АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ
ХАРКІВСЬКА АСОЦІАЦІЯ ПОЛІТОЛОГІВ

ЦИФРОВА МОДЕРНІСТЬ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: НОВІ РИЗИКИ, НОВІ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 30 квітня 2026 р.)

Харків
«Право»
2026

DOI: https://doi.org/10.31359/9786178848415
УДК 001+004+005+14+159.9+2+316+32+34+35+37+65+7+81
Ц72

Реєстраційне посвідчення УкрІНТЕІ МОН України
№ 396 від 17 березня 2026 р.

Редакційна колегія:

Панфілов О. Ю., доктор філософських наук, професор (голова);
Герасіна Л. М., докторка соціологічних наук, професорка;
Прудников В. А., кандидат юридичних наук, доцент;
Стасевська О. А., кандидатка філософських наук, доцентка;
Чернишова Т. О., кандидатка філологічних наук, доцентка

Ц72 **Цифрова** модерність і штучний інтелект: нові ризики, нові раціональності : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 квіт. 2026 р.) / [редкол.: Панфілов О. Ю. (голова), Герасіна Л. М., Прудников В. А. та ін.] ; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики ; Харків. асоц. політологів. – Харків : Право, 2026. – 118 с. – DOI: https://doi.org/10.31359/9786178848415.

ISBN 978-617-8848-41-5

Матеріали конференції містять доповіді, у яких висвітлено феномен цифрової модерності як нового етапу розвитку цивілізації, де штучний інтелект і великі дані стають визначальними чинниками формування соціальної реальності. Автори збірки аналізують трансформацію класичних уявлень про раціональність, суб'єктність і безпеку в умовах радикальної невизначеності, цифрову культуру метамодерну, міжнародні відносини в цифрову епоху. У фокусі уваги авторів – етичні дилеми впровадження ШІ в державне управління та право, трансформація освітніх парадигм, а також пошук нових форм соціальної згуртованості в умовах алгоритмізації публічного простору.

УДК 001+004+005+14+159.9+2+316+32+34+35+37+65+7+81

Відповідальність за достовірність наданих матеріалів несуть автори.

© ГО «Аналітичний центр сучасної гуманітаристики», 2026
© Харківська асоціація політологів, 2026
© ТОВ «Видавничий дім «Право», 2026

ISBN 978-617-8848-41-5

Калюжна Є. М.,
кандидат психологічних наук, доцент;
Дорошок Л. В.,
1 курс, другий (магістерський) рівень
вищої освіти,
Київський столичний університет імені
Бориса Грінченка

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРЕДИКТОРИ СТРЕСОСТІЙКОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з умовами, в яких перебуває українська молодь у сучасних реаліях, особливої актуальності набуває проблема стресостійкості студентської молоді в умовах воєнного стану. Сучасні дослідження свідчать, що перебування у стані хронічного стресу має виражений негативний вплив на академічну успішність студентів, їхнє фізичне та психоемоційне здоров'я, а також знижує рівень життєвого оптимізму та впевненість у власному майбутньому.

Поняття стресу вперше було науково обґрунтоване Г. Сельє, який визначив його як неспецифічну реакцію організму на будь-які вимоги середовища. У межах його підходу стрес розглядається як адаптаційний процес, що містить три основні стадії: тривоги, резистентності та виснаження (Selye, 1976). Водночас когнітивно-транзакційний підхід Р. Лазаруса та С. Фолкмана (1984) трактує стрес як результат суб'єктивної оцінки особистістю ситуації та власних ресурсів для її подолання. Таким чином, інтенсивність переживання стресу залежить не лише від зовнішніх обставин, а й від індивідуального сприйняття та адаптаційного потенціалу людини (Lazarus & Folkman, 1984).

У межах особистісного підходу С. Мадді стресостійкість розглядається через концепцію життєстійкості, що містить такі компоненти, як залученість, контроль і прийняття виклику. Ці характеристики сприяють формуванню здатності до конструктивного реагування на кризові ситуації та прийняття ефективних рішень (Maddi, 2006). Згідно з концепцією Т. Титаренко (Титаренко, 2018; Титаренко, 2021), що ґрунтується на екзистенційно-гуманістич-

ному підході, подолання стресу пов'язане з відновленням цілісності особистості через рефлексію, переосмислення життєвого досвіду та активну інтерпретацію подій. У цьому контексті криза є не лише деструктивним фактором, але й потенційним ресурсом особистісного розвитку та самореалізації.

Вивчення стресостійкості студентської молоді потребує особливої уваги, оскільки цей віковий період характеризується інтенсивним особистісним становленням, професійним самовизначенням, формуванням життєвих цінностей, соціальних ролей і міжособистісних взаємин. В умовах війни значно посилюється вплив різноманітних стресогенних чинників.

Дослідження Є. М. Калюжної та співавторів (2022-2024) акцентують увагу на взаємозв'язку емоційного вигорання, тривожності та формування інтернет-залежної поведінки серед молоді. До основних психосоціальних чинників належать: вимушена соціальна ізоляція, зміна освітнього середовища, інформаційне перевантаження, переживання за власну безпеку та безпеку близьких, невизначеність майбутнього, відчуття втрати контролю над життєвими обставинами та труднощі емоційної саморегуляції.

В умовах воєнного стану проблема стресостійкості суттєво ускладнюється. Студентська молодь стикається з реаліями постійних психоемоційних перевантажень, пов'язаних з організацією навчального процесу, зокрема в дистанційному форматі під час регулярних повітряних тривог. Це ускладнює раціональний розподіл часу між навчанням і відновленням ресурсів, спричиняє порушення сну та харчової поведінки, що особливо характерно для прикордонних регіонів, зокрема Чернігівської області.

Окрему групу ризику становлять студенти з числа внутрішньо переміщених осіб. Дослідження С. О. Гаркавця та Л. П. Волченко (2024) вказують на високий рівень стресу, зумовлений вимушеними життєвими змінами, втратою стабільності, звичного соціального середовища, особистого простору та відчуття безпеки. Важливим джерелом психологічного напруження є також соціально-економічні труднощі, зокрема фінансова нестабільність, втрата матеріальних ресурсів і зміна соціального статусу родини. За результатами досліджень Н. Цигури та О. Гаркуші (2024), стресові переживання негативно впливають на концентрацію уваги, мотивацію до навчання та загальний рівень продуктивності студентів.

Дослідження І. Пінчук, І. Фельдман, В. Селезньової та В. Вірченка (2024) виявили специфічні прояви порушень психічного здоров'я студентської

молоді та їх вплив на академічне функціонування. Питання міграції студентів за кордон залишається одним із найбільш дискусійних, оскільки внаслідок воєнних дій значна частина молоді вимушена залишати країну, що негативно позначається на демографічній ситуації.

Аналіз психологічних особливостей переживання стресу в умовах воєнного стану також потребує врахування медико-психологічних показників, що відображають рівень психоемоційної напруги. Одним із найбільш інформативних індикаторів глибоких психічних криз є статистика навмисного самоушкодження та суїцидальної поведінки. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у 2021 році самогубство посідало третє місце серед причин смерті молодих людей віком 15–29 років.

Таким чином, стресостійкість студентської молоді в умовах воєнного стану слід розглядати як результат комплексної взаємодії когнітивних, емоційних, поведінкових і соціальних чинників. Її формування потребує системного підходу, що передбачає розвиток навичок саморегуляції, формування адаптивних копінг-стратегій, забезпечення психологічного супроводу студентів, а також створення безпечного й підтримувального освітнього середовища. Такий підхід сприятиме підвищенню рівня адаптаційного потенціалу молоді, збереженню її психічного здоров'я та ефективному функціонуванню в умовах тривалого стресового впливу.

Коршак В. С.,
асистент кафедри психології
та соціального забезпечення;
Хомяк К. М.,
здобувач вищої освіти
факультету педагогічних технологій
та освіти впродовж життя,
Державний університет «Житомирська
політехніка»

СТРЕС ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА АДАПТАЦІЮ СТУДЕНТІВ ДО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Стрес є одним із ключових чинників, що істотно впливає на процес адаптації студентів до освітнього середовища. Початок навчання у закладі

вищої освіти супроводжується значними змінами у житті молодої людини, зокрема переходом до нового соціального статусу, розширенням кола соціальних взаємодій, підвищенням рівня навчальних вимог, а також необхідністю самостійного планування власного часу і відповідальності за результати своєї діяльності. Такі зміни можуть бути потужними стресогенними факторами, які вимагають від студента швидкої адаптації та перебудови звичних способів поведінки [1].

У психології стрес розглядається як природна реакція організму на зовнішні та внутрішні вимоги, що перевищують звичний рівень адаптаційних можливостей індивіда. У контексті студентського життя стрес може мати як конструктивний, так і деструктивний вплив. Помірний рівень стресу виконує мобілізуючу функцію, активізуючи когнітивні процеси, сприяючи концентрації уваги, підвищенню працездатності та розвитку навичок саморегуляції. За таких умов студент краще організовує навчальну діяльність, ефективніше адаптується до нових вимог і формує стійку навчальну мотивацію [2].

Водночас надмірний або хронічний стрес, що виникає внаслідок перевантаження, високих очікувань або відсутності підтримки, може мати негативні наслідки для психічного стану студента. Він проявляється у вигляді підвищеної тривожності, емоційного виснаження, зниження когнітивної ефективності, погіршення пам'яті та уваги, а також втрати інтересу до навчання [3]. У такому випадку процес адаптації значно ускладнюється, що може призводити до дезадаптації, зниження успішності та навіть відрахування з навчального закладу.

Важливим аспектом є індивідуальні особливості особистості студента, зокрема рівень його психологічної стійкості, самооцінка, тип темпераменту та наявність ефективних копінг-стратегій. Студенти з високим рівнем стресостійкості краще справляються з навчальними труднощами та швидше адаптуються до нових умов. Натомість особи з низькою стресостійкістю частіше відчувають труднощі у процесі адаптації, що потребує додаткової психологічної підтримки [4].

Не менш важливу роль відіграє соціальне та освітнє середовище. Підтримка з боку викладачів, одногрупників і адміністрації закладу освіти сприяє зниженню рівня стресу та полегшує адаптаційний процес. Натомість надмірно суворі вимоги, відсутність зворотного зв'язку та несприятливий психологічний клімат можуть посилювати стресові переживання та ускладнювати інтеграцію студента в освітнє середовище [1].

Отже, стрес є складним багатофакторним явищем, яке одночасно може як сприяти процесу адаптації студентів, так і ускладнювати його. Вплив стресу залежить від рівня інтенсивності, індивідуальних особливостей особистості та умов освітнього середовища. Ефективне управління стресом, розвиток психологічної стійкості та створення сприятливих умов навчання є важливими передумовами успішної адаптації студентів та їхнього особистісного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березяк К. М., Накорчевська О. П., Васильєва О. А. Психологічні особливості адаптації студентів до навчання в умовах війни. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина».* 2022. № 10(15). С. 401–411. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10(15) – 401–411.
2. Губар А. О. Стрес як фактор впливу на адаптацію людини. *Наука і освіта*. 2010. № 3. С. 23–25.
3. Що таке адаптація в психології. *Київський Пиріг*. URL: https://pyrogiv.kiev.ua/shho-take-adaptaciya-v-psixologii/ (дата звернення: 09.04.2026).
4. Шинкар М. Особливості соціально-психологічної адаптації та комунікації студентської молоді в сучасному медіасередовищі. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія.* 2022. Вип. 1 (54). С. 91–99. DOI: https://doi.org/10.32689/maup.psych.2022.1.13.

Секція: Філософські науки

Требін М. П.,
доктор філософських наук, професор,
Харківський національний економічний
університет
імені Семена Кузнеця

КОГНІТИВНА ВІЙНА В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Сучасний світ характеризується станом радикальної невизначеності та надмірної складності, де інформаційні потоки випереджають здатність людини до їх критичного аналізу. У цих умовах відбувається фундаментальна зміна парадигми війни: центр тяжіння бойових дій зміщується з фізичного знищення противника до стратегічного управління його свідомістю. У сучасному протистоянні зникає чіткий поділ на «мирний час» та «стан війни», а також між цивільним населенням і комбатантами. Кожен, хто має смартфон, стає і об'єктом впливу, і потенційним ретранслятором ворожих наративів. Об'єктом атаки стають не лише логічні аргументи, а й базові людські емоції та когнітивні упередження. Мета – не переконати, а дезорієнтувати, викликати апатію або спровокувати внутрішній конфлікт у суспільстві. Ключовим стає не перемога однієї правди над іншою, а створення середовища, де поняття об'єктивної істини перестає існувати («постправда»). Це позбавляє противника волі до спротиву через неможливість адекватно оцінити реальність. Так ми опиняємося в реальності когнітивної війни.

Популяризацію когнітивної війни пов'язують із дослідженням спеціальним аналітичним підрозділом – Центром інновацій НАТО (Innovation hub of NATO) – нових методів ведення війни в умовах цифрових трансформацій політики, економіки та соціальної сфери суспільства, практичним результатом якої стала поява у 2020 р. аналітичної доповіді «Ведення когнітивної війни» (Cognitive Warfare), яку підготували Алонсо Бернал з колегами з Університету Джонса Гопкінса [1]. У цій доповіді було викладено загальні концептуальні характеристики та принципи нової форми ведення воєн, що посприяло поширенню цього концепту в публічному просторі та подальшому його широкому обговоренню. Зокрема, фахівці з НАТО описують когнітивну війну як «перетворення наук про мозок на зброю», що передбачає «злам

особистості» шляхом використання «вразливостей людського мозку» з метою впровадження більш складної «соціальної інженерії». Донедавна НАТО поділяло війну на п'ять різних операційних сфер: повітряну, наземну, морську, космічну та кібернетичну. Але з розробкою стратегії когнітивної війни військовий альянс обговорює новий, шостий рівень: «людську сферу». У дослідженні цієї нової форми ведення війни чітко пояснено: «Хоча дії, що вживаються у п'яти сферах, здійснюються для того, щоб вплинути на людську сферу, метою когнітивної війни є перетворення кожного на зброю» [1]. «Мозок стане полем битви XXI століття», – наголошується у звіті. «Люди – це оспорювана сфера», і «майбутні конфлікти, ймовірно, виникатимуть між людьми спочатку в цифровому форматі, а потім фізично поблизу центрів політичної та економічної влади» [1]. Автори доповіді визначають когнітивну війну як «перетворення громадської думки на зброю зовнішніми суб'єктами з метою (1) впливу на державну та урядову політику та (2) дестабілізації державних інституцій» [1].

Як підкреслює американський дослідник Бен Нортон, хоча значна частина досліджень когнітивної війни розроблена для оборонних цілей, військовий альянс розробляє наступальну тактику: «Людина дуже часто є головною вразливістю, і це слід визнавати, щоб захистити людський капітал НАТО, а також мати можливість скористатися вразливістю наших супротивників» [2].

На цей час академічна спільнота ще не досягла повного консенсусу щодо визначення «когнітивної війни» [3–7]. Наприклад, Олівер Бекс та Ендрю Сваб з Центру науки та міжнародних відносин Белфера Гарвардської школи Кеннеді визначають когнітивну війну як «стратегію, спрямовану на зміну способу мислення цільової групи населення, і тим самим на зміну її поведінки» [8]. Французькі дослідники Бернар Клавері та Франсуа дю Клюзель трактують когнітивну війну як особливий тип війни – її «неконвенційну форму, яка використовує кібернетичні інструменти для зміни когнітивного процесу супротивника, експлуатуючи ментальні схильності або рефлексивне мислення та викликаючи розумові розлади з метою вплинути на процес прийняття рішень та діяльність з негативним результатом як на індивідуальному, так і на колективному рівні» [9]. Активно досліджують феномен когнітивної війни й українські вчені [10–12]. Так, кандидатка історичних наук, доцентка кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка» Ірина Малик наполягає, що «когнітивну

війну можна окреслити як певну концепцію / систему ведення дій, що покликана впливати на мислення, сприйняття, емоції, переконання та поведінку людей. Когнітивна війна – це війна за розум, емоції, свідомість та увагу людини» [10, с. 47]. Отже, можна констатувати, що когнітивна війна це, по-перше, цілеспрямований вплив на когнітивні здібності та процеси, а по-друге, вона завжди пов'язана з переформатуванням / заміною ціннісних та інституційних координат, у яких індивід приймає рішення та діє.

Цифровізація соціальних комунікацій загалом і зокрема впровадження соціальних медіа та месенджерів у всі сфери нашого життя сприяли зміні когнітивних процесів, особливо молодого покоління [13, с. 34–36]. Насамперед ці зміни пов'язують із феноменом так званого кліпового мислення, що передбачає значну «економію» на рефлексії та раціональному аналізі ситуацій за рахунок прагнення до лапідарності одержуваної інформації та візуалізації контенту. Іншим пов'язаним ефектом цього феномена є так зване повільне мислення: «Швидкість повідомлень, необхідність швидко на них реагувати спонукає «думати швидко» (реактивно та емоційно) замість того, щоб «думати повільно» (раціонально і розсудливо). Навіть авторитетні видання новин тепер публікують емоційні заголовки, щоб забезпечити вірусоподібне розповсюдження своїх нових статей. Люди витрачають менше часу на читання статей, ніж на їх поширення. Ігноруються важливі контексти та нюанси. Умисно й ненавмисно поширюються хибні тлумачення інформації. Лаконічність постів у соціальних медіа в поєднанні з ефектними візуальними образами ускладнює розуміння читачем мотивів та цінностей інших людей» [14]. Слід зазначити, що основною причиною реактивних, емоційних, іноді інтуїтивних реакцій і рішень є не лінощі мислення (у всякому разі, далеко не завжди), а швидкість зміни умов, у яких ці рішення мають бути ухвалені.

Крім ефектів цифровізації та медіатизації нашого життя, що, безумовно, суттєво впливають на розумові процеси, необхідно зазначити, що процес прийняття рішень, незалежно від їх складності і самого суб'єкта прийняття, у реальному житті практично ніколи не є абсолютно раціональним та відрефлексованим. Нобелівський лауреат Герберт Саймон точно і переконливо відобразив цей феномен у запропонованій ним теорії обмеженої раціональності, ключова передумова якої пропонує «замінити глобальну раціональність економічної людини таким видом раціональної поведінки, яка сумісна з доступом до інформації та обчислювальними можливостями, якими фактично

володіють організми, зокрема й людина, за тих умов, у яких такі організми існують» [15, p. 99].

Але в будь-якому випадку обмежену раціональність, швидкість, кліповість розумового процесу сучасної людини чудово використовують технології когнітивних воєн, для яких візуалізація інформації, що надається, її лапідарний, скупий зміст є вкрай зручним інструментом впливу, зокрема і на процес прийняття рішень.

Одним із ключових завдань когнітивної війни можна назвати максимізацію невизначеності політичного, соціокультурного, економічного середовища, злам звичного для людини контексту прийняття рішень. При цьому актуальною, безумовно, залишається й одна з ключових цілей когнітивної війни – формування хибного контексту, який спрямовує процес прийняття рішень у потрібне агресорові русло.

Можна сформулювати магістральну стратегію ведення когнітивної війни так: забезпечити штучне формування такого інформаційного середовища або контексту, у якому людина буде змушена обирати рішення, що мінімізують її трансакційні витрати, або відмовлятися від рішень зовсім. При цьому рішення, що обираються нею, очевидно, повинні бути свідомо вигідні суб'єкту, який веде когнітивну війну. Наголосимо ще раз, що в умовах поширення кліпового, швидкого мислення зробити це виявляється суттєво простіше. Тут також не можна виключати матеріального (фізичного, біологічного чи хімічного) впливу на психіку та когнітивні здібності людей. Однак поки що такий вплив має суто локальний характер із погано прогнозованими наслідками.

Якщо стратегія – це створення «коридору», яким людина має йти, то тактика – це конкретні інструменти, що штовхають її в спину або засліплюють очі. Тактику когнітивної війни можна розділити на кілька оперативних напрямків.

1. *Тактика «інформаційного затоплення»*, коли замість цензури (приховування інформації) використовується її надлишок. Механізм реалізації цієї тактики передбачає вкидання тисяч фейків, напівправд та теорій змови одночасно, для того щоб досягти мети: викликати когнітивну втому. Мозок людини, намагаючись заощадити енергію (мінімізувати трансакційні витрати на аналіз), просто «вимикається» і починає приймати найпростіші, емоційно комфортні рішення або впадає в апатію.

2. *Тактика «сенсової диверсії»*, яка базується на підміні значень слів, щоб зруйнувати спільну мову суспільства. Реалізується завдяки використан-

ню евфемізмів («спецоперація» замість «війни») або привласнення позитивних термінів («демократія», «свобода») для опису тиранічних дій. Це дозволяє створити стан смислової дезорієнтації, де будь-яка дискусія стає неможливою, бо сторони вкладають у слова протилежний зміст.

3. *Тактика «емоційного захоплення»* передбачає використання алгоритмів соцмереж для радикалізації. Це досягається завдяки пріоритетному поширенню контенту, що викликає гнів, страх або огиду. Емоційний пік – це момент найменшої раціональності. Як підсумок досягається мета: спровокувати імпульсивну дію (репост, протест, агресію), про яку людина згодом пошкодує, але яка вже змінила реальність.

4. *Тактика «створення штучної більшості»*, яка реалізується завдяки імітації масової підтримки певної ідеї за допомогою ботоферм, тобто створюється ілюзія, що «всі так думають». Мета цієї тактики досягається завдяки експлуатації інстинкту конформізму, тому що людині психологічно «дешевше» (менше витрат енергії на супротив) погодитися з уявною більшістю, ніж відстоювати власну думку.

5. *Тактика «мікротаргетованого розколу»* ґрунтується на сегментації суспільства на дрібні групи та нацьковування їх одна на одну. Для кожної групи (за мовою, релігією, віком, професією) створюється свій унікальний наратив образи на іншу групу. Мета – зруйнувати соціальну згуртованість, замість боротьби із зовнішнім ворогом суспільство витрачає ресурс на нескінченні внутрішні конфлікти.

6. *Тактика «апеляції до авторитету»* використовує лідерів думок, експертів або «корисних ідіотів», які мають довіру цільової аудиторії, для просування ворожих тез. Зазвичай людина делегує право на мислення авторитету, знову ж таки, мінімізуючи свої зусилля на перевірку фактів.

У цілому тактика когнітивної війни спрямована на те, щоб зробити брехню зручною, а пошук правди – виснажливим.

Отже, по-перше, на відміну від кінетичної війни, де початком вважається перший постріл чи перетин кордону, когнітивна війна не має оголошення початку. Жертва часто не усвідомлює, що вона вже є учасником бойових дій. Об'єкт атаки може вважати свою деградацію або зміну цінностей «природною еволюцією» чи «власним вибором». Це робить когнітивну агресію найбільш підступною формою конфлікту, де лінія фронту проходить крізь кожну нейронну мережу.

По-друге, когнітивна війна завжди має справу зі впливом на процес прийняття рішень та подальшого втілення їх у діях індивіда або групи. Цей вплив здійснюється на когнітивні здібності та розумові моделі індивіда шляхом переформатування базової системи пріоритетів (переоцінки цінностей та руйнування інститутів) та створення переконливої (але власне хибної) системи схвалення / осуду із боку значущого Іншого. Варто підкреслити, що суб'єкт агресії прагне захопити не просто канали зв'язку, а «архітектуру вибору». Це створення таких умов, де альтернативний (правильний для об'єкта) шлях стає не просто складним, а невидимим або соціально неприйнятним.

По-третє, когнітивна війна завжди має комплексний характер, її ведення передбачає наявність максимального розмаїття компетенцій: від загальної психології, соціології та когнітивістики до роботи з великими даними, технологіями штучного інтелекту, візуалізації контенту та багато чого іншого. Тільки комплексність та мережевий характер застосування всього арсеналу впливу можуть забезпечити позитивний для суб'єкта, який веде війну, результат. Цей же чинник має враховувати і сторона, що захищається від когнітивної агресії.

По-четверте, методологічною підставою аналізу стратегії когнітивної війни може бути соціальна синергетика, а саме її ключовий принцип переходу системи в якісно інший стан через точки біфуркації. Використовуваний у синергетиці для доказу можливості ускладнення систем будь-якої природи за умов нерівноважності постулат може бути витлумачений у протилежному ключі. Когнітивна система виводиться за межі визначеності та рівноважного стану, щоб шляхом порівняно невеликих і маловитратних впливів (флуктуацій) призвести до руйнації чи деградації, тобто переходу на якісно нижчий (легко керований ззовні) рівень розвитку. Навіть незначні зусилля ворога можуть мати катастрофічні наслідки («ефект метелика» у свідомості).

Нарешті, по-п'яте, якщо зруйнований міст можна відбудувати за рік, то зруйновану систему цінностей або підірвану довіру в суспільстві доводиться відновлювати десятиліттями (зміною поколінь). Когнітивна війна працює на стратегічну перспективу: її мета – не просто виграти бій сьогодні, а забезпечити таке «майбутнє», у якому противник перестане існувати як суб'єкт історії, навіть якщо він збереже формальні ознаки державності.

Головна трагедія когнітивної війни полягає в тому, що жертва до останнього моменту захищає нав'язані їй думки як власні. Людина не просто не бачить агресії – вона стає її головним захисником. Коли наслідки стають

очевидними, вони сприймаються не як поразка у війні, а як «неминуча історична доля» або «крах обставин». Тому ще раз згадаємо Б. Клавері та Ф. дю Клюзеля: «Когнітивна війна вже з нами. Першочергова загроза полягає в тому, що її неможливо побачити неозброєним поглядом. Єдине, що ми можемо – побачити її наслідки… але, тільки коли це буде вже надто пізно» [9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bernal A., Carter C., Singh I., Cao K., Madreperla O. Cognitive warfare: An attack on truth and thought. *NATO / Johns Hopkins University*. 2020. URL: https://web.archive.org/web/20230721215744/https://www.innovationhub-act.org/sites/default/files/2021–03/Cognitive%20Warfare.pdf (accessed date: 15.04.2026).

2. Norton B. Behind NATO's 'cognitive warfare': 'Battle for your brain' waged by Western militaries. *The Grayzone.* October 8, 2021. URL: https://thegrayzone.com/2021/10/08/nato-cognitive-warfare-brain (accessed date: 15.04.2026).

3. Blatny J. M., Søndergaard S. Cognitive Warfare. NATO Chief Scientist Research Report. *NATO Science and Technology Organization.* December 19, 2025. URL: https://www.sto.nato.int/wp-content/uploads/chief-scientist-report-cognitive-warfare-final.pdf (accessed date: 15.04.2026).

4. Haigh K. Z., Andrusenko J. Cognitive electronic warfare : an artificial intelligence approach. Boston: Artech House, 2021. xiv, 246 p.

5. Henschke A. Cognitive warfare : grey matters in contemporary political conflict. London ; New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2025. xi, 264 p.

6. Hung T.-C. Hung T.-W. How China's Cognitive Warfare Works: A Frontline Perspective of Taiwan's Anti-Disinformation Wars. *Journal of Global Security Studies*. 2022. Vol. 7, Issue 4. DOI: https://doi.org/10.1093/jogss/ogac016.

7. Luberisse J. Cognitive warfare in the age of unpease : strategies, defences, and the new battlefield of the mind. New York, NY: Fortis Novum Mundun, 2023. viii, 134 p.

8. Backes O., Swab A. Cognitive Warfare: The Russian Threat to Election Integrity in the Baltic States. *Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs.* November 2019. URL: https://www.belfercenter.org/publication/cognitive-warfare-russian-threat-election-integrity-baltic-states (accessed date: 15.04.2026).

9. Claverie B., du Cluzel F. The Cognitive Warfare Concept. URL: https://innovationhub-act.org/wp-content/uploads/2023/12/CW-article-Claverie-du-Cluzel-final_0.pdf (accessed date: 15.04.2026).

10. Малик І. Р. Когнітивна війна: людська свідомість як поле бою. *Регіональні студії.* 2024. №39. С. 45–50.

11. Савчук В. А. Когнітивна війна: теоретичні засади та інституційна практика. *Регіональні студії*. 2025. № 42. С. 154–160.

12. Стрельбицький М., Гринь М. Когнітивна війна росії проти України. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки.* 2023. Вип. 1. С. 46–52.

13. Цифрова епоха: міждисциплінарний дискурс : монографія / [А. А. Гедзик, Т. В. Ковальова, О. Ю. Коцюрба та ін.] ; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики. Харків : Право, 2024. 214 с.

14. Countering Cognitive Warfare: Awareness and Resilience. John Hopkins University & Imperial College London. *NATO Review*. May 20, 2021. URL: https://ru.scribd.com/document/838634646/NATO-Review-Countering-cognitive-warfare-awareness-and-resilience-2021 (accessed date: 15.04.2026).

15. Simon H. A. A Behavioral Model of Rational Choice. *Quarterly Journal of Economics*. 1955. Vol. 69, No. 1. P. 99–118. DOI: 10.2307/1884852

Секція: Культурологія

Алфьорова З. І.,
доктор мистецтвознавства, професор,
Харківська державна академія дизайну
і мистецтв

МЕХАНІЗМИ ВИДИМОСТІ В ЦИФРОВІЙ КУЛЬТУРІ МЕТАМОДЕРНУ І МИСТЕЦТВО

Алгоритмізація та поява нових механізмів видимості в цифровій культурі метамодерну зумовлені насамперед радикальним зростанням обсягів інформації. У ситуації інформаційного перевантаження стає неможливим орієнтуватися в культурному полі без автоматизованих систем відбору та ранжування контенту. Алгоритми виконують функцію «фільтрів», які структурують потоки даних, визначаючи, що саме стає видимим для користувача.

Важливим чинником є також економіка цифрових платформ, у якій увага перетворюється на ключовий ресурс. Платформи прагнуть утримати користувача якнайдовше, тому алгоритми оптимізуються під його поведінкові патерни, пропонуючи персоналізований контент. У результаті видимість мистецьких і культурних продуктів дедалі більше залежить не від інституційної оцінки, а від здатності відповідати логіці залучення та взаємодії.

Алгоритмізація пов'язана і з трансформацією суб'єктності у цифровому середовищі. Платформи на кшталт TikTok та YouTube перетворюють користувача на активного творця контенту. Людина не лише споживає аудіовізуальні продукти, а й постійно продукує власні відео, ремікси, реакції. Таким чином суб'єктність стає процесуальною і розподіленою: ідентичність формується через участь у безперервному культурному обміні. У соціальних мережах, таких як Instagram, користувач взаємодіє з контентом, який уже попередньо відібраний алгоритмами на основі його поведінки. У результаті формується «дзеркальна» суб'єктність, де індивід бачить переважно ті образи й смисли, які відповідають його попереднім діям. Суб'єкт стає співпродуктом алгоритмічної системи. Відомо, що у цифровому середовищі користувач може одночасно існувати в різних ролях і образах. Наприклад, у Fortnite або інших віртуальних просторах аватари функціонують як аль-

тернативні форми самопрезентації. Ідентичність перестає бути стабільною і стає перформативною, змінюваною залежно від контексту та платформи. Також існуючі цифрові рухи та онлайн-спільноти (наприклад, фан-культури, активістські мережі) формують колективні форми суб'єктності. Індивід діє як частина мережі, де смисли створюються спільно. Авторство і відповідальність розподіляються між учасниками, що змінює класичне уявлення про автономного суб'єкта. Користувач залишає цифрові сліди (дані про перегляди, лайки, пошуки), які стають основою для алгоритмічного прогнозування його інтересів. Ця «дана суб'єктність» використовується для прогнозування поведінки та комерціалізації уваги. У такому випадку суб'єктність набуває подвійного характеру: вона одночасно є пережитим досвідом і об'єктом обчислення. Таким чином, видимість контенту формується у взаємодії між користувачем і системою, що створює ефект «персоналізованої реальності» та змінює способи культурного сприйняття.

Крім того, у метамодерному контексті співіснують різні режими цінності: естетичний, ринковий, соціальний і технологічний. Алгоритми стають інструментом їхнього узгодження, оскільки вони здатні одночасно враховувати популярність, релевантність і комерційну ефективність контенту. Це сприяє гібридизації критеріїв видимості та підважує традиційні культурні ієрархії.

Не менш важливим є технологічний розвиток штучного інтелекту та великих даних, що дозволяє створювати складні системи аналізу і прогнозування. Алгоритми не лише відбирають контент, але й активно впливають на його виробництво, формуючи тренди та естетичні уподобання. У цьому сенсі вони стають не лише інструментом, але й активним агентом культурного процесу.

Які ж ознаки цифрової культури впливають на сучасні механізми видимості? Це −алгоритмічність і автоматизоване ранжування контенту; економіка уваги користувачів; персоналізація користувачів та їх датафікація; видимість стає результатом мережевої динаміки, а не лише централізованого відбору; інтерактивність і активне залучення користувача; платформенізація культури; видимість стає тимчасовою і залежною від швидкості циркуляції інформації. Алгоритмізація та нові механізми видимості в цифровій культурі метамодерну виникають як відповідь на інформаційну надлишковість, економіку уваги та розвиток технологій. Вони трансформують структуру культурного поля, замінюючи традиційні інституційні моделі відбору

гнучкими, динамічними та персоналізованими системами, що визначають нову логіку доступу до культурних смислів.

Які ж основні кореляції між механізмами видимості в цифровій культурі метамодерну та мистецтвом можна виявити? По-перше, це *кореляція між алгоритмічною видимістю та художньою цінністю,* адже у цифровому середовищі видимість мистецького продукту дедалі більше визначається алгоритмами платформ, які ранжують контент за показниками взаємодії. Це створює взаємозв'язок між технічною оптимізацією (формат, тривалість, частота публікацій) і сприйняттям художньої значущості, де естетична цінність починає співвідноситися з метриками популярності.

По-друге, це *кореляція між мережевою участю та процесуальністю сучасного мистецтва.* Мережеві механізми поширення (репости, коментарі, колективне редагування) сприяють трансформації мистецтва із завершеного об'єкта у відкритий процес. Чим активніше аудиторія залучена до взаємодії, тим більшою є видимість твору, що формує залежність між рівнем партисипації та формою існування мистецького продукту.

По-третє, це *кореляція між датафікацією суб'єктності та персоналізацією культурного досвіду.* Збір і аналіз даних про користувачів визначає індивідуалізовані режими видимості, у яких мистецтво постає як персоналізований потік. Це створює взаємозв'язок між цифровим профілем суб'єкта і тим, які художні практики стають для нього доступними, що впливає на формування індивідуального естетичного досвіду. У сукупності ці кореляції демонструють, що в метамодерній цифровій культурі видимість мистецтва формується на перетині технологічних, соціальних і естетичних чинників, що принципово змінює традиційні моделі його існування та оцінювання.

Формування новітніх механізмів видимості мистецтва в цифровому середовищі супроводжується ризиком алгоритмічної редукції культурної цінності. Алгоритми, орієнтовані на показники залучення (перегляди, лайки, поширення), схильні привілейовувати контент, що відповідає швидким і передбачуваним реакціям аудиторії. Унаслідок цього складні, експериментальні або контекстуально насичені художні практики можуть опинятися поза полем видимості, що призводить до звуження культурного різноманіття.

Другим суттєвим ризиком є комерціалізація та стандартизація художнього виробництва. Платформені логіки стимулюють митців адаптувати свої роботи до алгоритмічних вимог, що часто означає спрощення форм, скорочення тривалості та підвищення «споживчої привабливості» контенту.

Це може спричинити уніфікацію естетичних стратегій і поступову втрату автономії мистецтва як сфери критичного і рефлексивного висловлювання.

Третій ризик пов'язаний із формуванням «інформаційних бульбашок» та персоналізованих середовищ сприйняття. Алгоритмічна персоналізація обмежує користувача контентом, що відповідає його попереднім інтересам, зменшуючи ймовірність зустрічі з альтернативними художніми формами чи естетичними позиціями. Це звужує горизонт сприйняття та перешкоджає розвитку критичного мислення й культурного діалогу. Нарешті, важливим ризиком є зміщення центрів культурної влади від традиційних інституцій до непрозорих цифрових платформ. Алгоритми та правила модерації, які визначають видимість мистецтва, часто залишаються закритими для публічного контролю. Це створює нові форми нерівності та залежності, де доступ до аудиторії визначається не лише художніми якостями твору, а й відповідністю технічним і комерційним умовам цифрового середовища.

Секція: Юридичні науки

Гонтар А. В.,
курсант 2 курсу,
Військово-юридичний інститут,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Стрімкий розвиток цифрових технологій та штучного інтелекту (далі – ШІ) кардинально трансформує характер сучасних збройних конфліктів, зумовлюючи виникнення принципово нових правових проблем, що потребують невідкладного врегулювання на міжнародному та національному рівнях. Гібридна війна, яку Російська Федерація веде проти України з 2014 року і яка набула форми повномасштабного збройного вторгнення з 24 лютого 2022 року, стала своєрідним полігоном для випробування автономних бойових систем, кіберзброї та інформаційно-психологічних операцій із застосуванням ШІ. Саме тому правовий аналіз цих явищ набуває не лише академічного, а й практичного значення для формування ефективної системи правового регулювання.

Чинне міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) сформувалося в епоху, коли концепція автономної зброї була позбавлена будь-якого практичного змісту. Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 року встановлюють фундаментальні принципи ведення збройної боротьби: розрізнення, пропорційності та військової необхідності, однак не містять спеціальних норм щодо автономних систем озброєнь. Стаття 36 Додаткового протоколу I зобов'язує держави перевіряти нові засоби і методи ведення війни на предмет їх відповідності міжнародному праву, проте механізм такої перевірки залишається добровільним і позбавленим єдиних стандартів [1].

У сфері регулювання автономних летальних систем зброї (LAWS – Lethal Autonomous Weapons Systems) ключову роль відіграють переговори в рамках

Конвенції про певні види звичайної зброї (КЗЗ / CCW). Починаючи з 2014 року Група урядових експертів (ГУЕ) ООН з LAWS проводить відповідні дискусії, однак консенсусу щодо обов'язкового правового інструменту досягти не вдалося. У 2023 році ГУЕ ухвалила доповідь, що містить перелік «оперативних і нормативних рекомендацій», серед яких – вимога збереження «значущого контролю людини» (meaningful human control) над рішеннями про застосування летальної сили [2]. Незважаючи на рекомендаційний характер цих положень, вони формують вектор подальшої нормотворчості та слугують орієнтиром для національного законодавства.

Питання відповідальності за шкоду, заподіяну автономними системами, є центральним у правовій доктрині та практиці. Традиційна конструкція відповідальності в МГП передбачає наявність суб'єкта, здатного розуміти юридично значущі наслідки своїх дій і нести за них відповідальність. ШІ-система таким суб'єктом не є, що породжує так звану «прогалину відповідальності» (accountability gap). Теоретично відповідальність може бути покладена на: державу, що розгорнула систему (відповідальність держави за міжнародним правом); командира, що віддав наказ про застосування (командна відповідальність за ст. 28 Римського статуту МКС); розробника або виробника системи (цивільно-правова відповідальність). На практиці, однак, жодна з цих конструкцій не є достатньою для повноцінного відшкодування шкоди та забезпечення невідворотності покарання [3].

Окремого розгляду потребує правове регулювання кібероперaційної складової гібридної війни. Таллінське керівництво 2.0 (Tallinn Manual 2.0, 2017), розроблене групою незалежних експертів за ініціативою Центру передового досвіду НАТО з кіберзахисту (CCDCOE), є найбільш авторитетним доктринальним документом, що систематизує застосування норм міжнародного права до кібероперaційної діяльності. Відповідно до Правила 92 Таллінського керівництва, кібератака, яка за своїми наслідками прирівнюється до застосування звичайної збройної сили, є порушенням заборони на застосування сили, закріпленої в п. 4 ст. 2 Статуту ООН [4]. Кібератаки на критичну інфраструктуру України – зокрема, атаки на енергосистему в 2015–2016 роках та атака NotPetya у 2017 році – відповідають критеріям, за яких може йтися про порушення міжнародного права.

Не менш гострою є проблема правового регулювання застосування ШІ в інформаційно-психологічній сфері. Генерування дезінформаційного контенту, створення deepfake-відеоматеріалів та маніпулювання суспільною думкою за допомогою алгоритмів – усі ці явища залишаються поза межами спеціального міжнародно-правового регулювання. Водночас вони можуть становити порушення суверенітету держави (доктрина невтручання у внутрішні справи), а в умовах збройного конфлікту – кваліфікуватися як психологічна операція або навіть як злочин проти людяності, якщо вони здійснюються в контексті широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення [5].

На рівні національного законодавства Україна зробила певні кроки у напрямку правового регулювання ШІ та кіберпростору. Зокрема, Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII закріплює основні засади державної політики у сфері кіберзахисту, визначає перелік суб'єктів кібербезпеки та встановлює механізми реагування на кіберінциденти [6]. Разом із тим, відсутність спеціального законодавства про застосування ШІ у воєнній сфері, а також невизначеність критеріїв «значущого контролю людини» над автономними системами в національному праві залишаються суттєвими прогалинами.

Важливим орієнтиром у сфері регулювання ШІ слугує досвід Європейського Союзу. Регламент ЄС про штучний інтелект (AI Act, Regulation (EU) 2024/1689), прийнятий у 2024 році, запроваджує ризик-орієнтований підхід до регулювання ШІ-систем та встановлює заборони для систем із неприйнятно високим рівнем ризику. Хоча сфера застосування Регламенту не поширюється на системи, що використовуються виключно у воєнних цілях, він формує загальні стандарти прозорості, підзвітності та відповідальності розробників ШІ, які можуть слугувати моделлю і для воєнного сектора [7].

Таким чином, застосування штучного інтелекту та цифрових технологій у сучасних гібридних війнах породжує комплекс правових проблем, що не знаходять вирішення в чинних нормах МГП. До ключових правових викликів слід віднести: відсутність обов'язкового міжнародного договору щодо LAWS; прогалину відповідальності за шкоду, заподіяну автономними системами; неврегульованість інформаційно-психологічних операцій із засто-

суванням ШІ; недостатність національного законодавства у сфері воєнного застосування ШІ. Подолання цих прогалин є стратегічним завданням як для України, так і для міжнародного співтовариства в цілому. Доцільним видається: прискорення переговорного процесу з метою ухвалення юридично обов'язкового інструменту щодо LAWS; закріплення вимоги збереження значущого контролю людини над рішеннями про застосування летальної сили на рівні національного законодавства; розробка спеціального розділу Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне застосування автономних бойових систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) of 8 June 1977. URL: https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977 (accessed date: 15.04.2026).

2. Group of Governmental Experts on Emerging Technologies in the Area of Lethal Autonomous Weapons Systems. Report of the 2023 session. UN Doc. CCW/GGE.1/2023/3. Geneva, 2023. URL: https://docs-library.unoda.org/Convention_on_Certain_Conventional_Weapons_-Group_of_Governmental_Experts_on_Lethal_Autonomous_Weapons_Systems_(2023)/CCW-GGE.1-2023-2_English.pdf (accessed date: 15.04.2026).

3. Rome Statute of the International Criminal Court. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf (accessed date: 15.04.2026).

4. Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations / prepared by the International Groups of Experts at the invitation of the NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence ; general editor, Michael N. Schmitt ; managing editor, Liis Vihul. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. xli, 598 p.

5. Sassòli M., Tarasevich L. International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare. 2nd ed. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2024. liii, 741 p.

6. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5 жовт. 2017 р. №2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. №45. Ст. 403. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163–19#Text (дата звернення: 15.04.2026).

7. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). *Official Journal of the European Union*. 2024. L 2024/1689. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj (accessed date: 15.04.2026).

Янович К. Б.,
студентка 4 курсу Навчально-наукового
інституту права,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ЗНАЧЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ТАНАТОЛОГІЇ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИЧИНИ ТА ДАВНОСТІ СМЕРТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Судово-медична танатологія – розділ судової медицини, який вивчає процеси вмирання, смерть та посмертні зміни органів і тканин з урахуванням цілей і завдань судово-медичної експертизи. Термін «танатологія» був уведений І. І. Мечниковим у 1903 році. Загальна танатологія досліджує визначення смерті, механізми вмирання та діагностику факту й часу смерті, тоді як спеціальна – конкретні причини смерті при різних ушкодженнях і захворюваннях [3, с. 34]. Наука фокусується на практичних питаннях, що виникають під час розслідування злочинів.

У кримінальному процесі танатологія забезпечує наукову основу для об'єктивного встановлення обставин смерті. Згідно зі ст. 238 Кримінального процесуального кодексу України, огляд трупа проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря. Судово-медична експертиза є обов'язковою у випадках насильницької смерті, підозри на насильство або раптової смерті. Експерт вирішує питання про факт біологічної смерті, її причину, танатогенез, давність настання, прижиттєвий чи посмертний характер ушкоджень, положення після смерті, чи змінювалося воно, чи приймала особа їжу, алкоголь чи отруту перед смертю, чи проводилися реанімаційні заходи та їх ефективність [2]. Ці питання вирішуються на підставі вивчення ранніх трупних явищ (трупні плями, заклякання, охолодження тіла, висихання) та пізніх (гниття, муміфікація, торфяне дублення) і дозволяють відрізнити насильницьку смерть від ненасильницької, встановити рід смерті та зібрати докази для кваліфікації кримінального правопорушення.

Танатологія тісно поєднується з процесом розслідування злочинів на всіх його етапах – від огляду місця події до судового розгляду. Під час первинного огляду трупа експерт фіксує ранні трупні явища для орієнтовного визначення давності смерті, положення тіла та можливих змін обстановки. Це допомагає реконструювати механізм події, встановити часовий інтервал

вчинення злочину та перевірити алібі підозрюваних. У подальшому досудовому розслідуванні танатологічні дані використовуються для кваліфікації дій: наприклад, встановлення причини смерті від механічної асфіксії, отруєння чи травматичного шоку дозволяє правильно кваліфікувати злочин. Поєднання з криміналістикою відбувається при дослідженні речових доказів біологічного походження, де танатологічні висновки допомагають визначити прижиттєвий характер слідів. Окремий аспект – диференціація ушкоджень, заподіяних в агональному чи посмертному періоді, що важливо для розмежування реанімаційних дій від злочинних. У справах про неналежне надання медичної допомоги танатологія встановлює причинний зв'язок між дефектами лікування та смертю [4, с. 117–120]. У воєнний час або при масових жертвах танатологічні дані сприяють ідентифікації загиблих та встановленню обставин воєнних злочинів. Таким чином, танатологія забезпечує логічний перехід від медичних фактів до правової оцінки події.

Значення судово-медичної танатології у кримінальному процесі є ключовим, оскільки вона об'єктивізує встановлення фактичних обставин смерті, що безпосередньо впливає на доведення вини, кваліфікацію злочину та захист прав учасників процесу. Танатологія сприяє швидкому та точному розкриттю злочинів: точне визначення давності смерті дозволяє співставити час події з показаннями свідків чи підозрюваних. Висновок експерта має самостійну доказову силу і може бути оскаржений лише іншою експертизою. Крім того, танатологія виконує профілактичну функцію, виявляючи дефекти медичної допомоги або небезпечні фактори середовища, що запобігає подібним випадкам у майбутньому. У кримінальному процесі значення цього розділу особливо зростає при призначенні комплексних експертиз (медико-криміналістичних, токсикологічних), де танатологічні дані поєднуються з іншими спеціальними знаннями. Загалом, судово-медична танатологія гарантує наукову обґрунтованість, об'єктивність і повноту розслідування, сприяючи реалізації принципів законності та справедливості.

На сучасному етапі розвитку традиційні методи визначення причини та давності смерті доповнюються об'єктивними інструментальними та лабораторними підходами. Серед них – танатометрія (вимірювання електричних, магнітних характеристик тканин, ригорометрія, електротермометрія), біохімічні методи (динаміка ферментів, перерозподіл елементів у крові, склоподібному тілі та цереброспінальній рідині), гістологічні та гістохімічні дослідження, лазерна поляриметрія біологічних об'єктів (зокрема, метод

просторово-частотної фільтрації поляризаційно-неоднорідних зображень полікристалічних плівок ліквору), ентомологічні методи (вивчення комах на трупі) та динамометрія трупних плям за методикою М. П. Туровця. Ці методи підвищують точність визначення давності смерті (до 1–2 годин у першу добу) і дозволяють працювати з фрагментованими тілами, зменшуючи суб'єктивність висновків.

Особливе місце серед сучасних розробок посідає віртопсія (віртуальна аутопсія) – неінвазивний метод, що базується на застосуванні посмертної комп'ютерної томографії, магнітно-резонансної томографії та 3D-сканування поверхні тіла. Віртопсія дозволяє візуалізувати внутрішні ушкодження, переломи, крововиливи, сторонні тіла без традиційного розтину, що є особливо цінним в релігійно чутливих випадках, при масових катастрофах або для збереження тіла. У судовій медицині віртопсія впроваджується для реконструкції механізму травми, визначення причини смерті (наприклад, при вогнепальних пораненнях чи політравмі) та ідентифікації [1, с. 155]. У вітчизняній практиці вона доповнює традиційну експертизу, підвищуючи точність і дозволяючи створювати 3D-моделі для ситуаційних експертиз. Віртопсія інтегрується в систему розслідування через спеціальні лабораторії бюро судово-медичної експертизи та поєднується з ДНК-аналізом і цифровими технологіями, що прискорює процес встановлення обставин злочину

Таким чином, судово-медична танатологія залишається фундаментальним елементом кримінального процесу, забезпечуючи перехід від медичних фактів до правової оцінки. Сучасні методи, зокрема віртопсія та об'єктивні лабораторні техніки, значно підвищують її точність, надійність і ефективність у розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Змієвська Ю. Г., Савка І. Г. Розвиток та сучасні можливості судово-медичної діагностики виду основного травмуючого фактора при вогнепальних ушкодженнях. *Клінічна та експериментальна патологія*. 2020. Т. 19, №1 (71). С. 152–159. DOI: 10.24061/1727–4338.XIX.1.71.2020.327

2. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи : затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. №6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95#Text (дата звернення: 23.04.2026).

3. Судова медицина: підручник / В. Д. Мішалов [та ін.] ; за заг. ред. проф. В. Д. Мішалова ; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П. Л. Шупика. Чернівці: Місто, 2018. 572 с.

4. Сибірна Р. І., Сибірний А. В. Судова медицина : навчальний посібник [для студентів спец. 081 «Право»] / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів: Растр-7, 2022. 235 с.

Заєць У. В.,
здобувачка 1 курсу ступеня
вищої освіти «магістр»,
факультет мистецтв,
Криворізький державний педагогічний
університет

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ЦИФРОВІЙ МОДЕРНОСТІ ЯК ЧИННИК ПЕДАГОГІЧНИХ РИЗИКІВ І ТРАНСФОРМАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

На сучасному етапі розвитку суспільства, що характеризується становленням цифрової модерності та активним впровадженням технологій штучного інтелекту, особливої значущості набуває проблема їх впливу на освітній процес і розвиток особистості. Штучний інтелект дедалі активніше інтегрується у сферу мистецької освіти, змінюючи не лише інструменти художньої діяльності, а й саму логіку творчого процесу. Це зумовлює переосмислення підходів до формування творчого потенціалу здобувачів освіти, оскільки поряд із розширенням можливостей для самовираження та експерименту виникають нові педагогічні ризики, пов'язані зі зміною характеру творчої діяльності, зниженням рівня самостійності та залежністю від алгоритмічних рішень.

Проблема впливу штучного інтелекту на розвиток творчого потенціалу особистості перебуває в центрі уваги сучасних наукових досліджень, що охоплюють педагогічний, психологічний та культурологічний аспекти. У наукових працях В. Волинець, О. Зубарєвої, М. Левченко, І. Парфенюка, Н. Терешко, Т. Третяк акцентується як на потенціалі штучного інтелекту у розширенні можливостей творчості, так і на ризиках, пов'язаних зі зміною характеру мислення. Особлива увага приділяється трансформації структури творчої діяльності, у якій поряд із традиційними компонентами виникають нові, пов'язані з використанням алгоритмічних інструментів, генерацією варіантів і відбором результатів.

Штучний інтелект розглядається як сукупність технологій і алгоритмів, що забезпечують здатність комп'ютерних систем виконувати завдання, які традиційно потребують людського інтелекту, зокрема аналіз інформації, розпізнавання образів, генерацію текстів і візуальних рішень [1, с. 15]. У контексті мистецької освіти особливого значення набувають генеративні моделі, що дозволяють створювати нові художні образи на основі заданих параметрів. Це зумовлює активне включення штучного інтелекту у творчі процеси та освітню практику, що потребує осмислення його ролі як інструмента і як чинника впливу на формування творчого потенціалу особистості.

У сучасному науковому дискурсі творчий потенціал особистості розглядається як інтегральна характеристика, що поєднує здатність до креативного мислення, уяви, самовираження та створення нових смислів у різних видах діяльності [6, с. 23]. Він охоплює не лише наявні творчі здібності, а й готовність до їх реалізації, розвиток індивідуального стилю та здатність до пошуку нестандартних рішень. В умовах цифрової модерності творчий потенціал зазнає трансформації під впливом нових технологій, зокрема штучного інтелекту, який змінює способи взаємодії з інформацією та характер творчого процесу. Це зумовлює розширення уявлень про творчість як про динамічний і відкритий процес, що відбувається у взаємодії людини з цифровими інструментами.

Використання штучного інтелекту впливає на структуру творчої діяльності, змінюючи традиційну роль автора та механізми створення художнього продукту. Зокрема, відбувається поступовий перехід від позиції автора як єдиного творця до ролі співучасника процесу, який взаємодіє з алгоритмічними системами, задає параметри та здійснює відбір результатів [3]. Частина творчих операцій, пов'язаних із генерацією ідей, варіацій та візуальних рішень, делегується штучному інтелекту, що змінює логіку творчої діяльності та характер прийняття рішень. Така трансформація відкриває нові можливості для експериментування та варіативності, водночас актуалізуючи питання збереження авторської індивідуальності та усвідомленості творчого процесу.

Вплив штучного інтелекту зумовлює формування нових моделей творчості, що характеризуються генеративністю, варіативністю та високою швидкістю створення образів. Творчий процес дедалі більше орієнтується на продукування численних варіантів ідей із подальшим їх відбором та інтерпре-

тацією, що змінює традиційне розуміння послідовності художньої діяльності. Така динаміка сприяє розширенню творчих можливостей здобувачів освіти, підвищує доступність творчості та активізує експериментальну діяльність, відкриваючи нові шляхи самовираження. Водночас швидкість і легкість отримання результату через генеративні інструменти ставить під питання цінність самого творчого процесу як шляху розвитку особистості.

В умовах цифровізації освіти поняття педагогічного ризику набуває особливої актуальності та розглядається як імовірність виникнення негативних наслідків у процесі навчання, що впливають на розвиток особистості та якість освітніх результатів [2]. Інтеграція штучного інтелекту в освітній процес розширює можливості навчання, проте водночас змінює характер пізнавальної і творчої діяльності, що потребує критичного осмислення. У цьому контексті педагогічні ризики пов'язані не лише з технічним використанням інструментів, а й із глибинними змінами у способах мислення, навчання та творчого самовираження.

Серед основних педагогічних ризиків використання штучного інтелекту у формуванні творчого потенціалу виокремлюються такі. По-перше, зниження самостійності творчого мислення: орієнтація на готові рішення, які генерує штучний інтелект, обмежує потребу у власному пошуку ідей та ускладнює розвиток критичного мислення. По-друге, формалізація творчого процесу: коли акцент зміщується з процесу на результат, втрачається цінність поступового формування художнього образу через пошук, помилку і рефлексію. По-третє, алгоритмічна залежність: регулярне делегування творчих рішень штучному інтелекту формує звичку уникати когнітивних зусиль [5].

Використання штучного інтелекту в освітньому процесі загострює також проблему внутрішньої мотивації та художньої ідентичності здобувача освіти. Орієнтація на швидке отримання результату через генеративні інструменти знижує значущість тривалого пошуку та поступового формування власного стилю – саме тих процесів, які є основою розвитку творчої особистості. Це зміщує мотивацію від внутрішньої потреби творення до прагнення швидкого ефекту, знижує рівень пізнавальної активності та глибину залучення до творчого процесу. Водночас постійна взаємодія з генеративними моделями може розмивати відчуття власного авторського голосу, що є критичним для фахового становлення митця.

Відповіддю на зазначені виклики є формування системи педагогічних умов, що забезпечують усвідомлене та творчо збагачувальне використання

штучного інтелекту. По-перше, необхідним є цілеспрямоване формування ШІ-грамотності здобувачів освіти – здатності критично оцінювати результати генеративних інструментів, розуміти їхні обмеження та свідомо визначати межі їх використання у власній творчій практиці. По-друге, доцільним є впровадження рефлексивних завдань, що спонукають здобувачів аналізувати власний творчий процес у порівнянні з алгоритмічно згенерованим результатом – це зміцнює усвідомленість і підтримує розвиток індивідуального стилю. По-третє, ефективним методичним рішенням є поєднання аналогових і цифрових художніх практик в одному навчальному завданні, що унеможливлює повне делегування творчих операцій штучному інтелекту [4].

У цьому контексті трансформується і роль викладача мистецьких дисциплін, який є не лише джерелом фахових знань, а фасилітатором і критичним модератором творчого процесу. Його педагогічне завдання полягає у створенні умов, що сприяють розвитку автономії здобувачів освіти, підтримці їхньої ініціативності та збереженню індивідуального стилю. Такий підхід забезпечує усвідомлене використання штучного інтелекту як інструмента розвитку, а не заміщення творчої діяльності.

Таким чином, штучний інтелект у контексті цифрової модерності є чинником трансформації творчого потенціалу особистості, водночас зумовлюючи появу низки педагогічних ризиків. Його вплив має подвійний характер, оскільки поєднує розширення можливостей для творчої діяльності з потенційними загрозами, пов'язаними зі зниженням самостійності мислення, формалізацією процесу, стандартизацією результатів та розмиванням художньої ідентичності. Мінімізація цих ризиків потребує системного педагогічного підходу, що містить формування ШІ-грамотності, рефлексивні практики та переосмислення ролі викладача як модератора творчого середовища. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою конкретних педагогічних моделей інтеграції штучного інтелекту в мистецьку освіту та емпіричним вивченням його впливу на творчі й когнітивні процеси здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Візнюк І., Буглай Н., Куцак Л., Поліщук А., Киливник В. Використання штучного інтелекту в освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. Вип. 59. С. 14–22. DOI: 10.31652/2412-1142-2021-59-14-22.

2. Гуревич Р., Коношевський Л., Коношевський О., Воєвода А., Люльчак С. Інтеграція штучного інтелекту в сферу освіти: проблеми, виклики, загрози, перспективи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2024. Вип. 72. С. 171–186. DOI: 10.31652/2412-1142-2024-72-170-187.

3. Міщиха Л. П. Творче мислення особистості: психологічний дискурс. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія психологічні науки*. 2018. Вип. 3. Том 1. С. 79–83.

4. Парфенюк І. Особливості використання штучного інтелекту в мистецькому освітньому середовищі. *Український інформаційний простір*. 2025. №2(16). С. 169–188. DOI: https://doi.org/10.31866/2616–7948.2(16).2025.345618.

5. Третяк Т. Творче мислення як процес побудови нового образу. *Актуальні проблеми психології:* збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. XII. Психологія творчості. Вип. 26. Київ: Видавництво «Фенікс», 2019. С. 318–326.

6. Холоденко В. О. Творчий потенціал особистості: зміст, структура та передумови успішної реалізації у мистецькій освіті. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*. 2019. Вип. 26. С. 22–28.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент ***І. О. Красюк***

Кравчук Т. О.,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

РИЗИКИ ТА РАЦІОНАЛЬНОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ STEM-НАПРЯМУ

Стрімкий розвиток цифрових технологій, поширення платформ дистанційного навчання, сервісів автоматизованого оцінювання, перекладачів і генеративного штучного інтелекту зумовлюють необхідність переосмислення усталених підходів до іншомовної підготовки майбутніх педагогів. Особливої актуальності ця проблема набуває в контексті підготовки май-

бутніх учителів STEM-напряму, професійна діяльність яких пов'язана не лише з викладанням природничо-математичних дисциплін, а й із потребою використовувати іноземну мову як інструмент фахової комунікації, доступу до міжнародних наукових ресурсів, цифрових платформ, методичних матеріалів і професійних спільнот [1; 3]. У сучасному освітньому просторі іноземна мова для майбутнього STEM-учителя постає не лише навчальною дисципліною, а й важливим засобом професійної мобільності, академічного зростання та інтеграції в глобальний науково-освітній простір [1].

Цифровізація освіти в цьому контексті має суперечливий характер. З одного боку, вона відкриває нові можливості для індивідуалізації навчання, доступу до автентичного іншомовного контенту, інтеграції мови з професійним STEM-змістом, розвитку автономності здобувачів освіти та формування навичок цифрової опосередкованої комунікації [1; 3]. З іншого боку, цифровізація супроводжується низкою ризиків, що можуть негативно впливати на якість іншомовної підготовки, послаблювати глибину мовного навчання, звужувати простір живої педагогічної взаємодії та стимулювати залежність від цифрових підказок [2; 4]. Саме тому осмислення ризиків і раціональностей цифровізації іншомовної підготовки майбутніх учителів STEM-напряму є актуальною науково-педагогічною проблемою.

Мета дослідження полягає в аналізі основних раціональностей і ризиків цифровізації іншомовної підготовки майбутніх учителів STEM-напряму.

У сучасній педагогічній науці цифровізацію доцільно розглядати не лише як технічне оновлення освітнього процесу, а як зміну самої освітньої логіки, у межах якої трансформуються цілі, методи, інструменти й очікувані результати навчання [1; 2]. У цьому сенсі можна говорити про формування нової цифрової освітньої раціональності – системи уявлень про доцільність, ефективність і смисл використання цифрових технологій у іншомовній підготовці майбутнього учителя. Для майбутніх учителів STEM-напряму така раціональність має особливий зміст, оскільки поєднує мовну, цифрову та інформаційну компетентності в єдиному освітньому процесі [1; 4].

Раціональність цифровізації виявляється насамперед у розширенні доступу до освітнього контенту. Майбутні учителі STEM-напряму отримують

можливість працювати з автентичними іншомовними матеріалами: науковими статтями, відеолекціями, технічною документацією, інструкціями до цифрових сервісів, онлайн-курсами, віртуальними лабораторіями, матеріалами міжнародних освітніх платформ [1; 3]. Такий доступ дає змогу не лише вдосконалювати мовні навички, а й занурюватися у фаховий дискурс, засвоювати професійну термінологію та розуміти специфіку міжнародної наукової комунікації. У результаті іноземна мова функціонує не ізольовано, а як реальний інструмент навчальної та майбутньої професійної діяльності.

Другою важливою раціональністю є індивідуалізація навчання. Цифрові ресурси дають змогу студентові обирати темп, формат і траєкторію опрацювання матеріалу, повертатися до складних тем, користуватися додатковими поясненнями, виконувати вправи відповідно до свого рівня підготовки та отримувати оперативний зворотний зв'язок [1; 3]. Для іншомовної підготовки це має особливе значення, оскільки рівень володіння мовою в студентів часто є неоднорідним, а цифрові інструменти дозволяють диференціювати освітній процес без втрати його цілісності. Водночас цифрові технології посилюють практичну й міждисциплінарну спрямованість навчання: майбутній STEM-учитель може використовувати іноземну мову для пошуку інформації, участі у вебінарах, створення презентацій, опису експериментів, пояснення явищ і результатів досліджень [3; 5].

Суттєвою раціональністю цифровізації є розвиток автономності, рефлексивності та готовності до цифрового підтриманого педагогічного мислення. Робота з електронним портфоліо, платформами для співпраці, сервісами самооцінювання та інструментами спільного створення контенту сприяє розвитку відповідальності за власний результат і навичок конструювання навчального середовища [1; 4]. У цьому сенсі цифровізація іншомовної підготовки є не лише засобом мовного розвитку, а й елементом формування професійної суб'єктності майбутнього STEM-учителя.

Попри очевидні переваги, цифровізація іншомовної підготовки супроводжується низкою ризиків. Перший ризик пов'язаний із поверхневістю засвоєння знань. Доступність автоматичних перекладачів, генеративних систем штучного інтелекту, шаблонів текстів і сервісів миттєвого виправлення помилок може знижувати мотивацію до глибокого опанування лексики, граматики, стилістики та особливостей професійного іншомовного дискурсу [2; 3]. Якщо студент звикає покладатися на зовнішній цифровий ін-

струмент, а не на власну мовленнєву діяльність, формується не стільки іншомовна компетентність, скільки технологічна залежність.

Другий ризик стосується зниження якості живої комунікації. Навіть функціональні цифрові платформи не завжди забезпечують розвиток спонтанного мовлення, аргументації, комунікативної гнучкості та вміння пояснювати складні поняття [2; 5]. У результаті студент може успішно взаємодіяти із цифровою системою, але виявляти труднощі під час реальної професійної комунікації. Для майбутнього STEM-учителя це є особливо чутливим, оскільки його професійна діяльність передбачає пояснення складних природничих і математичних явищ, ведення фахового діалогу та представлення результатів досліджень.

Третій ризик пов'язаний із соціокультурними та особистісними аспектами. Цифрові системи здебільшого зосереджені на правильності мовлення, але не завжди враховують культурний контекст, доречність висловлювання та особливості спілкування в конкретній ситуації [2]. Унаслідок цього іншомовна підготовка може звужуватися до відтворення граматично правильних конструкцій без глибшого розуміння міжкультурних смислів. Надмірна орієнтація на цифрові підказки також послаблює педагогічну ініціативу, творчість і відповідальність за мовленнєвий результат, що є особливо проблемним для майбутнього учителя [4].

Четвертий ризик пов'язаний із цифровою нерівністю, етичними та правовими викликами. Не всі студенти мають однаковий доступ до якісного інтернету, сучасних пристроїв і стабільного цифрового середовища, а відмінності у рівні цифрової компетентності можуть посилювати освітню нерівність [4]. За відсутності критичної цифрової грамотності виникає загроза підміни реального навчального результату зовнішньо якісним, але невласним мовленням.

Важливий ризик становить технологізація заради технологізації, коли цифрові інструменти впроваджуються формально, без чіткої дидактичної мети та без урахування змісту навчальної дисципліни. У такому разі цифровізація не поглиблює іншомовну підготовку, а лише ускладнює її, перевантажує сервісами й фрагментованими завданнями. Раціональна цифровізація можлива лише тоді, коли цифровий інструмент справді підсилює мотивацію, забезпечує доступ до змістовного контенту, розширює можливості комунікації та сприяє досягненню чітко окреслених освітніх результатів.

З огляду на окреслені раціональності та ризики, цифровізація іншомовної підготовки майбутніх учителів STEM-напряму має здійснюватися на засадах педагогічної виваженості. Насамперед цифрове освітнє середовище доцільно розглядати не як замінник живої педагогічної взаємодії, а як її розширення. Це означає, що цифрові ресурси повинні поєднуватися з дискусіями, проєктною діяльністю, усним мовленням, аналізом наукових текстів і рефлексивними практиками.

Отже, цифровізація іншомовної підготовки майбутніх учителів STEM-напряму є суперечливим, але об'єктивно необхідним процесом. Її раціональність полягає в розширенні доступу до автентичного іншомовного контенту, індивідуалізації навчання, інтеграції мови з професійним змістом, розвитку автономності здобувачів освіти та формуванні готовності до міжнародної комунікації в цифровому середовищі. Водночас її ризики виявляються у поверхневості навчання, залежності від алгоритмічних підказок, звуженні живої комунікації, цифровій нерівності. У зв'язку з цим ефективність цифровізації визначається не самою наявністю технологій, а педагогічно обґрунтованим характером їх використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Redecker C. European framework for the digital competence of educators: DigCompEdu / Punie, Y. (ed). Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. 95 p. URL: https://data.europa.eu/doi/10.2760/159770 (accessed date: 14.04.2026).

2. Tondeur J., Trevisan O., Howard S. K., van Braak J. Preparing preservice teachers to teach with digital technologies: an update of effective SQD-strategies. *Computers & Education*. 2025. Vol. 232. Art. 105262. DOI: https://doi.org/10.1016/j.compedu.2025.105262

3. Maiier N., Koval T. How to Develop digital Competence in Pre-Service FL Teachers at University Level. *Advanced Education*. 2021. Vol. 8, Issue 18. P. 11–18. DOI: https://doi.org/10.20535/2410–8286.227639

4. Буйницька О. П., Василенко С. В. Корпоративний стандарт цифрової компетентності викладача університету. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2022. № 12. С. 1–20. DOI: https://doi.org/10.28925/2414–0325.2022.121

5. Соломаха А. В. Підготовка майбутніх педагогів до діджиталізації в ранньому навчанні іноземних мов. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2021. № 10. С. 203–215. DOI: https://doi.org/10.28925/2414–0325.2021.1017

Красюк І. О.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Криворізький державний педагогічний
університет

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ: РИЗИКИ ВТРАТИ «ЖИВОГО» ДІАЛОГУ ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Стрімке проникнення технологій штучного інтелекту (ШІ) в усі сфери людської діяльності не оминуло й освітнє середовище. Особливо гостро цей процес відчувається в мистецькій педагогіці – сфері, де фундаментальними категоріями є емоційний інтелект, емпатія, здатність до встановлення «живого» діалогу та розвиток унікального творчого потенціалу. Підготовка майбутніх учителів мистецтва в умовах цифрової модерності постає перед принциповим викликом: як інтегрувати потужний інструментарій ШІ, не втративши при цьому педагогічної автентичності, глибини міжособистісної взаємодії та здатності до справжнього співпереживання, які завжди були візитівкою вчителя-митця.

Метою даної роботи є аналіз ключових ризиків, пов'язаних із впровадженням ШІ в мистецьку освіту, зокрема загрози нівелювання «живого» діалогу та емоційного інтелекту майбутнього педагога, а також окреслення шляхів збереження людської суб'єктності в освітньому процесі.

Мистецька освіта традиційно будується на діалогічній природі відносин «вчитель-учень». Цей діалог виходить далеко за межі простого обміну інформацією – він передбачає співтворчість, співпереживання, здатність вчителя «резонувати» з внутрішнім світом учня, розуміти його емоційний стан та спрямовувати творчі пошуки. Як слушно зауважує Мітчел Резнік з Media Lab Массачусетського технологічного інституту, «хороший вчитель будує відносини з учнями, розуміє їхню мотивацію, співпереживає їхнім проблемам, співвідносить себе з їхнім життєвим досвідом і допомагає учням встановлювати зв'язки один з одним» [3]. Вчитель мистецтва виконує ще й особливу функцію – він допомагає учневі віднайти власний художній голос, подолати страх перед «чистим аркушем», експериментувати та помилятися в безпечному, підтримуючому середовищі.

Саме ця здатність до встановлення автентичного діалогу та створення «спільноти піклування» (caring community) є тією принциповою відмінністю,

яку жодна, навіть найдосконаліша, система штучного інтелекту не здатна відтворити. ШІ може аналізувати патерни навчання, підбирати персоналізований контент, навіть генерувати творчі ідеї, але він не здатен до справжньої емпатії. Як зазначається в дослідженнях з проблематики афективного розриву (affective gap), сучасні системи ШІ демонструють «сплощення складних емоцій, контекстуальну глухоту та просодичну зону страху» (prosodic uncanny valley), що робить їх принципово неспроможними до передачі тонких емоційних нюансів, необхідних у мистецькій комунікації [5].

Одним із найбільш недооцінених ризиків впровадження ШІ в мистецьку освіту є поступова, але невпинна стандартизація творчого мислення. Як переконливо доводять Марія Метью та Аджимон Джордж у своєму дослідженні, озаглавленому «The brush is dead, long live the prompt», сучасна мистецька освіта переживає процес «тихої курикулярної колонізації»: «Кожна година, витрачена на оволодіння промптами, – це година, віднята від повільного, неохайного, локального та культурно-вкоріненого експериментування» [2]. Автори наводять промовистий приклад: студентка, яка місяцями вивчала традиційний текстиль, отримує пораду «перекласти» свої патерни на мову ШІ, щоб стати «глобально конкурентоспроможною». В результаті «пензель більше не є обов'язковим; промпт править у класі» [2].

Для системи підготовки майбутніх учителів мистецтва цей ризик набуває подвійного значення. Якщо сам процес навчання в закладах вищої освіти буде переорієнтований з розвитку «живої» творчості на технічну компетентність у роботі з генеративними моделями, то майбутні педагоги транслюватимуть цю ж логіку своїм учням. Виникає загроза формування покоління вчителів, які володітимуть досконалими навичками «промпт-інжинірингу», але будуть позбавлені здатності до глибокого емоційного резонансу з дитячою творчістю, до розуміння унікальності кожної мистецької спроби.

Емпіричні дослідження підтверджують цю тривожну тенденцію. Так, Лібба Віллкокс та Ребекка Вільямс у дослідженні за участю 22 студентів – майбутніх учителів мистецтва виявили, що хоча ШІ виступає ефективним «креативним партнером» [1] для генерування ідей та технічним асистентом для організації матеріалу, існують серйозні ризики, пов'язані з формуванням залежності (dependency risks), комунікаційними бар'єрами та етичними дилемами. Автори наголошують, що «педагоги повинні проактивно інтегрувати ШІ-грамотність у методичні курси, навчаючи майбутніх учителів взаємодіяти з ШІ ітеративно та критично, як з інструментом співпраці, що може

зменшити виснаження, зберігаючи при цьому автентичність і професійне судження, необхідні для якісного викладання» [1].

Емоційний інтелект (EQ) вчителя мистецтва є тією фундаментальною компетентністю, яка визначає успішність усього освітнього процесу. Здатність розпізнавати емоційні стани учнів, адекватно на них реагувати, створювати атмосферу психологічної безпеки для творчих експериментів – це ті якості, які не підлягають алгоритмізації.

Дослідження, проведене на базі Оксфордського університету, виявило так званий «семантичний розрив» (Semantic Gap) – фундаментальну неспроможність сучасних систем ШІ відтворювати «тонке символічне, культурне та емоційне значення», що створює «серйозні етичні ризики неправильної інтерпретації» [4]. Автори пропонують рамку AI–Visual Literacy Integration Framework (AVLIF), яка передбачає розвиток трьох ключових аналітичних шарів: інтерпретації зв'язку «промпт-результат» [4], розуміння алгоритмічної візуальної граматики та мультимодальної інтеграції. Однак важливо розуміти, що навіть найдосконаліша технічна грамотність не замінює емоційної чуйності.

У контексті підготовки вчителів мистецтва це означає необхідність зміщення акценту з технологічної компетентності як самоцілі на технологію як інструмент, підпорядкований гуманістичним цілям. Як аргументується в роботі «Bridging the Affective Gap», освіта має спрямовуватись на «виховання критичного голосового мистецтва» (critical voice artistry), що передбачає «глибокий текстовий і контекстуальний аналіз, емпатійне та втілене смислотворення, а також критичну оцінку згенерованого ШІ мовлення» [5]. Застосовуючи цю логіку до мистецької педагогіки, ми маємо навчати майбутніх учителів не просто використовувати ШІ, а критично оцінювати його пропозиції, зберігаючи пріоритет власного педагогічного судження та емоційного інтелекту.

Важливим є також зауваження щодо «ковідної» травми, яка висвітлила значення емпатії, зв'язку та спільноти в навчанні. Як наголошує М. Резнік, пандемія показала, що «сприяння навчанню учня – це тонкий процес, набагато складніший, ніж просто своєчасна доставка інформації та інструкцій». Вчитель створює середовище, в якому учні «відчувають комфорт, роблячи ризики, які є невід'ємною частиною творчого процесу» [3]. Жодна система ШІ не здатна відтворити це середовище. Перед викладачами, які готують майбутніх учителів мистецтва, постає завдання вироблення збалансованих

педагогічних стратегій, які дозволяють використовувати переваги ШІ, не нівелюючи при цього значення «живого» діалогу та емоційного інтелекту.

По-перше, необхідно формувати у студентів «критичну ШІ-грамотність», яка містить не лише технічні навички, а й розуміння обмежень та упереджень алгоритмів. Оксфордська рамка AVLIF пропонує конкретні вправи, такі як «зворотний інжиніринг» (де студенти вгадують промпти за згенерованими зображеннями, що виявляє стереотипи алгоритмів) та «деконструкція упереджень» (де простий запит «лікар» виявляє, кого «не вистачає» в згенерованих професійних ролях) [4].

По-друге, ключовим є зміщення акценту в оцінюванні з продукту на процес. Як слушно зазначають дослідники, «оскільки ШІ робить оцінювання, засноване на продукті, ненадійним, оцінювання має зміститися на критичний процес студента» [4]. Замість питання «Чи гарне зображення?» має прийти питання «Чи може студент продемонструвати критичну та рефлексивну взаємодію з ШІ-інструментом?» Для майбутнього вчителя мистецтва це означає здатність не лише створити щось за допомогою ШІ, а й проаналізувати, як ШІ вплинув на творче рішення, які емоційні нюанси були втрачені, які культурні упередження відтворені.

По-третє, надзвичайно важливим є збереження та культивування практик «повільної» творчості та рефлексії. Як аргументується в дослідженні про «тиху курикулярну колонізацію», необхідно свідомо захищати час для «неохайного, локального та культурно-вкоріненого експериментування» [2]. У програмах підготовки вчителів мистецтва це означає включення модулів, де робота з ШІ принципово виключена, а акцент зроблено на міжособистісній взаємодії, спільному творенні, розвитку емпатії через практики активного слухання та рефлексії.

Впровадження штучного інтелекту в мистецьку освіту створює ризики, які виходять далеко за межі суто технологічних проблем. Найбільш значущою загрозою є поступова втрата «живого» діалогу між учителем та учнем та нівелювання ролі емоційного інтелекту педагога-митця. Алгоритмічна стандартизація творчості, «тиха курикулярна колонізація», «семантичний розрив» між згенерованим і автентичним – ці феномени вимагають глибокої рефлексії та вироблення адекватних педагогічних стратегій.

Для викладача, який готує майбутніх учителів мистецтва, ключовим завданням стає не відкидання ШІ або, навпаки, його тотальне прийняття, а вироблення збалансованого підходу, за якого технологія виступає інструментом,

підпорядкованим гуманістичним цілям. Формування критичної ШІ грамотності, зміщення акцентів в оцінюванні з продукту на процес та свідоме збереження простору для «живої», емоційно насиченої творчості – це ті напрями, які дозволять зберегти автентичність мистецької педагогіки в цифрову епоху. Лише за таких умов ми зможемо підготувати вчителя, здатного не просто користуватися новітніми технологіями, а зберігати та передавати найцінніше – здатність до співпереживання, діалогу та творення краси людськими руками й серцем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Willcox L., Williams R. D. Preservice teachers' perceptions of AI as a creative partner in lesson planning. *International Journal of Education Through Art*. 2026. Vol. 22, Issue 1. P. 85–101. DOI: 10.1386/eta_00223_1

2. Mathew M. S., George A. The brush is dead, long live the prompt: how AI is rescripting creativity. *AI & Society*. 2025. DOI: 10.1007/s00146-025-02701-3

3. Resnick M. Generative AI and Creative Learning: Concerns, Opportunities, and Choices. *An MIT Exploration of Generative AI.* Mar 27, 2024. DOI: 10.21428/e4baedd9.cf3e35e5

4. Varghese J. K., Rani P. When Algorithms Create: A Framework for Visual Literacy in the Age of AI. *University of Oxford*. September 17, 2025. URL: https://aieou.web.ox.ac.uk/article/when-algorithms-create-framework-visual-literacy-age-ai (accessed date: 17.04.2026).

5. Ye J., Yang J. Bridging the Affective Gap: A Pedagogical Framework for Critical Voice Artistry in the AI Era. *Journal of Educational Technology and Innovation*. 2026. Vol. 8, No. 1. P. 12–24. DOI: 10.61414/wmee7j93

Панфілов О. Ю.,
доктор філософських наук, професор;
Корольов С. С.,
кандидат історичних наук, доцент,
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

РОЛЬ ОСВІТНЬОГО ЛІДЕРСТВА В ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Лідерство в освіті відіграє вирішальну роль у трансформації способів навчання та виховання. Ефективні лідери в освіті мають здатність надихати

та мотивувати суб'єктів освіти та інших зацікавлених сторін працювати над досягненням спільних цілей, впроваджувати інновації та постійно вдосконалюватися. Вони відіграють важливу роль у створенні позитивної освітньої культури, яка сприяє зростанню, розвитку та навчанню.

Сьогодні у світі відбуваються численні кризи: воєнні конфлікти та війни, пандемії, зміни клімату, нерівномірний розвиток країн. Ці виклики вимагають інноваційних рішень та підтримки систем освіти, щодо використання технології для покращення якості та рівності навчання, одночасно актуалізуються проблеми формування у робітників відповідних навичок щодо забезпечення пріоритетів від технологічного прогресу під час працевлаштування.

Цифровізація освіти нерозривно пов'язана з шістьма атрибутами сучасного суспільства, а саме: ставленням до інтернету; використанням обладнання та цифрових послуг; використанням онлайн-сервісів та послуг соціальних мереж; використанням цифрових послуг для досягнення навчальних результатів; та очікуванням щодо викладання та навчання. Оскільки цифровізація та цифрова трансформація стали активною частиною міжнародної трудової політики та соціально-політичних дебатів, вони є важливими факторами, що сприяють розвитку окремих та організаційних вищих навчальних закладів у всьому світі.

Незважаючи на те, що донедавна лідерство ігнорували, сьогодні воно набуло домінуючої сили в освітньому та бізнес-світі. Країни не здатні використати весь потенціал технологій в освіті без далекоглядного освітнього лідерства, орієнтованого на справедливі та прогресивні результати. Це означає, що ефективна інтеграція цифрових технологій в освіту залежить від здатності керівників освіти визначити чіткі пріоритети щодо досягнення освітніх цілей у суспільстві, підготовки до загальносистемних змін, що підтримуються відповідними інструментами управління та підзвітності, сприяння спільній взаємодії на всіх рівнях.

Дослідження показують, що лідерство в освіті є одним із найважливіших факторів, що впливають на результати навчання. Вимоги до навичок, специфічні для спеціалістів лише в одній галузі знань, не вважаються достатніми для ринку праці, і тому виникає потреба у складному спектрі кваліфікацій. Ринкові можливості розвиваються з тенденцією до міждисциплінарності та розширення спектру особистих компетенцій, а також процес цифрової трансформації освіти передбачає весь процес навчання відповідно до специфіки кожного покоління, що призводить до передачі знань. Почи-

наючи з глибокого та повного розуміння компетенцій у рамках концепції цифровізації освіти, управлінський процес вищих навчальних закладів має прийняти та впровадити конкретні стратегії щоб відповідати вимогам суспільства, промисловості та ринку праці.

Однак міністерства освіти не завжди використовують лідерські можливості, необхідні для успішного планування та впровадження освітніх технологій. Так, у Звіті про глобальний моніторинг освіти (GEM) за 2023 рік зазначається, що лише 58% міністерств освіти із загального числа країн у світі брали на себе ініціативу в управлінні освітніми технологіями, а плани освіти та національна політика цифрової трансформації, як правило, не пов'язані між собою. Лише 13% країн мають політику щодо рівного доступу до технологій у школах [1]. Огляди, проведені у 2022 році, показали, що із 24 загальнодоступних національних стратегій розвитку штучного інтелекту (ШІ) лише третина країн інтегрували ШІ у викладання та навчання.

Критична роль, яку лідерство відіграє в рамках цифровізації освіти, полягає в застосуванні існуючих цифрових стратегій та технологій SMACIT (соціальні, мобільні, аналітичні, хмарні, інтернет), що створює нову цінність як для лідерів, так і для суб'єктів освіти. Установи, що зазнають цифрової трансформації, створюють рамки для внутрішніх цифрових зустрічей підрозділів, що зазвичай приводить до розширення стратегічних бізнес-знань та вищого ступеня свободи, що підвищує здатність вищих навчальних закладів приймати стратегічні рішення.

Лідерство в освіті відіграє вирішальну роль у цифровізації освіти та створенні культури зростання та навчання. Ефективні лідери в освіті використовують цифрові трансформації, щоб розширювати можливості суб'єктів освіти щодо досягнення високих результатів, реалізації повного людського потенціалу. Сучасні дослідження свідчать, що освітнє лідерство є найкращим рішенням для створення та вдосконалення збагаченої організаційної культури, а отже, створення доданої цінності та інноваційності в цифровому середовищі, набуває все більшої важливості, що сприяє розриву в загальних інституційних переконаннях, пов'язаних з лідерством [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Atis E., Norrmén-Smith J., Van Cappelle F., Ghobashy D. Leadership in the digital transformation of education: what does it mean in practice? *Global Partnership for Education*. December 03, 2024. URL: https://www.globalpartnership.org/blog/

leadership-digital-transformation-education-what-does-it-mean-practice (accessed date: 24.04.2026).

2. Niță V., Guțu I. The Role of Leadership and Digital Transformation in Higher Education Students' Work Engagement. *International Journal of Environmental Research Public Health.* 2023. Vol. 20, Issue 6. Art. 5124. DOI: 10.3390/ijerph20065124.

Прокопенко Є. Є.,
здобувачка 1 курсу ступеня
вищої освіти «магістр»,
факультет мистецтв,
Криворізький державний педагогічний
університет

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПОРТРЕТНОГО ЖАНРУ В УМОВАХ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ МИСТЕЦТВА ТА ОСВІТИ

Трансформація сучасного освітнього простору під впливом цифрових технологій зумовлює необхідність перегляду традиційних методик викладання академічних дисциплін, зокрема портретного жанру. В умовах диджиталізації мистецтва навчання принципам створення портрета перестає обмежуватися лише опануванням пластичної анатомії та графічних навичок, переходячи у площину інтерактивної взаємодії між класичною школою та цифровим інструментарієм. Нинішня освітня парадигма базується на низці інноваційних підходів, серед яких: віддалені навчальні модулі, електронне тестування, віртуальні навчальні посібники, анімаційний контент, а також консолідація учнів у єдиному цифровому середовищі. Це слугує інструментом комунікації між здобувачами освіти та викладачами, забезпечуючи можливість опрацювання оцифрованих даних та функціонування спеціалізованих освітніх вебсервісів. Цифрова трансформація освіти як складова глобальної диджиталізації соціуму відкриває нові перспективи, проте водночас актуалізує виклики у сфері кібербезпеки та етики використання даних, що потребує ґрунтовного наукового вивчення [1, с. 272].

Сучасний науковий дискурс щодо цифровізації мистецької освіти в Україні характеризується синтезом методологічних та практико-орієнтованих підходів. К. О. Калаченкова визначає диджиталізацію як стратегічний чинник інноваційної трансформації освітньої парадигми [1]. Прикладний аспект цієї

проблеми досліджує Ю. М. Малежик, обґрунтовуючи доцільність впровадження цифрового живопису як валідної альтернативи академічним технікам у процесі підготовки учнів на уроках образотворчого мистецтва [2]. Водночас О. П. Ясенєв фокусується на аналізі трансформації художньої мови під впливом новітніх технологій та специфіці функціонування творів у цифровому середовищі [4].

Портрет як жанр образотворчого мистецтва має на меті не лише фіксацію індивідуальних рис зовнішності особи, а й передачу її внутрішніх якостей: психологічного стану, емоційного спектра та соціального статусу. Митець формує завершений художній образ, що відображає духовний склад натурника [3].

На сучасному етапі доцільно розглядати портрет як динамічний процес самопрезентації та віртуальної ідентифікації. Навчальний процес має базуватися на принципі послідовності, де аналіз еталонних творів минулого стає фундаментом для подальших цифрових експериментів. Використання штучного інтелекту (далі – ШІ) на уроках образотворчого мистецтва дозволяє розробляти персоналізовані освітні вебплатформи. Застосування ШІ-конструкторів уможливлює моделювання інтерактивного «часового порталу», де здобувачі освіти можуть візуально простежити еволюцію антропоцентричного образу: від суворих середньовічних канонів до емоційного модерну та сучасного цифрового аватара. Основною технологічною перевагою таких ресурсів є функція візуальної адаптації на основі генеративних мереж Midjourney та Stable Diffusion, що дозволяє інтерпретувати класичні полотна крізь призму сучасних візуальних кодів.

Запропонована методика викладання передбачає ретроспективний аналіз еволюції портрета, що починається з канонічного етапу та вивчення середньовічних образів, як-от мозаїка з імператрицею Феодорою чи «Портрет Річарда II». У цих роботах відсутня реалістична об'ємність, а простір сприймається площинним. Використання ШІ для інтерпретації цих образів дозволяє згенерувати версії, де суворий візантійський стиль Феодори перетворюється на деталізований цифровий вітраж із неоновим підсвічуванням, який робить статичний образ динамічним та цікавим для сучасного учня. Перехід до антропоцентричного етапу Відродження та бароко дозволяє опанувати поняття сфумато та психологізму на прикладі творів Леонардо да Вінчі та Рембрандта, де нейромережі виступають інструментом аналізу світлотіні.

Модерністський етап акцентує увагу на суб'єктивній деформації. У творчості Амедео Модільяні, наприклад його «Портрет Луні Чеховської» та «Аліса», вчать студентів бачити ритміку лінії та стилізацію. ШІ-генерація за за-

питом «Модільяні у стилі 3D-анімації» дозволяє побачити, як видовжені овали та порожні очниці адаптуються до естетики та стилю сучасних мультфільмів відомого режисера Тіма Бертона, така адаптація є методом візуальної аналогії для полегшення сприйняття стилізації. Продовжуючи лінію особистісного вираження, варто звернути увагу на автопортрети Фріди Кало, зокрема «Автопортрет з розпущеним волоссям» та «Автопортрет на кордоні Мексики та США». За допомогою генеративних моделей учні можуть спробувати «доповнити» реальність художниці, створюючи за допомогою ШІ нові сюрреалістичні об'єкти навколо її постаті, що поглиблює розуміння символізму в мистецтві.

Особливого значення у контексті сучасної мистецької освіти набуває творчість української мисткині Марти Пітчук, чиї роботи серії «Мотанка» представляють синтез архаїчних символів та експресивного сучасного живопису. У межах навчального процесу її полотна, зокрема «Мотанка з королевецьким рушником. Сумщина» та «Мотанка. Слобожанщина», стають об'єктом для аналізу етнокультурного коду та специфіки передачі фактури. Динаміка мазка та багатошаровість гіперреалістичних текстур у роботах Пітчук створюють виклик для цифрової інтерпретації: використання інтерактивних панелей та інструментів ШІ дозволяє здобувачам освіти детально дослідити межу між фізичним нанесенням фарби та її віртуальною симуляцією. Впровадження творчості мисткині у методику викладання сприяє формуванню у студентів навичок візуалізації особистісних та національних переживань, де акцент зміщується з портретної схожості на глибинний символізм та трансляцію національної ідентичності в умовах глобального цифрового простору.

Диджиталізація також відкриває шлях до впровадження STEAM-підходів, де образотворче мистецтво синтезується з технологіями доповненої реальності. Окремим аспектом навчання стає дискусія щодо етичного складника використання ШІ та авторського права, а інтеграція інтерактивних вікторин на основі нейромережевих генерацій за мотивами творів художників різних століть сприяє розвитку критичного мислення та візуальної грамотності.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що методика викладання портретного жанру в сучасних умовах трансформується з традиційного у багатогранний процес формування візуальної культури через призму диджиталізації [2]. Створення інтерактивних навчальних платформ, де ШІ адаптує історичні портрети до сучасних візуальних кодів, сприяє активізації пізнавального інтересу та розвитку критичного мислення у здобувачів осві-

ти [3]. Такий підхід забезпечує синтез емоційного сприйняття мистецтва та технологічної грамотності, що є критично важливим для підготовки фахівців у галузі художньої освіти, а також надають старим мотивам нового життя, роблячи мистецтво доступним і зрозумілим для покоління, яке формується у глобальному цифровому просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калаченкова К. О. Діджиталізація сучасної освіти. *Інноваційні трансформації в сучасній освіті: виклики, реалії, стратегії:* зб. матеріалів IV Всеукр. відкр. наук.-практ. онлайн-форуму (Київ, 27 жовт. 2022 р.) / за заг. ред. І. М. Савченко, В. В. Ємець. Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2022. С. 271–272.
2. Малежик Ю. М. Цифровий живопис як альтернатива академічному у дистанційній підготовці фахівців образотворчого мистецтва. *Мистецька освіта у міждисциплінарному вимірі*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 07–08 червня 2022 р.). Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. С. 62–66.
3. Портрет: все про один із найдавніших жанрів мистецтва. *Kyiv Gallery*. 10.02.2024. URL: https://kyiv.gallery/statii/portret-vse-pro-odyn-iz-naydavnishykh-zhanriv-mystetstva (дата звернення: 18.04.2026).
4. Ясенєв О. П. Вплив сучасних цифрових технологій на образотворче мистецтво. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. №2. С. 106–110.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент ***І. О. Красюк***

Сараєва О. В.,
кандидат історичних наук, доцент,
Харківський національний університет
міського господарства імені
О. М. Бекетова

ФЕНОМЕН «ПОДВІЙНОЇ РЕАЛЬНОСТІ» У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ЛАТЕНТНЕ ВИКОРИСТАННЯ ШІ ТА КРИЗА АКАДЕМІЧНОЇ ДОВІРИ

Станом на 2026 рік генеративний штучний інтелект (GenAI) остаточно інтегрувався в освітню систему України, зробивши традиційні методи викладання та оцінювання знань застарілими. Те, що у 2023 році сприймалося

як футуристичний експеримент або загроза академічній чесності, сьогодні перетворилося на базовий інструмент, без якого неможлива робота сучасної вищої школи. Ми маємо справу з появою потужного цифрового «помічника» – зовнішньої нейронної мережі, яка значно розширює когнітивні можливості людини: від обсягів пам'яті до швидкості аналізу та створення складних проєктів. Цей перехід від простого пошуку інформації до моделі цифрового конструювання знань свідчить про нову фазу цифрової модерності. Проте стрімкий розвиток технологій випередив оновлення нормативної бази, що породило глибокий соціокультурний конфлікт, який визначається як феномен «подвійної реальності».

Суть цього явища полягає у критичному розриві між реальною практикою навчання та офіційним дискурсом університетів. Соціологічні дані фіксують тривожну статистику: понад 80% студентів постійно використовують ШІ для виконання навчальних завдань [1], проте лише 26% респондентів готові відкрито декларувати це через страх перед покаранням та панування стигматизації цифрових інструментів.

Такий стан неврегульованості перешкоджає чесному діалогу та створює умови для освітньої деградації. В умовах війни та необхідності повоєнного відновлення країни, обмеження доступу здобувачів до сучасних ШІ-інструментів робить їх неконкурентними на світовому ринку праці, де вміння професійно взаємодіяти з алгоритмами є обов'язковою вимогою. Головною навичкою студента стає вже не здатність повторювати вивчене, а вміння перевіряти та критично оцінювати результати, видані інтелектуальними системами [2].

Використання програм для виявлення штучного інтелекту часто створює в університетах атмосферу підозри через високу ймовірність помилкових результатів. Алгоритми нерідко позначають якісні, добре структуровані роботи талановитих студентів як створені машиною, що демотивує їх. Це призводить до появи феномену «захисного письма», коли автори навмисно спрощують свій стиль, уникають складної аргументації або навіть вводять штучні помилки, щоб пройти технічну перевірку.

Така ситуація пригнічує творчу сміливість та руйнує довіру між викладачем і студентом, оскільки висновок програми стає вагомішим за слово автора. Постійні хибні звинувачення знецінюють зусилля здобувачів та створюють атмосферу психологічного тиску. Для подолання цієї проблеми рекомендовано, щоб будь-який сумнів у результатах детектора тлумачився на користь студента.

Завдяки системі автономії українські університети змогли самостійно реагувати на появу нових технологій, що призвело до децентралізації підходів.

Стратегія гуманістичного бар'єра: КНУ ім. Т. Шевченка та ДНУ ім. О. Гончара наголошують на незамінності людського досвіду та суворій «цифровій гігієні». КНУ запровадив систему сертифікації «AI-Safe» для маркування дисциплін, де використання алгоритмів обмежене для збереження оригінальності наукових результатів [3].

Стратегія технологічної ефективності та прагматизму: КПІ ім. І. Сікорського та Львівська політехніка інтегрують ШІ як обов'язкову професійну компетенцію. Студенти використовують мовні моделі для оптимізації коду та моделювання процесів під повну особисту відповідальність за результат: помилки алгоритму не є виправданням [4].

Стратегія безпекового імперативу: Національний університет оборони України зосереджується на захисті стратегічних даних в умовах війни. Пріоритетом є використання закритих локальних систем для уникнення витоку інформації через публічні хмарні сервіси та тренінги з виявлення дезінформації.

Стратегія академічної довіри та лібералізму: НаУКМА та УКУ базуються на культурі довіри та повазі до професійної автономії викладача. Адміністративні заборони відсутні, а відповідальність за етичне використання інновацій покладено на етичну зрілість спільноти [5].

Гуманістично-інноваційний шлях: Київський столичний університет імені Бориса Грінченка реалізує концепцію «Professional AI Literacy». Тут вміння працювати з ШІ вважається обов'язковою частиною професійної культури сучасного фахівця мегаполіса, де технології мають підсилювати, а не замінювати людину [6].

Особливий підхід демонструє ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, де через високу ціну інженерної помилки впроваджено систему «Verification Wall» – обов'язкової ручної верифікації кожного згенерованого результату за першоджерелами [7].

Досвід провідних університетів дозволив сформувати модель «світлофора», яка перетворює застосування ШІ на керовану навчальну технологію. Вона передбачає розподіл завдань за рівнем допустимого втручання алгоритмів:

– червона зона: повна заборона на використання ШІ для перевірки базових знань та критичних навичок;

– жовта зона: обмежене використання ШІ як асистента для структурування інформації чи пошуку ідей;

– зелена зона: повна інтеграція технологій для виконання складних розрахунків або моделювання проєктів.

При цьому визначено сфери, де залучення ШІ є недопустимим: формулювання авторських висновків, ціннісний та етичний аналіз, а також ухвалення стратегічних рішень [8].

Для подолання неоднозначності та легалізації ШІ у науковому процесі пропонується впровадження протоколу GAIDeT. Модель базується на шести принципах:

• G – Generative AI (Вибір програми): вказівка назви та версії моделі (напр., Claude 3.5 чи GPT-4o), що необхідно для точності дослідження;

• A – Author (Особиста відповідальність): підписання декларації про те, що автор особисто перевірив та відредагував контент; помилки програми не є виправданням;

• I–Input (Тексти запитів): додавання промптів до роботи як доказу розумової праці та вміння студента системно структурувати знання;

• D–Declaration (Декларування обсягу): чітке розмежування технічної допомоги алгоритму та безпосереднього інтелектуального внеску дослідника;

• E – Ethics (Етика та перевірка): аналіз відповідей на предмет стереотипів та дотримання цифрової гігієни (заборона завантаження конфіденційних даних);

• T – Transparency (Градація рівнів): використання п'ятирівневої шкали залучення технологій для гнучкого налаштування вимог до різних дисциплін.

Масове впровадження ШІ несе ризик поступової втрати навичок самостійного логічного мислення та глибокого аналізу. Існує небезпека появи покоління фахівців, які вміють ставити завдання машині, але не здатні самостійно створити складний логічний текст без цифрової допомоги.

Додатковим критичним викликом є цифрова нерівність: студенти з фінансовою можливістю оплачувати преміальні підписки отримують суттєву перевагу над тими, хто обмежений безкоштовними версіями. Для подолання цього розриву пропонується впровадження державних програм субсидій для вразливих категорій та переговори про національні академічні ліцензії на ШІ-інструменти.

Українське законодавство у 2026 році визначає особливий статус для результатів, створених програмами. Такі об'єкти не вважаються творами у звичному розумінні, проте право на результат отримує особа, яка законно використовує програму. При цьому відповідальним за порушення авторських

прав або недостовірність даних (галюцинації ШІ) є саме користувач, а не розробник алгоритму.

Спроби тотальної заборони ШІ або опора виключно на адміністративні покарання є стратегічно програшними. Оскільки алгоритми розвиваються швидше за методи їх виявлення, єдиним життєздатним шляхом є повна інтеграція ШІ в освітній процес як легального інструменту.

Подолання «подвійної реальності» можливе лише через зміну парадигми: чесність щодо використаного інструментарію (за протоколом GAIDeT) має стати вагомішою за факт його застосування. Це дозволяє оцінювати реальні зусилля студента та його здатність критично опрацьовувати інформацію [9].

Трансформація вищої школи остаточно змінює місію педагога – він перестає бути лише джерелом інформації, перетворюючись на ментора та модератора інтелектуального пошуку. Його завданням є виховання здатності студента мислити *разом* із технологією, зберігаючи при цьому самостійність суджень.

Регулювання ШІ має враховувати галузеву специфіку та ціну помилки. Практика технічних університетів підтверджує необхідність суворої верифікації даних через високу ціну техногенних ризиків у цих сферах.

Майбутнє української вищої школи залежить від здатності перетворити штучний інтелект із загрози для доброчесності на потужний каталізатор розвитку, де ключовим залишається збереження унікальності людського творчого начала.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chowdhury A., Chowdhury A., Hoque N., Moriwam, Jahan M. Generative AI: A survey of historical development, emerging trends, and future outlook. *Computer Science and Engineering Research*. 2025. Vol. 2, Issue 1. P. 19–31. DOI: https://doi.org/10.69517/cser.2025.02.01.0004.

2. European Commission: Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. Ethical guidelines on the use of artificial intelligence (AI) and data in teaching and learning for educators. *Publications Office of the European Union*. 2022. URL: https://data.europa.eu/doi/10.2766/153756 (accessed date: 07.04.2026).

3. Положення про використання штучного інтелекту при реалізації освітніх програм у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. URL: https://senate.knu.ua/?p=3466 (дата звернення: 07.04.2026).

4. Декларація щодо використання штучного інтелекту в наукових публікація. *Національний університет «Львівська політехніка».* URL: https://science.lpnu.ua/uk/sisn/polityka-vykorystannya-shi (дата звернення: 07.04.2026).

5. Політика відповідального використання застосунків генеративного штучного інтелекту в НаУКМА. *Національний університет «Києво-Могилянська академія».* URL: https://www.ukma.edu.ua/index.php/about-us/sogodennya/dokumenty-naukma/cat_view/1-dokumenty-naukma/12-normatyvna-baza-naukma/6-systema-zabezpechennia-iakosti-osvitnoi-diialnosti-ta-iakosti-vyshchoi-osvity/71-normatyvni-dokumenty?limit=5&order=date&dir=ASC&start=10 (дата звернення: 07.04.2026).

6. Політика використання штучного інтелекту в Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка. *Київський столичний університет імені Бориса Грінченка.* URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/vdd/documenty_grinchenko_university/rozdil_7/Polityka_AI.pdf (дата звернення: 07.04.2026).

7. Штучний інтелект: сталий розвиток освіти, науки, індустрії : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 11–12 груд. 2025 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова, Нац. акад. пед. наук України, Ін-т модернізації змісту освіти, Florida State University (USA). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2025. 298 с.

8. Kasneci E., Sessler K., Küchemann S., Bannert M., Dementieva D. et al. ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education. *Learning and Individual Differences*. 2023. Vol. 103. Art. 102274. DOI: https://doi.org/10.1016/j.lindif.2023.102274 (accessed date: 07.04.2026).

9. Кабацька О. В., Шамшин О. П., Подковирофф Н. Т. С. Використання технологій штучного інтелекту в процесі навчання і викладання у вищій освіті. *Вісник науки та освіти*. 2023. №11(17). С. 719–735. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11(17) – 719–735 (дата звернення: 07.04.2026).

Цибулько А. О.,
здобувачка третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
Уманський національний університет

РИЗИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ШІ-ТЕХНОЛОГІЙ У КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВУ РОБОТУ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Питання про те, чи варто довіряти штучному інтелекту роботу з дітьми, які мають порушення мовлення, сьогодні звучить усе частіше – і в наукових

дискусіях, і в практичних розмовах між логопедами, батьками, педагогами. З одного боку, розробники ШІ-інструментів обіцяють революцію: персоналізовані вправи, миттєвий зворотний зв'язок, цілодобова доступність. З іншого – досвідчені фахівці зі спеціальної освіти нерідко дивляться на ці обіцянки з обережністю, і ця обережність є цілком виправданою. Метою цієї публікації є не заперечення потенціалу ШІ-технологій, а критичне осмислення тих ризиків, які виникають при їх упровадженні в корекційно-розвиткову роботу з дітьми з порушеннями мовлення.

Передусім варто окреслити, про які саме технології йдеться. До ШІ-інструментів, що нині активно просуваються у сферу логопедичної та корекційної роботи, належать: системи автоматичного розпізнавання мовлення (ASR), генеративні мовні моделі (на кшталт ChatGPT), спеціалізовані застосунки для тренування мовленнєвих навичок на основі машинного навчання, а також діагностичні платформи, що аналізують акустичні характеристики мовлення дитини. Кожна з цих категорій має власний набір можливостей і, відповідно, власний набір ризиків.

Перший і, мабуть, найменш очевидний ризик – це проблема репрезентативності даних. Будь-яка система ШІ є настільки ефективною, наскільки якісними є дані, на яких її навчили. І тут виникає фундаментальна проблема: переважна більшість наявних баз даних мовлення містить записи нейротипових мовців – людей без виражених порушень вимови, темпу, ритму чи голосу. Діти з дизартрією, заїканням, ринолалією, афазією або розладами аутистичного спектру говорять інакше – і саме ця «інакшість» часто виявляється поза зоною розуміння алгоритму. Дослідження у сфері автоматичного розпізнавання мовлення фіксують значно вищий рівень помилок при обробці атипового мовлення порівняно зі стандартним [2]. Система, покликана допомогти дитині з дизартрією відпрацювати вимову, може просто не «чути» те, що дитина вимовляє, або інтерпретувати її спробу як неуспішну там, де насправді є прогрес. Такий зворотний зв'язок не лише марний – він шкідливий, бо демотивує дитину і спотворює картину її розвитку.

Якщо система навчена на даних, що не відображають різноманіття мовленнєвих порушень, вона відтворюватиме й посилюватиме наявні нерівності. У медицині це явище вже отримало широке наукове висвітлення: зокрема, відомі дослідження демонструють, що алгоритми, використовувані для управління медичною допомогою, систематично занижували потреби осіб із певних груп [5]. В освіті аналогічна ситуація може виглядати так:

ШІ-система оцінює прогрес дитини з важкою формою порушення мовлення як незадовільний, оскільки порівнює її результати з нормою нейротипового розвитку, закладеною в алгоритм. Це не просто технічна похибка – це помилка, що має реальні наслідки для дитини, її родини та вибору подальшої стратегії корекції.

Окремої уваги заслуговує питання деперсоналізації корекційного процесу. Логопедична робота – це не просто набір вправ і технік. Це відносини. Логопед, який добре знає свого учня, зчитує тривогу в голосі дитини перед складним звуком, помічає втому на сьомій хвилині заняття, знає, що сьогодні у хлопчика була сварка з другом і краще змінити вид діяльності. Алгоритм цього не відчує. Терапевтичний альянс між фахівцем і дитиною – одна з найпотужніших рушійних сил успішної корекції – не може бути замінений або відтворений цифровим інструментом [3]. Ризик полягає не в тому, що ШІ з'явиться в логопедичному кабінеті, а в тому, що за певних умов він може почати витісняти живу людину з цього кабінету – під тиском міркувань про ефективність, економію ресурсів і масштабованість послуг.

Не менш серйозними є правові та етичні ризики, пов'язані з обробкою персональних даних дітей. Корекційна робота з дітьми передбачає збір надзвичайно чутливої інформації: аудіо- та відеозаписи мовлення, дані про діагнози, результати обстежень, відомості про сімейний анамнез. Більшість комерційних ШІ-платформ зберігає ці дані на зовнішніх серверах, нерідко розташованих за межами України, що створює суперечність із вимогами Закону України «Про захист персональних даних» та загальноєвропейськими стандартами GDPR [1].

Варто також зупинитися на ризику некритичного ставлення до результатів ШІ-діагностики. Нині на ринку з'являються застосунки, що позиціонуються як інструменти скринінгу мовленнєвих порушень: вони пропонують батькам записати мовлення дитини і отримати «аналіз» із рекомендаціями. Проблема полягає в тому, що подібні інструменти, як правило, не пройшли клінічної валідації, не мають доказової бази і не враховують контекст розвитку конкретної дитини. Батьки, які отримують такий «діагноз», можуть або даремно панікувати, або навпаки – заспокоїтися там, де варто звернутися до фахівця. Хибнонегативний результат ШІ-скринінгу здатен відтермінувати своєчасне звернення до логопеда, що для дітей раннього віку є критично важливим – адже що раніше розпочато корекцію, то кращим є прогноз [4].

Усе вищесказане не означає, що ШІ не має місця в логопедії та спеціальній освіті. Навпаки – потенціал цих технологій є реальним і значним. Але цей потенціал може бути реалізований лише за умови, що фахівці зі спеціальної освіти самі беруть участь у розробці та оцінці відповідних інструментів, а не є лише пасивними споживачами готових рішень. Необхідне формування критичної ШІ-грамотності як складової підготовки логопедів і дефектологів: розуміння принципів роботи алгоритмів, їхніх обмежень, а також уміння аргументовано захищати інтереси дитини з ООП перед технологічними рішеннями, що не враховують її специфіку. Крім того, держава та профільні асоціації мають розробити галузеві стандарти використання ШІ в роботі з дітьми – не для того, щоб заблокувати технологічний прогрес, а щоб убезпечити від нього найбільш вразливих.

Підсумовуючи, можна констатувати: впровадження ШІ-технологій у корекційно-розвиткову роботу з дітьми з порушеннями мовлення є процесом, що вже відбувається – незалежно від того, чи готові до нього фахівці. Саме тому так важливо, щоб цей процес супроводжувався не захопленням можливостями, а тверезою і фаховою оцінкою ризиків. Технологія має служити дитині – а не навпаки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.
2. Benzeghiba M., De Mori R., Deroo O., Dupont S., Erbes T. et al. Automatic speech recognition and speech variability: A review. *Speech Communication*. 2007. Vol. 49, Issue 10–11. P. 763–786. DOI: 10.1016/j.specom.2007.02.006.
3. Freckmann A., Hines M., Lincoln M. Clinicians' perspectives of therapeutic alliance in face-to-face and telepractice speech – language pathology sessions. *International Journal of Speech-Language Pathology*. 2017. Vol. 19, Issue 3. P. 287–296. DOI: 10.1080/17549507.2017.1292547.
4. Law J., Garrett Z., Nye C. Speech and language therapy interventions for children with primary speech and language delay or disorder. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 2003. Issue 3. Art. No.: CD004110. DOI: 10.1002/14651858.CD004110.
5. Obermeyer Z., Powers B., Vogeli C., Mullainathan S. Dissecting racial bias in an algorithm used to manage the health of populations. *Science*. 2019. Vol. 366, Issue 6464. P. 447–453. DOI: 10.1126/science.aax2342.

Разуваєва А. Г.,
курсантка 2 курсу,
Військово-юридичний інститут,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРСТВА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Сучасні воєнні конфлікти набули якісно нового характеру. Гібридна війна – це комплексне застосування військових і невійськових, прихованих та відкритих засобів для досягнення стратегічних цілей, що суттєво змінює вимоги до особистісних якостей та професійних навичок військового керівника. Досвід бойових дій в Україні з 2014 року, а особливо після лютого 2022 року, показує: командир нового покоління має поєднувати класичні тактичні вміння з здатністю діяти в інформаційному, кіберпросторі та психологічному вимірі.

Гібридний конфлікт відзначається одночасним використанням регулярних сил, нерегулярних підрозділів, кібератак, кампаній дезінформації та економічного тиску. Це створює «туман невизначеності», коли командир отримує суперечливу, фрагментарну або цілеспрямовано спотворену інформацію. На відміну від традиційних доктрин, військовий лідер змушений ухвалювати рішення не лише в умовах хаосу бою, а й під постійним впливом інформаційних операцій противника, спрямованих на підрив його авторитету та бойового духу особового складу [1]. Нелінійний характер сучасних дій вимагає від тактичних командирів мислення на рівні стратега. Відсутність чіткої лінії фронту, широке використання БПЛА, радіоелектронні засоби та високоточна зброя перетворюють кожного офіцера батальйонного чи ротного рівня на автономного приймача рішень із значними оперативними наслідками. Принцип «розуміння намірів командира» (commander's intent) перестає бути лише доктринальним елементом і стає життєво важливим інструментом управління [4].

Цифровізація поля бою – системи ситуаційної обізнаності, захищені канали зв'язку, автоматизовані системи управління – розширює інформацій-

ні можливості командира, але одночасно підвищує ризик кіберударів по командній інфраструктурі. Лідер гібридної війни повинен усвідомлювати як переваги, так і вразливості цифрових рішень та вміти приймати рішення при їхньому частковому або повному виході з ладу [5].

Аналіз бойового досвіду Збройних Сил України дозволяє виділити низку ключових компетенцій сучасного військового керівника. Адаптивність і гнучкість мислення – здатність оперативно переоцінювати обстановку, відмовлятися від попередніх планів за необхідності та оперативно виробляти нові рішення – є визначальною рисою ефективного командира. Жорсткі, негнучкі керівники в умовах гібридного протистояння зазнають поразки саме тоді, коли противник свідомо порушує їхні сценарії і розрахунки [2]. Стресостійкість і психологічна витривалість також мають вирішальне значення: лідер у зоні гібридних загроз постійно перебуває під психологічним тиском: загроза фізичного знищення, інформаційні атаки на його репутацію, необхідність направляти підлеглих у небезпечні операції. Емоційна саморегуляція та вміння підтримувати моральний стан підрозділу становлять стратегічний ресурс командира.

Медійна та інформаційна грамотність набули особливого значення: сучасний командир одночасно є і бойовим офіцером, і суб'єктом інформаційного простору. Його вчинки, рішення й поведінка документуються та поширюються в реальному часі. Уміння формувати адекватний наратив, протистояти дезінформації і зберігати довіру суспільства до армії стали невід'ємною частиною лідерства [3].

Міжвідомча та коаліційна взаємодія теж є обов'язковими навичками: гібридні загрози вимагають залучення не лише збройних сил, а й спецслужб, поліції, органів цивільної влади, волонтерських ініціатив та міжнародних партнерів. Лідер, який не вміє координувати дії з різними структурами, суттєво обмежує ефективність своїх операцій. Класична транзакційна модель лідерства, що базується на формальному авторитеті та системі винагород / покарань, виявляється недостатньою у гібридному протистоянні. Натомість зростає роль трансформаційного лідерства – підходу, за якого командир надихає підлеглих, формує в них внутрішню мотивацію і відданість місії, вище за особисті інтереси [2].

Трансформаційний лідер виховує в підрозділі культуру ініціативи й взаємної відповідальності, що є критично важливим у ситуаціях, коли зв'язок може бути порушений, а командир недоступний. Солдати та молодші коман-

дири, навчені розуміти намір командира і діяти відповідно до нього, здатні оперативніше реагувати на загрози, ніж противник встигає пристосуватися. Окреме значення має довіра як системоутворюючий елемент гібридного лідерства. У контексті, коли ворог активно намагається підірвати бойовий дух через провокації, пропаганду та інформаційні атаки, особистий авторитет командира, вибудований на чесності, професіоналізмі та турботі про особовий склад, стає одним із ключових факторів боєздатності підрозділу [1].

Отже, гібридна війна радикально змінює вимоги до військового лідера. Командир нового покоління – це не лише тактичний спеціаліст, а й стратег інформаційного поля, психолог, медіатор та технічно підкований менеджер. Ефективне лідерство в умовах гібридних загроз базується на поєднанні адаптивності, стресостійкості, технологічної грамотності та здатності створювати в підрозділі культуру ініціативи. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою системи підготовки військових лідерів, що враховує особливості гібридних конфліктів, а також із формуванням вітчизняних доктринальних документів на підставі узагальненого бойового досвіду Збройних Сил України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О. В. Теорія і методика формування лідерської компетентності офіцерів Збройних сил України : монографія. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2020. 667 с.

2. Горбулін В. П. Гібридна війна: все тільки починається… Дзеркало тижня. 25.03.2016. URL: https://zn.ua/ukr/internal/gibridna-viyna-vse-tilki-pochinayetsya-_.html (дата звернення: 21.04.2026).

3. Доктрина військового лідерства у Збройних Силах України. URL: https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2024/01/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%E2%84%962-.pdf (дата звернення: 21.04.2026).

4. Allied Joint Doctrine: NATO Standard AJP-01. Edition F Version 1. Brussels: NATO Standardization Office, 2022. 166 p. URL: https://www.coemed.org/files/stanags/01_AJP/AJP-01_EDF_V1_E_(1)_2437.pdf (accessed date: 21.04.2026).

5. Hoffman F. G. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. 72 p. URL: https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (accessed date: 21.04.2026).

Жук Б. А.,
курсантка 2 навчального курсу
Військово-юридичного інституту,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

У сучасних умовах цифрової трансформації суспільства штучний інтелект (ШІ) стає одним із ключових інструментів підвищення ефективності державного управління. Його впровадження зумовлене необхідністю швидкого аналізу великих обсягів даних, оптимізації управлінських процесів та покращення якості надання публічних послуг. Особливо актуальним це питання є для України, яка в умовах війни та післявоєнного відновлення потребує інноваційних підходів до управління державними ресурсами та прийняття рішень [4; 5].

Одним із найважливіших напрямів застосування ШІ у державному управлінні є розвиток електронного урядування. Завдяки інтелектуальним алгоритмам автоматизуються адміністративні послуги, що дозволяє зменшити бюрократію та підвищити прозорість діяльності органів влади. Наприклад, в Україні цифрова платформа «Дія» вже частково використовує елементи автоматизації для обробки заяв громадян [8], а у світі, зокрема в Естонії, ШІ застосовується для оптимізації державних реєстрів та надання послуг без участі чиновників [5]. Це дозволяє значно скоротити час обслуговування та зменшити корупційні ризики.

Важливим аспектом є також використання ШІ для підтримки прийняття управлінських рішень. Аналітичні системи здатні обробляти великі масиви статистичних даних, прогнозувати соціально-економічні процеси та моделювати наслідки державної політики. Наприклад, алгоритми можуть аналізувати рівень безробіття, міграційні процеси або податкові надходження і пропонувати оптимальні управлінські рішення [2; 3]. У період пандемії COVID-19 багато країн використовували ШІ для прогнозування поширення

захворювання та планування медичних ресурсів, що доводить ефективність таких технологій у кризових ситуаціях.

Ще одним важливим напрямом є боротьба з корупцією та забезпечення прозорості. ШІ може аналізувати державні закупівлі, фінансові операції та виявляти підозрілі закономірності. В Україні система Prozorro вже сприяє відкритості закупівель, а впровадження інтелектуальних алгоритмів дозволяє ще ефективніше виявляти порушення. За даними міжнародних досліджень, використання цифрових інструментів у державному секторі може знизити рівень корупції на 10–20%, що є суттєвим показником для країн, що розвиваються [1].

Водночас впровадження ШІ у державному управлінні супроводжується низкою викликів. Серед них – загроза порушення конфіденційності персональних даних, ризики кібербезпеки та залежність від технологій [6]. Крім того, важливим є питання етичності використання ШІ, зокрема прозорості алгоритмів та недопущення дискримінації при прийнятті рішень [4]. Наприклад, автоматизовані системи можуть відтворювати упередження, закладені в даних, що потребує ретельного контролю з боку держави.

Отже, штучний інтелект відкриває значні можливості для модернізації державного управління, підвищення ефективності роботи органів влади та покращення якості життя громадян. Водночас його використання повинно здійснюватися з урахуванням правових, етичних та безпекових аспектів [4; 7]. Для України важливо не лише впроваджувати сучасні технології, але й формувати відповідну нормативну базу та забезпечувати контроль за їх застосуванням. Лише за умови збалансованого підходу штучний інтелект стане дієвим інструментом розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антикорупційні дослідження. *Transparency International Ukraine*. URL: https://ti-ukraine.org/ti_format/doslidzhennya/antykoruptsijni-doslidzhennya/ (дата звернення: 22.04.2026).

2. Боднар Т. В. Договір про закупівлю: особливості укладання і забезпечення. *Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин* : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2017 р.). Харків : Право, 2017. С. 7–9.

3. Дубов Д. В. Стратегічні аспекти кібербезпеки України. *Стратегічні пріоритети*. 2013. №4. С. 119–127.

4. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556–2020-%D1%80#Text (дата звернення: 22.04.2026).

5. Куйбіда В. С., Карпенко О. В. Наместнік В. В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. *Державне управління*. 2018. № 1. С. 5–10.

6. Попович Т. П. Право особи на захист персональних даних в Інтернеті: теоретико-правові аспекти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 2. С. 51–54. DOI https://doi.org/10.24144/2788–6018.2021.02.9.

7. Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2030 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1467 (в редакції розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 травня 2025 р. № 464-р). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467–2021-%D1%80#Text (дата звернення: 22.04.2026).

8. Царенко І. О., Красножон Н. С. Електронне урядування як інструмент посилення конкурентоспроможності країни. *Ефективна економіка*. 2020. № 8. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.8.74.

Швидюк С. М.,
кандидат політичних наук, доцент,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ПРОБЛЕМА ТІНЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ В УКРАЇНІ

Однією з актуальних проблем сучасного етапу розвитку публічного управління є масштабна трансформація, зумовлена імплементацією технологій штучного інтелекту (ШІ). Незважаючи на те, що цей процес частково охоплюється офіційними державними стратегіями цифровізації та прозорими процедурами закупівель, поза їхніми межами формується складна неконтрольована реальність, яка у науковому дискурсі концептуалізується як екосистема «тіньового штучного інтелекту» (Shadow AI) або BYOAI (Bring Your Own AI) [7]. Варто відзначити, що сутність зазначеного феномену зво-

диться до стихійного та нерегламентованого застосування публічними службовцями загальнодоступних генеративних нейромереж із метою оптимізації щоденних адміністративних завдань [8, p. 70]. Аналіз статистичних показників свідчить, що станом на початок 2026 року 49% інтернет-користувачів в Україні застосовують ШІ; при цьому, зокрема, 23% респондентів інтегрують генеративні моделі безпосередньо у власні професійні процеси [3]. Найбільш стрімке поширення спостерігається серед професійно зайнятих осіб із вищою освітою, що безпосередньо відповідає демографічному профілю публічних службовців.

По суті, відбувся парадигмальний перехід від тіньових інформаційних технологій (ІТ) до тіньового ШІ. По-перше, якщо на попередніх етапах розвитку проблематика обмежувалася переважно інфраструктурою зберігання даних (використання особистих накопичувачів чи хмарних сервісів), то на сучасному етапі спостерігається тенденція, за якої службовець безпосередньо делегує алгоритмам виконання власних когнітивних функцій, що неминуче призводить до масштабного соціотехнічного збою в системі публічного управління. З огляду на це генерується складний комплекс критичних загроз, серед яких виокремлюються: компрометація масивів інформації та пряме порушення чинного законодавства про захист персональних даних, алгоритмічна упередженість (наслідком якої є генерація хибних, юридично нікчемних управлінських рішень), а також юридична розмитість, що спричиняє руйнацію фундаментального принципу підзвітності. Водночас системним наслідком цього явища стає ерозія інституційної пам'яті, спровокована поступовою деградацією фахових аналітичних навичок управлінського персоналу.

Проведений нами емпіричний аналіз масиву даних державних закупівель, акумульованих в електронній системі Prozorro протягом 2024–2026 років, дозволив підтвердити гіпотезу стосовно того, що масове поширення явища тіньового ШІ безпосередньо каталізується глибокою структурною асиметрією. По-друге, досліджено, що на макрорівні центральні органи влади активно розбудовують інфраструктуру «Суверенної фабрики ШІ» [4] та імплементують національну велику мовну модель «Сяйво», тоді як передові інституції (наприклад, Національний банк України) здійснюють закупівлю безпечних корпоративних ліцензій рівня Enterprise [6]. Натомість на мікрорівні фіксується діаметрально протилежна ситуація: понад 95% муніципалітетів функціонують в умовах інституційного вакууму, не здійснивши жодної закупівлі безпечних технологічних рішень для працівників.

Ще одним непрямим свідченням проникнення інструментів ШІ в роботу публічних службовців є низка програм підвищення кваліфікації, погоджених з НАДС і представлених на офіційному «Порталі управління знаннями». Серед затверджених курсів: «Штучний інтелект у роботі публічного службовця», «Основи штучного інтелекту для публічного службовця» [7], «Штучний інтелект: нові можливості в роботі державного службовця», «Застосування штучного інтелекту: функціонал та особливості», «Штучний інтелект в професіоналізації публічної служби», «Можливості використання цифрових технологій та штучного інтелекту в діяльності публічного службовця» [5]. Наявність такого масиву освітніх ініціатив підтверджує, що публічні службовці масово та цілеспрямовано навчаються застосовувати алгоритми для своїх завдань. Проте виникає парадокс: оскільки на мікрорівні (як доводить аналіз Prozorro) держава не забезпечує їх легальними корпоративними ліцензіями, усі здобуті на цих офіційних курсах навички службовці змушені реалізовувати через власні персональні акаунти у публічних чат-ботах, генеруючи той самий неконтрольований тіньовий ШІ.

Звертаючи увагу на наявні нормативно-правові кроки з боку держави, з'ясовано, що вони демонструють небезпечну регуляторну дихотомію. Поради з відповідального використання ШІ в публічному управлінні від Мінцифри спільно з НАДС та Вищою школою публічного управління зосереджуються переважно на аспектах кібергігієни і, зокрема, пропонують: «публічному службовцю під час роботи з персональними даними необхідно ретельно оцінювати всі ризики, пов'язані із застосуванням ШІ» [2, с. 11], що перекладає тягар відповідальності на кінцевого користувача без забезпечення відповідною організаційною альтернативою на місцях.

Разом з тим, суворі вимоги Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (ДССЗЗІ), які стосуються параметрів диференційованої конфіденційності та федеративного навчання, зосереджені на математичному захисті макроінфраструктури [1], що залишає цілком відкритим питання повсякденної поведінкової практики службовців та врегулювання явища BYOAI.

Таким чином, для подолання виявленого інституційного розриву та відновлення алгоритмічної підзвітності в системі публічного управління, пропонується імплементація наступних практичних кроків:

Централізована легалізація. Забезпечення працівників органів публічного управління на місцях доступом до безпечних інструментів ШІ. З огля-

ду на те, що захищений контур національної мовної моделі «Сяйво» ще перебуває на етапі розробки, як проміжне, але надійне рішення видається доцільним здійснення централізованої закупівлі корпоративних ліцензій рівня Enterprise на провідні ШІ-інструменти. Ліцензійні умови таких підписок суворо гарантують конфіденційність та містять категоричну заборону на використання завантажених корпоративних даних для подальшого навчання моделей, що дозволить ефективно усунути наявний технологічний дефіцит без ризику витоку службової інформації.

Перехід до керованого дозволу. Впровадження жорсткої нормативної політики ШІ на робочому місці, яка передбачатиме чітке розмежування між дозволеним структуруванням виключно публічних даних та категоричною забороною на введення до систем персональної чи іншої чутливої інформації.

Алгоритмічна прозорість. Передбачає формування відкритих місцевих реєстрів алгоритмів та регулярний аудит готовності інституцій до інтеграції ШІ з урахуванням передового європейського досвіду. Це, у свою чергу, стимулюватиме територіальні громади до виділення бюджетних асигнувань на легальні цифрові інструменти, а також даватиме змогу чітко бачити, які саме функції делегуються алгоритмам, і контролювати додержання принципу human on the loop.

Отже, ми вважаємо, що проблема тіньового застосування генеративних нейромереж у публічному секторі потребує системного переосмислення, а забезпечення інституційної безпеки неможливе без подолання структурної асиметрії та впровадження прозорих механізмів алгоритмічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ Адміністрації Держспецзв'язку від 23.02.2026 № 154 «Про затвердження Рекомендацій з кіберзахисту інформаційно-комунікаційних систем, які використовують технології штучного інтелекту». *Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України*. URL: https://cip.gov.ua/ua/docs/nakaz-administraciyi-derzhspeczv-yazku-vid-23-02-2026-154-pro-zatverdzhennya-rekomendacii-z-kiberzakhistu-informaciino-komunikaciinikh-sistem-yaki-vikoristovuyut-tekhnologiyi-shtuchnogo-intelektu (дата звернення: 16.04.2026).

2. Поради з відповідального використання штучного інтелекту публічними службовцями. Березень 2025. Міністерство цифрової трансформації; НАДС; Вища школа публічного управління. 45 с. URL: https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/Porady_z_vykorystannya_AI.pdf (дата звернення: 16.04.2026).

3. Семенюта І., Данькова Н. Кількість користувачів ШІ в Україні за рік зросла на 21%, – дослідження «Детектора медіа». *ms.detector.media*. 13.03.2026. URL: https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/39013/2026-03-13-kilkist-korystuvachiv-shi-v-ukraini-za-rik-zrosla-na-21-doslidzhennya-detektora-media/ (дата звернення: 16.04.2026).

4. Комплекс програмно-апаратних засобів «Суверенна фабрика штучного інтелекту». *Prozorro*. URL: https://prozorro.gov.ua/uk/tender/UA-2025-08-07-011497-a (дата звернення: 16.04.2026).

5. Можливості використання цифрових технологій та штучного інтелекту в діяльності публічного службовця. *Портал управління знаннями*. URL: https://pdp.nacs.gov.ua/courses/mozhlyvosti-vykorystannia-tsyfrovykh-tekhnolohii-ta-shtuchnoho-intelektu-v-diialnosti-publichnoho-sluzhbovtsia (дата звернення: 16.04.2026).

6. Програмна продукція для впровадження технологій та сервісів на основі штучного інтелекту – 48517000–5. *Prozorro*. URL: https://prozorro.gov.ua/uk/tender/UA-2025-03-13-014418-a (дата звернення: 16.04.2026).

7. Anthuvan T., Prabhuram S., Raju G. et al. Bring Your Own Ai (BYOAI) in the Workplace: Patterns, Pitfalls, and the Byoai-GovTM Framework for Behavior-Aware Governance. *Lex localis – Journal of Local Self-Government*. 2025. Vol. 23, No. S6. P. 2693–2716. DOI: https://doi.org/10.52152/mmrgh422.

8. Tangi L., Rodriguez Müller A. P., Combetto M. A Silent Partner: The Shadow Presence of Generative Artificial Intelligence in Public Administrations. *Electronic Participation: 17th IFIP WG 8.5 International Conference, ePart 2025, Krems, Austria, August 31 – September 4, 2025, Proceedings.* Cham : Springer, 2026. P. 69–86. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-032-02515-9_5.

Лесняк В. Ю.,
кандидат політичних наук, доцент,
Рівненський державний гуманітарний
університет

СУСПІЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МАСОВОГО ТОТАЛІТАРНОГО КОМУНІСТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

При дослідженні сутності сучасної демократичної української політичної культури слід враховувати пережитки радянських комунікаційних взаємодій, сформованих у процесі облаштування масового тоталітарного комуністичного суспільства. Адже система інформаційних практик, побудованих у тоталітарну добу, гальмувала після здобуття незалежності України процес укорінення нових демократичних форм суспільної комунікації та стримувала побудову повноцінної демократичної політичної культури.

У тоталітарних режимах був сформований культ окремого правителя (вождя) та партії, на основі чого виникало уніфіковане ідеологічне бачення політичного майбутнього народу, соціальної справедливості, порядку та загального добробуту. Проте у ході посттоталітарних трансформацій відбувалися закономірні процеси деідеологізації режиму, що супроводжувалися переоцінкою існуючих ціннісних правил та установок. На ґрунті соціокультурних трансформацій помітно зростав запит суспільства на отримання достовірної інформації про сутність попереднього режиму, виникала потреба у доступі до правдивої інформації про його минуле, що супроводжується процесом появи альтернативних «пост-пам'ятей», котрі збагачували суспільний посттоталітарний дискурс та забезпечували ідеологічний демонтаж попереднього тоталітарного режиму на рівні суспільних комунікаційних практик.

Тоталітарна система управління прагнучи до цілковитого підпорядкування суспільства державі використовувала монополію на інформацію, пропаганду, офіційну, обов'язкову для всіх громадян державну ідеологію, терор спецслужб, однопартійну систему, активну участь громадян в контрольова-

них правлячою партією суспільних організаціях. Ознакою комуністичного суспільства стало тотальне втручання в приватне життя громадян, масові репресії та переслідування, експорт комуністичної диктатури як безпосередньо військовим шляхом, так і на основі зовнішньо-інформаційних маніпуляцій.

Значний внесок у вивчення ролі засобів масової інформації як інструментів поширення комуністичної ідеології здійснив український науковець Ю. Колісник [3]. Дослідивши функціонування періодики УРСР післясталінської доби, він виділив ключові методи впливу влади на суспільну свідомість: 1) навішування «ярликів» – використання відверто негативних термінів для характеристики людей та подій («шкідники», «вороги», «агенти»); 2) «сяючі узагальнення» – поширення родових імен з позитивним звучанням на конкретних людей чи організації («рідна партія», «Батько-Ленін», «братські народи»); 3) «перенесення» – позитивне полягало в непомітному поширенні авторитету особи / соціального інституту на людей чи організацію, яку потрібно підтримати (ленінський комсомол, «діти Жовтня»), негативне – для асоціювання зі стійкими відразливими образами («гітлерівські недобитки»); 4) «свої хлопці» – демонстрація влади як частини простого народу; 5) «запитання-пастки» – використання деформованої логіки для формування потрібних висновків тощо [1, с. 44].

Комунікаційно саме засоби масової інформації ставали засобом та інструментом вкорінення та зміцнення тоталітарного суспільства. Адже завдяки їм проводилась ідеологічна обробка населення, здійснювалося прищеплення ідеологічних стандартів мислення на побутовому та суспільному рівні, забезпечувалось нівелювання загальносвітових і особистісних цінностей шляхом тотального поширення насилля, терору та страху. За влучним висловленням А. Калиніної: «Тоталітарний режим проводить послідовну декласацію суспільства. Руйнуючи всі його органічні зв'язки, відчужуючи виробників від власності та влади, цей режим кожного індивіда підключає до суспільної системи поза горизонтальними чи будь-якими несанкціонованими зв'язками. Унаслідок цього суспільство з організму перетворюється на механізм, довільно сконструйований владними структурами, тобто на один з варіантів масового суспільства» [2, с. 269].

При тоталітарному комуністичному режимі були створені умови ліквідації громадянського суспільства та появи масового суспільства як антиподу громадянського. На основі ліквідації приватної власності на засоби

виробництва і «звільнення трудящих від гніту капіталу» було утверджено експериментальний штучний суспільний устрій з викривленою системою суспільних зв'язків та соціальної комунікації, що увінчався уярмленням громадян, котрі стали заручниками нездійсненних комуністичних ідеалів. Комунікаційні ідеологеми про рівність, колективізм, центральну роль партії, соціальну справедливість, владу «рад» та інтернаціоналізм призвели до поступового становлення безкласового суспільства та кінцевою втратою укорінених соціальних орієнтирів, що впливали на нівелювання культури, знань та інтелекту у суспільній взаємодії. За комуністичної системи було уніфіковано засоби масової інформації проведено масштабне ідеологічне «перезавантаження». Некомуністичні «західні» зразки культури почали вважатись шкідливим продуктом, розпочалось нав'язування комуністичних культурницьких ідеалів у всіх сферах суспільного життя. Причому здійснювалась така суспільна комунізація абсолютно в недемократичний спосіб – «методами, які набрали брутального, насильницького характеру» [4, с. 4].

Таким чином, суспільно-кумінаційні практики масового тоталітарного комуністичного суспільства формували новий продукт – людину нового типу «homo sovieticus», який ставав у процесі комуністичної соціалізації та ідеологічної «перепрошивки» інструментом масштабних інформаційних маніпуляцій як основи комунікаційної взаємодії в середині масового комуністичного суспільства. Натомість у середовищі вільнодумних поетів, художників, науковців та митців поступово зароджувалась альтернативна комунікація, що ставала основою критики тоталітарного режиму. Судження та ідеї дисидентів та політичних в'язнів ставали базисом більш об'єктивної оцінки політичної реальності, помітно резонуючи з офіційною масовою пропагандою. Кидаючи виклик уніфікованій тоталітарній системі, вони ставали об'єктом гонінь з боку репресивної системи та державного апарату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каганов Ю. О. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія. Запоріжжя : Інтер-М, 2019. 432 с.

2. Калініна А. О. Виникнення тоталітаризму: умови формування та типологія. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. праць / НУ «ОЮА»; Південноукр. центр гендерних досліджень; Голов. ред. доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, академік АПН України С. В. Ківалов. Одеса, 2014. Вип. 51. С. 264–272.

3. Колісник Ю. Маніпулятивний вплив журнальної періодики УРСР на свідомість громадян. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2015. Вип. 5. С. 278–295.

4. Чабанна М. Критика масового суспільства у західноєвропейській політичній думці. *Наукові записки НаУКМА. Т. 31. Політичні науки* / ред. кол.: С. В. Брюховецький (відп. ред.), М. Т. Брик, В. П. Моренець та ін. Київ: Академія, 2004. С. 4–9.

Павлюх М. В.,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
докторанка Волинського національного
університету
імені Лесі Українки

ПЕРШІ ПОЛЬСЬКІ ВИДАННЯ ДЛЯ ЖІНОК У ЛЬВОВІ. «WANDA» – АЛЬМАНАХ ДЛЯ «ПРЕКРАСНОЇ СТАТІ»

У кінці XIX століття починають з'являтися перші жіночі видання, альманахи, а також інші видання, які можна назвати літературою для жінок. Особливою популярністю користувалися новорічники – календарі-альманахи з розгорнутою літературною частиною. Вони містили: анекдоти, сентиментальні повісті, малюнки, вірші, оди, тобто мали традиційну модель. До такої традиційної моделі зараховуємо часопис «Гвязда» (1870), відповідальним редактором якої був Хіполіт Ступніцький, «Русалку. Газету дамску» (1870), а також «Ванду – новорічник для прекрасної статті» (1871), яка редагувалася М. Шеліговським [3, с. 324].

Передвісником жіночих часописів і процесу емансипації як окремої категорії преси були календарики, які з'явилися на межі XVIII і XIX століть. Один з таких календариків – «Кишеньковий календарик для дам на 1791 державний рік», який видав Міхал Грюль. Після цього календаря в Кракові вийшов у світ «Календарик для прекрасної статі на рік 1804 і на рік 1805» Яна Мая. Крім звичного відділу «Анекдоти», у календарях друкувалися маленькі вірші, містилися загадки та шаради [3, с. 325].

Перші жіночі часописи з'явилися в кінці третього десятиліття XIX століття, у період зацікавленням жіночим питанням, унаслідок розвитку жіночої освіти та листів Клементини Хофманової. Організація Варшавська дорадча рада дам заклала програму виховання жінок, сформувала образ жінки, сильно обмеженої домашніми причинами та суспільними умовами. Образ жінки, літературно, мистецьки, публіцистично пригніченої, був насичений релігійною тематикою. Варшавська «Ванда» ділилася на дві симетричні частини: «Всячину» і літературний блок. «Ванда» стала літературним часо-

писом, мала великий поетичний відділ. До кінця 1822 року «Ванда» була перейменована у «Ванда. Тижневик варшавський», що містила підтитул «Тижневик мод» [1, с. 228].

З 1822 рік нова спроба виходу жіночого часопису «Броніслави» здійснена за редакцією А. Малецької. Феномен «Броніслави» полягав не тільки в постаті самої редакторки, яка була в опозиції до «Ванди», а й у традиційному образі жінки. «Броніслава» мала дидактичний характер, на противагу «Ванді» як літературному часопису [1, с. 229].

У Львові першим виданням для жінок були новорічники – альманахові видання, які зазвичай призначалися для прекрасної статі. Вони виходили пізніше, аніж варшавська «Ванда». 1870 року з такою назвою у Львові виходить новорічник «Ванда. Новорічник для прекрасної статті на 1871 рік». Це видання альманахового типу можна назвати передвісником польської жіночої преси у Львові. «Ванда» – нагадує традиційні жіночі часописи у Львові з підтитулом «для прекрасної статі». Проаналізуємо детально зміст «Ванди» [2, с. 157].

«Ванда», яка виходила у Львові 1870 року, мала маленький формат. На титульній сторінці була розташована назва, інколи з малюнком прекрасної жінки. На першій сторінці подано зміст усього видання, серед обов'язкових відділів були: «Афоризми», «Всячина», «Славні польки», «Санітарний пам'ятник та туалети», гігієнічний відділ, телеграф, пошта, розклад поїздів та традиційний календарик. Великою частиною «Ванди» була літературна частина, яка містила вірші, діалоги. Серед інших матеріалів «Ванди» – статті про жіночу роль у суспільстві, про мінеральні води, про різноманітні курорти [4].

Стаття «Жінка» порушувала тему жіночого виховання. Але статті на такі теми мали досить поверхневий характер і траплялися рідко. Жіноче виховання в уявленні авторів «Ванди» – поверхневе, яке зводиться до застереження моральних помилок. Моральні помилки, яких потрібно уникати – головне завдання жіночого виховання. Статті про жіноче виховання інколи порушували ще одну тему – роль жінки у суспільстві та її обов'язки у подружжі. Це переважно традиційні погляди католицького суспільства [4].

Після цієї статті «Ванда» надрукувала інформацію про відомих жінок у мистецтві, історії. Це невеликі біографії з картинами і портретами. Часопис надрукував історичну оповідь про ворожку «Ванду» з діалогами. Для прекрасної статі та жінок редакція надрукувала цілий цикл віршів «Жінкам».

Вірші присвячувалися молодим нареченим, сім'ї та чоловіку. У відділі «Славні польки» знаходимо розгорнуту інформацію про життя відомих патріоток, інтимні подробиці, романтичні історії, які для аудиторії «Ванди» були традиційними. Відділи «Афоризми» та «Анекдоти» мали на меті розважити свою аудиторію. Афоризми торкалися теми подружжя. Відділ «Всячина» – короткі інформаційні новинки зі світського життя, чутки та плітки. Гігієнічний відділ, як правило, містив практичні поради за доглядом зовнішності. В кінці «Ванди» знаходимо додатки: розклад поїздів і, звісно, календарик [4].

Майже усі видання альманахового типу з підтитулом «для прекрасної статі» мали дві частини: розважальну та літературну, а також кілька додатків з короткою інформацією: календарики, оголошення, розклад поїздів. Жіночі часописи частково успадкували традиції жіночої літератури. Часописи, які мали підтитул «для прекрасної статі» містили літературну частину. Часописи з підтитулом «для прекрасної статі» не порушували жіночого питання. Роль жінки зводилася до традиційної ролі дружини, залежної від свого чоловіка не тільки фінансово, а й у будь-яких думках та рішеннях. Образ матері відповідав католицьким уявленням про гарне релігійне виховання молодої дівчини: жінки не повинні думати про економічну незалежність від чоловіка [3, с. 332].

Альманахова література була легким, розважальним чтивом для панянок, а не серйозною періодикою. Значною мірою традиція жіночої альманахової літератури нагадує українські альманахи Н. Кобринської, проте це видання поверхневі, які не брали до уваги жіночого питання, як брали до уваги альманахи Н. Кобринської. Ці «несерйозні» часописи також нагадують москвофільські часописи С. Шеховича і за змістом, і за адресатом, і за своїм призначенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dormus K. Problematyka wychowawczo-oświatowa w prasie kobiecej zaboru austriackiego w latach 1826–1918 / Polska Akademia Nauk. Instytut Historii Nauki. Zakład Dziejów Oświaty. Warszawa: Wydawnictwa IHN PAN : Retro-Art, 2006. 453 s.

2. Franke J. Polska prasa kobieca w latach 1820–1918. W kręgu ofiary i poświęcenia. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 1999. 342 s.

3. Sokół Z. Działalność kobiet polskich na polu oświaty i nauki. Konferencja naukowa Poznań – Zajączkowo 4–6 października 1999 roku. *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*. 2000. T. 3. z. 2. S. 323–329.

4. Wanda. 1870.

Секція: Мистецтвознавство

Зінченко В. О.,
кандидат мистецтвознавства,
Харківський національний університет
мистецтв
імені І. П. Котляревського

СТРУКТУРНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РИТМІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІТ УКРАЇНСЬКОЇ МОНОДІЇ

Ритмічна організація знаменного співу та фіт зокрема представляє одну зі складних наукових проблем музичної медієвістики, яка залишається відкритою. Закономірності ритмічної організації монодичного співу репрезентують етапи історичного становлення української музичної богослужбової традиції.

Складність дослідження проблеми пов'язана ще й з тим, що усна виконавська традиція монодії була втрачена, а спів по *крюковим* та нотованим рукописам унаочнив відмінність ритмічної організації піснеспівів і розміщених у них фіт. Ймовірно, у співочій практиці нотні синодальні видання послуговують «зразком» співвідношення ритмічних одиниць піснеспівах пізньої редакції та точність ритму під час виконання залежить від професійної підготовки хористів та їх кількості.

Розгляд закономірностей ритмічної організації фіт українського нотованого Октоїха кінця XVI–XVIII ст. передбачає розробку методики дослідження та ставить перед дослідником ряд конкретних завдань. По-перше, важливо визначити одиницю вимірювання ритмічного руху та співвідношення основи інтонаційного розгортання фіт з найменшою одиницею вербально-музичного руху. По-друге, необхідно розкрити функціональність ритміки фіт, ритмічних опор мелодії фіт, а також зосередити увагу на формуванні відповідної понятійно-термінологічній системі та, нарешті, необхідно визначити принципи, що допоможуть висвітлити специфіку та спосіб організації фітних розспівів.

Текстологічний аналіз ритмічної організації фіт, як одного зі структурних елементів піснеспівів Октоїха, унаочнив переважання квантитативного типу

часової організації з поодинокими проявами дводольного (протоквалітативного) поділу, яке більш очевидне в пізніх списках зразків монодії. Повторність ритмічних мотивів, мірність долей, регулярність ритмічних опор фітного розспіву зближує його з пульсацією музичного метру та прототактовим принципом.

Організація ритмічного руху фіт відбиває континуальний принцип розгортання та репрезентує такі його форми:

– поєднання ознак регулярності (бінарна пропорція тривалостей звуків) та нерегулярності (ритмічна асиметрія, комбінації різноманітних ритмічних пропорцій у фітних мелодіях) при домінуючому значенні останньої;

– дольний принцип часової організації, димінуція долей як ритмічної одиниці; іноді встановлення дводольного ритму;

– вільна ритміка (відсутність регулярності чергування однакових ритмічних одиниць у розспіві фіти);

– принцип аугментації долей (включення непарних четвертних);

– прийом ритмічного варіювання одного і того ж сегмента фітної мелодії та ритмічна варіантність у рукописах різного;

– з'єднання зворотів, що утворюють ритмічні повтори.

Ритмоформули фіт є структурноцілісними інтонаційними зворотами, які виокремлюють розспівування фіт від викладу інших елементів піснеспіву. Водночас зазначені ритмоформули фіт є не тільки структурними одиницями піснеспівів, а й маркерами інтонаційно-композиційної логіки центон-композиції.

Дика П. Я.,
здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, IV курс,
ННІ міжнародних відносин,
Харківський національний економічний
університет імені С. Кузнеця

THINK TANK ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ В УКРАЇНІ

У сьогоднішніх реаліях повномасштабної війни Російської Федерації проти України інформаційна безпека є одним із ключових елементів національної безпеки держави [4]. Кібератаки, ворожі кампанії, так звані ІПСО та інші подібні виклики, які чинять не тільки негативний вплив на суспільство, але й на довіру до державних інституцій. Подібні труднощі характеризуються складністю та вимагають швидкої, але якісної реакції держави. Тому в цьому контексті особливу роль відіграють think tank – аналітичні центри, які здатні виконувати функції моніторингу, аналізу та прогнозування інформаційних загроз, формувати стратегічні рекомендації для державних органів. Вони радше є мостами між державними інститутами, громадянами та міжнародними партнерами, формуючи безпечну протидію постійним інформаційним атакам держави-агресора.

Необхідно зазначити, що наразі ключовими викликами сучасної інформаційної безпеки є гібридні інформаційні кампанії, що поєднують у собі системне поширення дезінформації, фейкових повідомлень і маніпулятивних наративів, спрямованих на формування викривленого сприйняття реальності. Такі операції, як правило, використовують цифрові платформи, соціальні мережі та мережі автоматизованих акаунтів. Також серйозну загрозу становлять кібератаки, об'єктами яких стають державні інформаційні системи, елементи критичної інфраструктури, військові та комунікаційні мережі. Наслідками таких впливів можуть бути як доступ до конфіденційних даних, так і повне порушення функціонування органів державної влади або ж тимчасова або повна зупинка надання ключових сервісів, що істотно послаблює загальну стійкість держави [3].

У таких умовах виникає потреба у діяльності аналітичних центрів, які в даному випадку виконують роль суб'єкта протидії інформаційним загрозам. Передусім вітчизняні think tanks здійснюють системний моніторинг національного та міжнародного інформаційного простору, зосереджуючи увагу на виявленні діяльності російських пропагандистських ресурсів, мереж анонімних Telegram-каналів, бот-мереж і цифрових платформ, за допомогою яких поширюється дезінформація. У межах роботи фіксуються та аналізуються основні ворожі наративи, зокрема щодо «втоми Заходу» чи «легітимності української влади», що активно тиражуються у межах інформаційно-психологічних операцій. Як правило, у подібних випадках фахівці досліджують взаємозв'язки між джерелами поширення повідомлень, визначають ключові каналита стратегічні цілі кожної операції. Згодом результати такого аналізу узагальнюються у спеціалізованих звітах, які передаються відповідним органам державної влади з метою забезпечення своєчасного та адекватного реагування на виявлені загрози.

Крім того, слід закцентувати, що аналітичні центри виконують і експертно-консультативну функцію, розробляючи практичні рекомендації для органів державного управління. Такі напрацювання використовуються міністерствами, відомствами та структурами сектору безпеки і оборони під час формування стратегічних комунікацій чи ухвалення рішень щодо обмеження діяльності деструктивних інформаційних ресурсів.

Таким чином, можемо виділити три ключові функції аналітичних центрів в питанні протидії інформаційній загрозі України: моніторинг, аналіз і рекомендації [2].

Показовим прикладом є дослідження Національного інституту стратегічних досліджень, присвячене атакам через ланцюги постачання (supply chain attacks). У відповідній аналітичній доповіді експерти НІСД детально проаналізували механізми використання вразливостей у програмному забезпеченні та комерційних сервісах для здійснення масштабних кібератак проти державних органів і критичної інфраструктури України. У доповіді, зокрема, розглянуто кібератаку типу NotPetya. Варто відзначити, що у детально розробленому звіті аналітики не лише реконструювали сценарії атак, а й запропонували низку рекомендацій щодо посилення кіберстійкості державних систем, удосконалення механізмів реагування та підвищення рівня координації між державними і недержавними структурами, спираючись не тільки на власні знання, але й досвід з-за кордону [1].

Незважаючи на подібні успішні кейси вітчизняних фабрик думок, залишається низка проблем, які ускладнюють їхню повноцінну роботу у сфері інформаційної безпеки. Однією з таких є нестача стабільного фінансування. Значна частина подібних установ функціонує переважно за рахунок грантової підтримки, що має тимчасовий характер, унаслідок чого ускладнюється довгострокове планування діяльності, утримання висококваліфікованих фахівців та інвестування в розвиток технічної інфраструктури [5, с. 99–100].

Іншим вагомим стримувальним чинником є недостатній рівень інформаційного обміну між державними та недержавними структурами. Бюрократичні бар'єри, обмеження доступу до офіційних даних та відсутність налагоджених каналів комунікації призводять до зниження повноти та достовірності аналітичних висновків, що негативно позначається на якості експертних рекомендацій. Складнощі виникають і в кадровому забезпеченні, бо в Україні відчувається дефіцит спеціалістів, здатних ефективно працювати з великими обсягами інформації, сучасними аналітичними платформами та спеціалізованими програмними продуктами. Низький рівень оплати праці також сприяє відтоку таких фахівців до приватного сектору або за кордон, що послаблює кадровий потенціал вітчизняних аналітичних центрів. Окрему увагу заслоговує факт, того що на сьогодні існує вкрай слабкий рівень взаємодії з регіональними структурами, адже переважна більшість think tanks зосереджена у столиці та великих містах, тоді як у регіонах відсутня розвинена мережа локальних аналітичних осередків, спроможних працювати на місцевому рівні.

Спираючись на вищеописані проблеми і, власне, світові тенденції, можна виокремити кілька напрямів розвитку аналітичних центрів України, зокрема і у сфері інформаційних загроз.

Перше і основне – це залучення та використання штучного інтелекту та автоматизованих систем аналізу даних. Українські інституції вже поступово впроваджують програмні рішення на основі штучного інтелекту для виявлення інформаційної активності, автоматизованого розпізнавання дезінформаційного контенту та моніторингу операцій у режимі реального часу.

Другим кроком може стати створення єдиної національної аналітичної платформи для обміну інформацією між органами державної влади, аналітичними центрами та структурами сектору безпеки, що забезпечить опера-

тивний доступ до даних про кібератаки, пропагандистські кампанії та нові механізми інформаційного впливу.

Третьою перспективою є розширення освітніх програм у сфері аналізу інформаційних загроз, протидії дезінформації, цифрової безпеки та стратегічних комунікацій, що сприятиме формуванню фахівців, здатних ефективно працювати із сучасними інструментами та технологіями.

І четвертим напрямом також є створення мережі регіональних аналітичних осередків, які забезпечуватимуть моніторинг локальних проявів інформаційних операцій і взаємодіятимуть з органами місцевої влади.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що наразі попри наявність низки системних проблем, зокрема кадрових, технологічних та організаційних обмежень, аналітична діяльність у сфері інформаційної безпеки України демонструє помітні позитивні зрушення. Перспективи її розвитку пов'язані з упровадженням цифрових платформ збору й аналізу інформації, використанням технологій штучного інтелекту та автоматизованих систем моніторингу. Очікується, що важливу роль також відіграватиме взаємодія між державними структурами та аналітичними центрами, а також розвиток професійної підготовки фахівців, що загалом сприятиме зміцненню інформаційної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубов Д., Бойко В., Гнатюк С. Атаки через ланцюжки постачань: формуючи стратегічну відповідь. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022–06/ad_cyberresill_structure_var8_new_ed_01_gotove_0.pdf (дата звернення: 20.04.2026).

2. Дудатьєв А. В., Войтович О. П., Миронюк В. В. Інформаційно-аналітичні центри в управлінні інформаційною безпекою держави. *Вісник Хмельницького національного університету*. *Серія: Технічні науки*. 2020. № 1 (281). С 105–109. DOI: 10.31891/2307-5732-2020-281-1-105-109

3. Капітон А. М., Дзюбан О. С. Сучасні виклики інформаційної безпеки, еволюція загроз та стратегії захисту в майбутньому. *Інформаційні технології в сучасному світі*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, 29 квітня 2025 р. Харків: ДБТУ, 2025. С. 22–23.

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР).* 2018. № 31. Ст. 241. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469–19#Text (дата звернення: 20.04.2026).

5. Kachkovska L., Voznyuk Y. Countering information threats in Ukraine: current issues for solving at the state level. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації*

та регіональні студії. 2024. № 1 (18). С. 85–102. DOI: 10.29038/2524-2679-2024-01-85-102

Науковий керівник**: кандидат політичних наук, доцент **Д. С. Коротков

Кислова К. О.,
здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, IV курс,
ННІ міжнародних відносин,
Харківський національний економічний
університет імені С. Кузнеця

ЕВОЛЮЦІЯ ДИПЛОМАТІЇ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ПРАКТИК ДО ЦИФРОВИХ ФОРМ КОМУНІКАЦІЙ

У сучасну епоху глобальної цифрової трансформації міжнародні відносини зазнають глибоких структурних змін. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, соціальних мереж, цифрових платформ та глобальних комунікаційних мереж істотно трансформує механізми зовнішньополітичної взаємодії держав. У цьому контексті особливого значення набуває феномен цифрової дипломатії, яка є новою формою реалізації зовнішньополітичних стратегій та інструментом формування міжнародного іміджу держави.

Сучасне визначення дипломатії характеризує це поняття як процес проведення переговорів між представниками держав. Це міждисциплінарна сфера, яка привертає увагу дослідників у галузі соціальних наук, міжнародних відносин та політики. Дипломатія стикається з різноманітними викликами. Наприклад, «міжнародний обов'язок захищати» є ключовим питанням для дипломатів, крім того, що питання імміграції та еміграції є «головними дипломатичними викликами на міжнародному рівні» [1, p. 11]. Для країн надзвичайно важливо усвідомити, що їхні економіки, глобальна конкуренція та безпека кіберпростору залежать від функціонування та безпеки кіберпростору. Доступ до інтернету та використання нових технологій перебувають на політичному порядку денному всіх країн, незалежно від того, чи є вони кіберпотужними (наприклад, США, Китай, Франція, Ізраїль, Велика Британія), чи лише активними споживачами технологій, що базу-

ються на інтернеті. Сучасні проблеми «сталого розвитку», екологічні питання, глобальні пандемії, економіка та розширення міжнародного права вважаються головними дипломатичними викликами. Протягом останніх двох десятиліть до цього списку додалася нова дипломатична сфера: кібердипломатія.

Традиційна дипломатія та кібердипломатія – це два взаємодоповнюючі способи, які держави використовують для вирішення проблем і викликів на міжнародній арені (табл. 1) [2]. У той час як традиційна дипломатія вирішує багато глобальних проблем, кібердипломатія зосереджується, зокрема, на кіберпросторі та кібербезпеці.

Таблиця 1

Кібердипломатія та традиційна дипломатія: порівняльний аналіз

Аспект	*Кібердипломатія*	*Традиційна дипломатія*
Сфера фокусу	Кіберпростір, кібербезпека, управління інтернетом	Політичні, економічні, соціальні, безпекові питання
Канали зв'язку	Віртуальні зустрічі, безпечні платформи обміну повідомленнями, кіберканали	Особисті зустрічі, офіційні дипломатичні комунікації
Фокус на технологіях	Центральна увага приділяється кібертехнологіям та їхньому впливу	Може містити обговорення питань, пов'язаних з технологіями
Проблеми безпеки	Безпосередньо вразливі до кіберзагроз під час взаємодії	Вразливий до ризиків безпеки, може не містити кіберзагрози
Багатосторонні та двосторонні підходи	Багатосторонні та двосторонні зусилля у розробці міжнародних норм	Спільне як для багатосторонніх, так і для двосторонніх підходів
Роль дипломатів	Спеціалізується на кіберпитаннях та кіберполітиці	Виконання широкого кола дипломатичних завдань
Час і швидкість	Вимагає швидкої реакції та оперативних дій	Переговори та процеси можуть зайняти деякий час

Як кібердипломатія, так і традиційна дипломатія є важливими компонентами міжнародних відносин, кожна з яких має окрему спрямованість та роль у вирішенні глобальних проблем та заохоченні міжнародної співпраці.

Кібердипломатія зараз є центральним стовпом сучасної зовнішньої політики яга впливає на дипломатичну комунікацію. В епоху, коли цифрова інфраструктура складає основу суспільства, здатність вести переговори та встановлювати норми в кіберпросторі є такою самою важливою, як і традиційні дипломатичні зусилля.

Цифрова дипломатія стосується використання цифрових комунікацій та технологій, особливо інтернету та соціальних мереж, для проведення дипломатичної діяльності та досягнення цілей зовнішньої політики. Вона охоплює широкий спектр практик, включаючи використання соціальних мереж для комунікації, проведення віртуальних зустрічей та переговорів, а також створення цифрових платформ для публічної дипломатії та культурного обміну. Термін «цифровий», що походить від двійкових цифр, розширився та охоплює різноманітні урядові та економічні стратегії, спрямовані на вирішення суспільних наслідків ІКТ. Його популярність зростала разом із дискусіями про «цифровий розрив». Такі важливі ініціативи, як «Стратегія єдиного цифрового ринку» ЄС та «цифрова дипломатія» Великої Британії, підкреслюють його важливість [3].

Класична модель дипломатії, яка передбачає взаємодію виключно держав, стає лише одним з аспектів сучасної дипломатичної діяльності. Сьогодні всім майбутнім фахівцям необхідні знання основ ведення переговорів, протоколу, особливостей співпраці з представниками різних національностей, навички збору та аналізу інформації.

У 1969 р. американські військові створили мережу ARPANET, покликану забезпечити можливість стратегічного командування та передачі інформації – на випадок радянського ядерного удару [4]. Сьогодні, через п'ятдесят сім років, прямий нащадок мережі – Інтернет – перетворився на один із стовпів технологічного розвитку та потужний інструмент глобалізації. Стрімкий розвиток цифрових технологій та їх інтеграція в дипломатичну практику зумовлюють необхідність комплексного дослідження впливу цифровізації на трансформацію дипломатичної комунікації та її наслідків для світової політики. Соціальні мережі, такі як Twitter / X, WhatsApp та Facebook, стали ключовими у публічній дипломатії, надаючи дипломатам безпрецедентні

можливості для прямого спілкування з широкою аудиторією. Водночас цифрова дипломатія створила нові виклики для міжнародної безпеки, зокрема кібератаки на дипломатичні установи та використання соціальних мереж для маніпулювання громадською думкою.

У сучасну епоху глобалізації та цифрової революції дипломатична комунікація зазнає значних змін. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та поширення соціальних мереж кардинально змінюють характер взаємодії держав та інших суб'єктів міжнародних відносин. Цифровізація дипломатії відкриває нові можливості для швидкого обміну інформацією, формування громадської думки та впливу на глобальні політичні процеси. Водночас ці зміни ставлять низку викликів, пов'язаних з інформаційною безпекою, надійністю даних та етикою дипломатичної комунікації у цифровому просторі.

У контексті цих змін вивчення взаємозв'язку між цифровими технологіями та повсякденною дипломатичною практикою набуває особливої актуальності. Вагомий внесок у вивчення цього явища зробили Р. Адлер-Ніссен та К. Еггелінг [5], які детально проаналізували процес «змішаної дипломатії». Дослідники розкрили механізми взаємопроникнення та викликів цифрових технологій у повсякденній дипломатичній діяльності, що зумовило сучасні реалії дипломатичної діяльності.

Процес цифровізації, що розпочався наприкінці XX ст. та набув особливої інтенсивності у 2010-х і 2020-х роках, суттєво торкнувся всіх сфер суспільного життя, зокрема й дипломатії. Традиційні форми дипломатичного спілкування, що формувалися протягом століть, зазнали значних трансформацій під впливом нових технологій. Ця еволюція дипломатичної практики відбувається в контексті глобальних змін у міжнародних відносинах і потребує ретельного аналізу. Цифровізація кардинально змінила характер і швидкість дипломатичної взаємодії. Якщо раніше обмін дипломатичними нотами міг тривати тижні чи навіть місяці, то сьогодні спілкування відбувається майже миттєво. Це призвело до значного прискорення дипломатичних процесів та зміни самого характеру дипломатичної роботи. Соціальні мережі, месенджери, відеоконференції та інші цифрові платформи змінили ландшафт міждержавної комунікації. Соціальні платформи стали невід'ємною частиною сучасної дипломатичної практики, змінивши спосіб взаємодії держав, дипломатів та громадськості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Thakur R., Cooper A. F., Heine J. Introduction: the challenges of 21st-century diplomacy. *The Oxford handbook of modern diplomacy* / edited by Andrew F. Cooper, Jorge Heine, and Ramesh Thakur. Oxford: Oxford University Press, 2013. P. 3–20.
2. Radanliev P. Cyber diplomacy: defining the opportunities for cybersecurity and risks from Artificial Intelligence, IoT, Blockchains, and Quantum Computing. *Journal of Cyber Security Technology*. 2025. Vol. 9, Issue 1. DOI: ttps://doi.org/10.1080/23742917.2024.2312671.
3. Digital diplomacy. *Diplo*. URL: https://www.diplomacy.edu/topics/digital-diplomacy/ (accessed date: 11.04.2026).
4. Перший прототип мережі інтернет створили для військових. *Gazeta.ua.* 29.10.2017. URL: https://gazeta.ua/articles/history/_pershij-prototip-merezhi-internet-stvorili-dlya-vijskovih/800596 (дата звернення: 11.04.2026).
5. Adler-Nissen R., Eggeling K. A. Blended diplomacy: The entanglement and contestation of digital technologies in everyday diplomatic practice. *European Journal of International Relations*, 2022. Vol. 28, Issue 3. P. 640–666. DOI: 10.1177/13540661221107837.

Науковий керівник**: кандидат політичних наук, доцент **Д. С. Коротков

Корнейко А. М.,
здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, IV курс,
ННІ міжнародних відносин,
Харківський національний економічний
університет імені С. Кузнеця

АНАТОМІЯ ЗАГРОЗ: ПРИХОВАНІ РИЗИКИ СУЧАСНИХ МІГРАЦІЙНИХ ХВИЛЬ

Міграційні процеси постійно пов’язані із сучасними соціальними, політичними, економічними, культурними та безпековими подіями. У деяких країнах та регіонах постає питання: чи приносить міграція їм розвиток чи стагнацію, стабільність чи нестабільність? Наслідки міжнародної міграції можна інтерпретувати по-різному. З одного боку, динаміка економічних процесів глобалізації збільшила мобільність людей, капіталу та послуг, що дозволило людям поліпшити свій економічний статус, здобути вищу

освіту та отримати кращі медичні послуги. З другого боку, існують переконання, що міграція є однією з глобальних проблем, яка призвела до фундаментальних змін, створення нових структур та іншого розвитку міжнародних відносин у світі.

Міграційні процеси посилили ризики та загрози національній і регіональній безпеці. Міграція, безпека та глобалізація тісно пов'язані з виникненням конфліктів, голоду, бідності, кліматичних змін, економічних криз та політичних репресій. Сучасні міграційні потоки з релігійним та фундаменталістським підтекстом стали причиною погіршення ситуації з безпекою в інших країнах. Через наслідки міграції для безпеки у багатьох країнах змінилося сприйняття безпеки і утворилися політичні націоналістичні рухи, погляди яких спрямовані на захист від хвиль мігрантів.

Нерівномірний розподіл та поширення економічних аспектів глобалізації призвели до виникнення міграційних потоків. Сьогодні міжнародна міграція вважається одним із найважливіших наслідків глобалізації, що змінила обличчя сучасних відносин між державами, регіонами та світом у цілому. Через швидкі та динамічні зміни, що несуть нові й часто непередбачувані ризики та небезпеки, міграція вважається пріоритетним питанням для держав, міжнародних організацій, неурядових організацій та широкої громадськості у всьому світі. Після закінчення «холодної війни» міграція часто фігурує у програмах безпеки та розглядається як серйозна загроза безпеки для людей у країнах призначення та у країнах походження, а також як виклик, що впливає на стабільність та процвітання.

Традиційне поняття безпеки, яке раніше асоціювалося з військовою сферою, нині розширилося за рахунок нових категорій, що стосуються соціального, економічного та політичного вимірів. Розширення поняття безпеки за рахунок нового змісту сприяло розгляду таких питань, як бідність, міжнародна міграція та екологія у якості ризиків і загроз безпеці. Як і раніше, держава залишається основною одиницею безпеки та оборони і відповідає за захист територіальної цілісності та суверенітету, населення, економічних інтересів, культури та ідентичності. Безпека стосується не лише захисту від зовнішньої військової загрози, а й ризиків та загроз для політичного, економічного та соціального благополуччя народу та держави. Однак постмодерні держави мають обмежений вибір у визначенні національних інтересів та політики безпеки внаслідок перетину національних та міжнародних процесів. Держава змушена мінімізувати національну по-

літику безпеки у контексті міжнародної політики безпеки, і від неї очікується більш складна, плюралістична та децентралізована роль у сфері безпеки. Успіх постмодерних держав повинен ґрунтуватися виключно на відкритості та транснаціональній співпраці через відмінності в економічному розвитку, державних ресурсах, демографічних можливостях та інтенсивності зовнішнього міжнародного тиску, де кордони повинні мати менш важливе значення [1, p. 172].

Унаслідок лібералізації та зникнення кордонів відбулися кардинальні зміни. Отже, постає питання: чи можуть відкритість та вільне пересування людей мати наслідки для безпеки сучасної держави та міжнародного порядку?

Відповідь на це питання міститься у самому терміні «міграція», який означає «переміщення особи або групи осіб через міжнародний кордон або в межах держави. Це переміщення населення, що охоплює будь-який вид переміщення людей, незалежно від його тривалості, складу та причин. Сюди входить міграція біженців, переміщених осіб, економічних мігрантів та осіб, які переміщуються з інших причин, зокрема з метою возз'єднання сім'ї» [2]. Згідно з цим визначенням, існують різні категорії, які можна розглядати як виклики у сфері безпеки для держав. По-перше, це стосується типу міграції, легальну та нелегальну міграцію. При розгляді взаємозв'язку міграції та безпеки основна увага приділяється нелегальній міграції або нерегулярній міграції.

Взаємозв'язок між міграцією та безпекою є дуже складним, якщо розглядати його крізь призму протилежних підходів до національної та людської безпеки. Дебати точаться навколо питання, чия безпека є пріоритетною: безпека держави чи безпека людей? Деякі дослідники стверджують, що міграція використовується для виправдання посилення стеження, прикордонного контролю, затримання, депортації та більш рестриктивної політики з боку держав [3]. Однак ці рестриктивні заходи та контроль сприяють відмові у наданні притулку та доступі до безпечних країн, через що все більше мігрантів потрапляють у руки контрабандистів та торговців людьми, а також сприяють посиленню антиіммиграційних настроїв у суспільстві та ЗМІ. Крім того, негативне сприйняття міграції полягає в тому, що в більшості випадків її пов'язують із тероризмом, організованою злочинністю, поширенням інфекційних захворювань, торгівлею зброєю та наркотиками та іншим [4, с.69–98]. Відповідно до концепції людської безпеки, мігрантів не слід кри-

міналізувати та ставити в гірше становище з точки зору безпеки, оскільки це створить умови для нестабільності в суспільстві, що може призвести до виникнення міграційної кризи. З цієї причини неурядові організації та міжнародні організації дбають про права, захист та статус мігрантів і сприяють поліпшенню умов у країнах поселення.

Міграція завжди виконувала роль соціального, політичного, економічного та безпекового «клапана», а не загрози національній безпеці. Однак з часом міжнародна міграція перетворилася на загрозу безпеці країн, що приймають іммігрантів, хоча це не є загрозою військового характеру. Це пов'язано з її масовим характером. У 1990 році у світі налічувалося 153 мільйони мігрантів (що становило 2,9% світового населення), а на початку XXI ст. ця цифра зросла до 173 мільйонів мігрантів. У 2026 році загальна кількість міжнародних мігрантів сягнула 304 мільйонів осіб [5].

Посилення динаміки після закінчення «холодної війни» сприяло сек'юритизації міграції. Це особливо стосується інтенсивності нелегальної міграції, яка, за даними Організації Об'єднаних Націй, становить від 30 до 40 мільйонів осіб, або від 10 до 15% від загальної кількості міжнародних мігрантів у світі.

Сприйняття міграції як загрози безпеці є наслідком наступного:

– стрімке зростання кількості міжнародних міграційних потоків унаслідок нерівномірного розподілу економічних аспектів глобалізації, що сприяло вільному пересуванню людей, капіталу та послуг у всьому світі, а це, у свою чергу, призвело до збільшення потоків нелегальної міграції;

– конфлікти, привнесені мігрантами, сприяли виникненню насильства та сецесіонізму в країнах, що приймають мігрантів;

– збільшення кількості терористичних атак у країнах, що приймають мігрантів, призвело до поляризації суспільства на «нас» і «них», пов'язуючи мігрантів із терористами;

– «війна з тероризмом» та військові інтервенції стали каталізатором інтернаціоналізації загроз та масового потоку мігрантів і біженців.

Трійця безпеки, міграції та глобалізації тісно пов'язана з виникненням конфліктів, голоду, бідності, кліматичних змін, рівнем життя, економічними кризами та політичними репресіями, які – насильно чи ні – сприяли переміщенню великої кількості людей по всьому світу. Тому національна політика та міжнародна міграція завжди знаходяться в центрі протистоянь між низьким рівнем народжуваності, дотриманням прав людини, потребою в де-

шевій робочій силі, з одного боку, та безробіттям, соціальними проблемами, культурними змінами, ксенофобією та національною безпекою, з другого. Цей конфлікт є більш вираженим на рівні держав та регіонів.

Паралельно з цим у розвинених країнах посилилися ксенофобія та націоналізм як реакція на «крадіжку робочих місць», зростання безробіття, порушення системи державного соціального забезпечення та загрозу національній безпеці з боку мігрантів. Такі звинувачення завжди викликають ланцюгову реакцію: наприклад, американці скаржаться на мексиканців, а майже вся Західна Європа – на африканців та вихідців з Балкан. Часто у високорозвинених країнах мігрантів або іноземні меншини вважали причиною незахищеності, і тому до держави зверталися з проханням втрутитися за допомогою своїх механізмів «очищення», щоб позбутися «надлишку небажаних громадян» [6].

Безпекова світова матриця залежить від сучасної кризи з біженцями та гуманітарної кризи (яка є найбільшою з часів Другої світової війни). Криза сприяла створенню нових кордонів, що мають забезпечити порядок і стабільність держав та регіонів. З моменту падіння Берлінської стіни понад 40 країн у всьому світі звели огорожі проти більш ніж 60 сусідніх країн, і лише у 2015 році було збудовано 15 нових стін. Наприклад, вартість прикордонної стіни між США та Мексикою оцінюється у 33 мільярди доларів, і на сьогоднішній день США витратили понад 250 мільярдів доларів на охорону кордонів та імміграційну політику [7].

Проблемою безпеки є вимушена міграція, спричинена збройними конфліктами в Малі, Сирії, Іраку, Афганістані, Лівії, Україні, Південному Судані, Ємені та інших країнах. Конфлікти в південній півкулі посилили нелегальну міграцію з Африки, Азії та Близького Сходу до розвинених країн Півночі. За даними УВКБ ООН, у 2016 році 65,6 млн. осіб були вимушено переміщені внаслідок збройних конфліктів, насильства, стихійних лих та зміни клімату, а у 2025 році вже 122,1 мільйона. Філіппо Гранді, Верховний комісар ООН у справах біженців, сказав: «Ми живемо в часи надзвичайної нестабільності в міжнародних відносинах, коли сучасні війни створюють крихкий, жахливий ландшафт, позначений гострими людськими стражданнями. Ми повинні подвоїти наші зусилля для пошуку миру та довгострокових рішень для біженців та інших осіб, змушених покинути свої домівки» [8].

До вимушено переміщених осіб належать люди, переміщені в межах власної країни внаслідок конфлікту, кількість яких різко зросла на 6,3 міль-

йона до 73,5 мільйона на кінець 2024 року, а також біженці, які тікають зі своїх країн (42,7 мільйона осіб). Судан став найбільшою у світі країною з вимушеним переміщенням, де проживало 14,3 мільйона біженців та внутрішньо переміщених осіб (ВПО), замінивши Сирію (13,5 мільйона), а також Афганістан (10,3 мільйона) та Україну (8,8 мільйона). Така масштабність міграційних потоків створює серйозні виклики для систем міжнародної безпеки, оскільки держави змушені одночасно реагувати на гуманітарні потреби мігрантів та забезпечувати стабільність власних соціально-політичних систем.

Основні сучасні безпекові виклики міграції.

1. *Прикордонна безпека та нелегальна міграція*. Одним із ключових безпекових аспектів сучасної міграції є проблема контролю державних кордонів та боротьби з нелегальною міграцією. Серйозним викликом для внутрішньої безпеки приймаючої держави є нелегальна міграція. Через свою нерегульовану природу нелегальна міграція часто вважається найнебезпечнішою частиною міграційних потоків. Щороку через кордон незаконно перевозять майже 4 мільйони людей. Половина всіх нелегальних іммігрантів залучена до мереж контрабанди або торгівлі людьми. Звіт ООН показує різке зростання річних прибутків торговців людьми з 2014 року, коли, за оцінками, річний прибуток торговців людьми становив 172 мільярди доларів. Ця нова оцінка зросла на 64 мільярди доларів до разючих 236 мільярдів доларів [9]. Міграція стає нелегальною, по-перше, тому що охочих покинути свою країну проживання більше, ніж інші країни здатні прийняти; по-друге, тому що країни, як правило, не зацікавлені у прийнятті всіх категорій іммігрантів (наприклад, вони зосереджуються лише на прийнятті висококваліфікованої робочої сили). Розвиток феномену нелегальних міграційних потоків (а також легальної міграції) зумовлений, насамперед, бажанням поліпшити умови життя.

Фахівці з питань національної безпеки сходяться в думці, що охорона кордонів має важливе значення для національної безпеки. Наприклад, адміністрація Д. Трампа розглядає як легальну, так і нелегальну імміграцію як загрозу національній безпеці, яку необхідно нейтралізувати [8]. Мабуть, найяскравішим прикладом такого підходу стала перша «Оцінка загроз національній безпеці», опублікована у жовтні 2020 р. В Оцінці «нелегальна імміграція» була зазначена як одна з семи основних загроз, що стояли перед Сполученими Штатами, – поряд із такими загрозами, як кібератаки з боку

іноземних супротивників, іноземні та внутрішні терористи, а також транснаціональні злочинні організації [10].

Головною міжнародною організацією, що бореться з нелегальною міграцією та торгівлею людьми, є Організація Об'єднаних Націй, яку підтримують численні спеціалізовані підрозділи, що діють у сфері захисту прав людини. До переліку організацій, що діють в Європі, належать: Рада Європи, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Європейський Союз та Міжнародна організація праці.

2. *Міграція та демографічні процеси в Європі*. Міграція відіграє важливу роль у демографічному розвитку сучасної Європи. У багатьох країнах Європейського Союзу спостерігається старіння населення та зниження рівня народжуваності, що створює потребу у залученні трудових мігрантів. За даними Eurostat, у 2024 році до Європейського Союзу прибуло приблизно 4,2 млн мігрантів з країн поза ЄС, а ще 1,5 мільйона осіб перемістилися між державами-членами ЄС. Станом на 2024 рік у країнах Європейського Союзу проживало близько 29 мільйонів громадян третіх країн, що становить приблизно 6,4% населення ЄС [11]. Таким чином, міграція є важливим чинником підтримання демографічної та економічної стабільності Європи, проте вона водночас створює складні політичні та соціальні виклики.

За даними Євростату, станом на 1 січня 2026 року чисельність населення ЄС становила 453 479 009 осіб, що на 746 981 людину більше, ніж у попередньому році [12]. Хоча протягом понад 50 років у ЄС спостерігалося стабільне зростання чисельності населення, останніми десятиліттями ця тенденція сповільнилася, а під час пандемії COVID-19 навіть зупинилася. Як результат, міграція більше не може компенсувати зменшення чисельності населення, спричинене зниженням народжуваності та зростанням смертності. Зазначимо, що з метою вирішення певних проблем, пов'язаних із демографічними змінами, ЄС розробляє більш стратегічний підхід до легальної міграції, щоб спрямовувати працівників у регіони та на посади, де спостерігається дефіцит робочої сили та нестача кваліфікованих кадрів [13].

3. *Міграція та транснаціональна злочинність*. Іншим важливим безпековим аспектом сучасної міграції є її зв'язок із транснаціональною організованою злочинністю. Нелегальна міграція часто супроводжується діяльністю кримінальних мереж, які організовують перевезення мігрантів через кордони. Такі мережі отримують значні прибутки від контрабанди людей і нерідко пов'язані з іншими видами злочинної діяльності, зокрема торгівлею

людьми, підробкою документів, незаконним перевезенням товарів та відмиванням грошей. Міграційні маршрути, що проходять через Середземне море, Західні Балкани та Північну Африку, є особливо вразливими до діяльності таких злочинних угруповань. Необхідно зазначити, що контрабандисти мігрантів стають дедалі більш організованими, створюючи професійні мережі, які перетинають кордони та охоплюють усі регіони. Як і в разі інших форм організованої злочинності, відповідні групи розширили свою діяльність, змінюючи маршрути з метою виходу на інші ринки та обходу заходів, що вживаються державами. Злочинні угруповання об'єдналися або налагодили співпрацю, розширивши географічний охоплення та спектр своєї злочинної діяльності. Деякі злочинні угруповання розглядають мігрантів просто як один із багатьох товарів, що підлягають контрабанді, поряд із наркотиками та вогнепальною зброєю. Оскільки контрабанда мігрантів є високоприбутковою незаконною діяльністю з відносно низьким ризиком виявлення, вона є привабливою для злочинців.

4. *Гуманітарні ризики міграції*. Міграція створює ризики не лише для держав, але й для самих мігрантів. Нелегальні маршрути часто пов'язані з високим рівнем небезпеки. За оцінками міжнародних організацій, лише у 2025 році близько 7667 мігрантів загинули або зникли безвісти на міграційних маршрутах у різних регіонах світу [14]. У 2025 році щонайменше 2185 людей загинули або зникли безвісти в Середземному морі, тоді як 1214 осіб було зареєстровано на маршруті Західна Африка – Атлантика до Канарських островів. Ці цифри підкреслюють постійний глобальний масштаб кризи, з якою стикаються люди в процесі міграції. Міжнародна організація з міграції закликає до ліквідації мереж контрабанди, які експлуатують мігрантів і ставлять під загрозу життя.

5. *Технологічні аспекти управління міграцією.* Для забезпечення національної безпеки сучасні держави активно використовують нові технології для управління міграційними процесами. До таких технологій належать системи біометричної ідентифікації, цифрові бази даних, системи аналізу великих даних та штучний інтелект. Як приклад, 10 квітня 2024 року Європейський парламент схвалив новий Пакт про міграцію та притулок. Одним із найбільш трансформаційних аспектів Нового пакту є те, що технології відіграють центральну роль у впровадженні міграційної політики. Технологічні рішення спрямовані на посилення контролю та зменшення нелегальної імміграції. Однак цей цифровий перехід також викликає занепокоєння щодо

потенційного порушення прав мігрантів, зокрема щодо дискримінації під час стеження та захисту даних. Наприклад, угода запроваджує процедуру попереднього в'їзду для збору біометричних даних громадян третіх країн. Вона також реформує базу даних Eurodac, що розширює типи даних, що зберігаються, та цілі збору даних [15].

Наприклад, місто Амстердам використовує базу даних для обміну інформацією між партнерськими організаціями з метою реалізації свого проєкту з надання житла та юридичного консультування для підтримки людей, чиї заяви про надання притулку були відхилені. У Берліні, щоб полегшити взаємодію між біженцями та адміністративними працівниками, місто використовує цифровий відео- та аудіопереклад. Муніципалітет розробив застосунок, який надаватиме громадянам третіх країн актуальну та зручну інформацію та сприятиме їхньому доступу до інших цифрових послуг міста. Місто Вільнюс також надає багато цифрових послуг. Після початку війни в Україні через російську агресію та напливу біженців до Вільнюса потреба у фінансовій допомозі стала дедалі важливішою. Цю потребу було задовільнено шляхом вдосконалення цифрових послуг за допомогою передових технологій [16]. Треба зазначити, що інформаційно-комунікаційні технології можуть принести багато переваг міграційному процесу: від прийняття рішень до міграції – до інтеграції в приймаючі суспільства. Вони можуть полегшити труднощі та створити можливості для мігрантів і приймаючих громад, але також можуть посилити існуючу нерівність.

Цифрові технології відіграють важливу роль на всіх етапах міграційного процесу – від підготовки до переміщення до адаптації та підтримання соціально-економічних зв'язків після міграції. На етапі підготовки до міграції цифрові ресурси забезпечують доступ до інформації, спрощують адміністративні процедури та сприяють формуванню необхідних професійних навичок. Під час міграції технології допомагають мігрантам орієнтуватися у новому середовищі, знаходити роботу й житло, а також полегшують комунікацію та доступ до основних послуг. Після переїзду цифрові платформи сприяють підтримці соціальних контактів із країною походження, інтеграції у приймаюче суспільство та здійсненню фінансових переказів. Отже, розвиток цифрових технологій істотно трансформує сучасні міграційні процеси, роблячи їх більш мобільними, керованими та взаємопов'язаними на глобальному рівні.

Міжнародний аналітичний центр «Інститут економіки та миру» прогнозує, що до 2050 року через зміну клімату та стихійні лиха 1,2 мільярда людей можуть бути переміщені [17]. З огляду на те, що в найближчі десятиліття очікується стрімке зростання кліматичної міграції, вкрай важливо, щоб технології допомагали мігрантам та країнам, які їх приймають, на кожному етапі цього процесу.

Аналіз великих даних надає уявлення та розуміння міграційних моделей, демографічних показників та тенденцій для задоволення потреб мігрантів та забезпечення найкращої підтримки діаспорних громад для інтеграції в суспільство. Розробникам політики необхідно враховувати цифрове спостереження, проблеми конфіденційності, дезінформацію та потенційну ізоляцію тих, хто не має доступу до технологій, щоб забезпечити повсюдне та справедливе використання виплат.

6. *Геополітичний вимір міграції*. Сучасна міграція має також важливий геополітичний вимір. Масові міграційні потоки можуть впливати на міжнародні відносини та використовуватися як інструмент політичного тиску між державами. У науковому дискурсі про імміграцію в Європі наголошується, що міграційні потоки з 1990-х років відрізняються від потоків повоєнного періоду та системи гостьових працівників, що призводить до введення загального терміну «нова міграція» як концептуального підходу до сучасної імміграції [18, p. 3–7]. Ця нова міграція характеризується по-різному, зокрема, стосується змін у міграційних моделях, тривалості перебування, типах мігрантів та мотивації, а також розглядається в динамічному зв'язку між геополітичними та геоекономічними трансформаціями на місцевому та глобальному рівнях. Ця міграція вставлена в історичний контекст і підкреслює культурні та соціально-політичні реалії, які особливо виникли в Європі з розширенням міських мультикультурних суспільств. Вона відбувається в контексті зростання диверсифікації країн прийому та країн походження мігрантів. Ці міграційні потоки були новими за кількістю та інтенсивністю, і з цією новою міграцією почала формуватися нова Європа.

Геополітичний вимір європейської міграції почався з моменту, коли після суперечки між Білоруссю та кількома державами-членами ЄС щодо несанкціонованого в'їзду шукачів притулку влітку 2021 року актори ЄС послідовно просували наратив, який зображує міграцію як гібридну загрозу, організовану ворожими державами. Сам аргумент не є новим: у літературі давно розглядаються випадки міграційної дипломатії та примусового ви-

користання міграції. Однак значні геополітичні зрушення на Сході та їхні наслідки, пов'язані з міграцією, зокрема агресія Росії проти України та її конфронтаційна позиція щодо ЄС, створили благодатний ґрунт для більш переконливого наративу. Як зазначає Мікела Чеккоруллі, «міграція вже давно є барометром геополітики», що робить важливим визначення тих «географічно обумовлених політичних процесів», які формують динаміку міграції [19].

Отже, сучасні міграційні процеси є складним і багатовимірним явищем, що тісно пов'язане з глобалізаційними трансформаціями, соціально-економічними диспропорціями, політичними конфліктами та демографічними змінами. Глобалізація вплинула на головне джерело міграції – мобільність населення, яка формує новий простір ринку праці та водночас створює ризики для національної та міжнародної системи безпеки.

Зміни міграційного простору включили міграцію до кола ключових безпекових проблем. Міграційні потоки можуть впливати на політичну стабільність держав, соціально-економічну ситуацію, демографічну структуру населення та громадські настрої. Масштабність міжнародної міграції, яка у 2026 році досягла понад 300 мільйонів осіб, а також зростання кількості вимушено переміщених осіб унаслідок конфліктів і гуманітарних криз, посилюють актуальність цієї проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adamson F. B. Crossing Borders: International Migration and National Security. *International Security*. 2006. Vol. 31, Issue 1. P. 165–199. DOI: https://doi.org/10.1162/isec.2006.31.1.165.

2. Key Migration Terms. *International Organization for Migration*. URL: https://www.iom.int/key-migration-terms (accessed date: 21.04.2026).

3. Koser K. When is Migration a Security Issue? *The Brookings Institution.* March 31, 2011. URL: https://www.brookings.edu/articles/when-is-migration-a-security-issue/ (accessed date: 21.04.2026).

4. Деструктивні мегатенденції сучасності: від пандемії до війни : монографія / [Іванов С. В., Мельник О. А., Разумова Г. В. та ін.] ; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики. Харків : Право, 2025. 210 с.

5. International migration. *United Nations*. URL: https://www.un.org/en/global-issues/migration#:~:text=Since%20then%2C%20the%20UN%20has,cooperative%20approaches%20to%20migration%20governance (accessed date: 21.04.2026).

6. Leković V. Neoliberal Marginalization of Social Component in Transition Countries. *Montenegrin Journal of Economics.* 2012. Vol. 8, No. 3. P. 55–63. URL:

https://mnje.com/sites/mnje.com/files/mje_2012_v08-n03-a14.pdf (accessed date: 21.04.2026).

7. Gupta C. Top 10 countries with the largest international migrant populations in 2025: Here's where India stands. *The Indian Express*. July 18, 2025. URL: https://indianexpress.com/article/trending/top-10-listing/top-10-countries-with-largest-international-migrant-populations-2025-10127234/ (accessed date: 21.04.2026).

8. Number of people uprooted by war at shocking, decade-high levels – UNHCR. *UNHCR*. June 12, 2025. URL: https://www.unhcr.org/news/press-releases/number-people-uprooted-war-shocking-decade-high-levels-unhcr (accessed date: 21.04.2026).

9. Richmond J. Illegal Human Trafficking Profits Skyrocket. *Oxford Human Rights Hub.* April 24, 2024. URL: https://ohrh.law.ox.ac.uk/illegal-human-trafficking-profits-skyrocket/ (accessed date: 21.04.2026).

10. Neumann E. Immigration Is Not a National Security Threat. URL: https://forumtogether.org/wp-content/uploads/2021/03/Immigration-Is-Not-a-Security-Threat-3_4_2021.pdf (accessed date: 21.04.2026).

11. EU received 4.2 million immigrants in 2024. *Eurostat*. February 27, 2026. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20260227–1 (accessed date: 21.04.2026).

12. European Union Population: Forecast. URL: https://www.ceicdata.com/en/european-union/population-forecast (accessed date: 21.04.2026).

13. Mentzelopoulou M. M. Demographic changes and labour migration within the EU. *European Parliamentary Research Service*. April 2025. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/769575/EPRS_BRI(2025)769575_EN.pdf (accessed date: 21.04.2026).

14. Офіційно майже 8000 людей загинули на міграційних шляхах у 2025 році. *Укрінформ*. 27.02.2026. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/4096078-oficijno-majze-8000-ludej-zaginuli-na-migracijnih-slahah-u-2025-roci-mom.html (дата звернення: 21.04.2026).

15. Digital solutions for migration management. *LIVING-IN.EU*. December 4, 2024. URL: https://living-in.eu/news/digital-solutions-migration-management (accessed date: 21.04.2026).

16. Vilnius – approved the integration plan for foreigners: it is clear which nationalities are increasing the fastest. *Made in Vilnius*. March 21, 2026. URL: https://madeinvilnius.lt/en/news/city/Vilnius-approved-a-plan-for-the-integration-of-foreigners--it-is-clear-which-nationalities-are-increasing-the-fastest/ (accessed date: 21.04.2026).

17. The Impacts of Technology on Migration: From Decision Making to Integration. *TETRA TECH*. December 2023. URL: https://intdev.tetratech.com.au/news/the-impacts-of-technology-on-migration-from-decision-making-to-integration/ (accessed date: 21.04.2026).

18. Pardo F. Challenging the Paradoxes of Integration Policies: Latin Americans in the European City. Cham: Springer, 2018. XXII, 165 p.

19. Ceccorulli M. Geopolitics and migration: the European Union's misstep. *European Politics and Society*. 2025. P. 1–12. DOI: https://doi.org/10.1080/23745118.2025.2583071

Науковий керівник**: доктор філософських наук, професор **М. П. Требін

Коротков Д. С.,
кандидат політичних наук, доцент,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

М'ЯКА СИЛА ЯК РЕСУРС ВПЛИВУ: ІНСТРУМЕНТИ, ПОКАЗНИКИ ТА СУЧАСНІ ПРАКТИКИ

Термін «м'яка сила» (soft power) був одним із найпопулярнішим терміном у міжнародних відносинах до початку російського вторгнення в Україну, але не зник із сучасного політологічного дискурсу і практичного використання державами у зовнішній політиці держав. «М'яка сила» у поєднанні з «жорсткою» силою стає структурним матричним елементом концепції «розумної сили» держави.

Існують різноманітні рейтинги «м'якої сили» держави. Один із найавторитетніших сучасних рейтингів м'якої сили – це рейтинг міжнародної консалтингової компанії Brand Finance (Велика Британія). Методологія базується на міжнародному опитуванні десятків тисяч респондентів у різних країнах за 8 ключовими блоками: ділове середовище, економічна репутація (Business and Trade), ефективність управління, політична стабільність (Governance), дипломатичний вплив (International Relations), культура, історична спадщина (Culture and Heritage), медіавплив, інформаційна присутність (Media and Communication), університети, наука (Education and Science), імідж населення, цінності (People and Values), стійке майбутне (Sustainable future) [1].

Необхідно зазначити, що нематеріальна природа м'якої сили зумовлює обмеженість її прямого вимірювання та оцінювання ефективності. Попри це, її вплив підлягає емпіричному аналізу через систему релевантних показників. Використання відповідного інструментарію, який буде проаналізований, дозволяє здійснювати опосередковану оцінку результативності м'якої сили.

1. Культурний обмін. М'яка сила може бути застосована, коли нація пропонує культурний обмін між націями. За оцінками Всесвітньої туристської організації ООН (UNWTO), Франція, як очікується, залишиться найпопулярнішим туристичним напрямком із приблизно 82,6 млн відвідувачів, за нею йдуть США (75,6 млн) та Іспанія (75,6 млн). Серед інших популярних напрямків – Китай, Італія, Велика Британія, Німеччина та Мексика, що свідчить про високий рівень розвитку глобального туризму в Європі, Північній Америці, а також у деяких регіонах Азії та Латинської Америки [2].

2. *Глобальні ЗМІ.* Зазначимо, у цифрову епоху ЗМІ зазнали кардинальних змін, що вплинуло на способи створення, поширення та використання знань. Соціальна взаємодія, журналістика та розваги зазнали радикальних змін у результаті впровадження нових комунікаційних технологій, таких як соціальні мережі та цифрове сторітеллінг [3, p. 138]. Соціальні мережі стали важливим інструментом для реалізації державної політики, комунікації уряду та освітніх ініціатив. ЗМІ є гнучким інструментом проєктування «м'якої сили», що дає країнам можливість доносити свою політику, цінності та культуру до аудиторій за кордоном. ЗМІ, чи то через соціальні мережі, чи то через традиційні канали мовлення, надають державам можливість формувати наративи, брати участь у публічній дипломатії та завойовувати авторитет на міжнародній арені

У глобальних ЗМІ (особливо в соціальних), як і раніше, домінують США. Завдяки своїй величезній політичній, економічній, технологічній та військовій могутності американські або американізовані ЗМІ доступні по всьому світу, англійською мовою або в дубльованих чи уніфікованих версіях. Відбиток американських ЗМІ на глобальному комунікаційному просторі через володіння декількома мережами і виробничими об'єктами – від супутників до телекомунікаційних мереж, від кіберпростору до «повного переважання спектра» реального простору – дає США величезну перевагу. Дивлячись на ЗМІ США, можна зробити висновок, що вони активно залучені до функціонування своєї м'якої сили [4].

3. Обмін освітою. Освіта, за умови етичного та стратегічного застосування, може слугувати трансформаційним інструментом м'якої сили, сприяючи міжкультурному діалогу, формуючи глобальні цінності та вирішуючи сучасні геополітичні виклики. Оскільки держави все частіше інтегрують елементи примусу у свої стратегії, основні ідеали м'якої сили – діалог, взаємна повага та культурний обмін – ризикують бути затьмареними. Тим

не менш, м'яка сила залишається невід'ємною частиною моральної та культурної сили нації, здатною реагувати на зовнішні виклики та протидіяти новим загрозам. Освіта, зокрема, повинна служити моральним компасом, балансуючи свій вплив з етичною відповідальністю за підтримку цих ідеалів. Освіта є ключовим інструментом у цих стратегіях, слугуючи гібридним механізмом, що поєднує принципи м'якої та розумної сили [5]. Наприклад, стипендії та програми обміну можуть сприяти довгостроковим культурним зв'язкам (м'яка сила), одночасно просуваючи цілі зовнішньої політики, пов'язані з національними інтересами (жорстка сила). Так само освітня дипломатія може ненав'язливо впливати на глобальне сприйняття, одночасно сприяючи досягненню стратегічних цілей, таких як нарощування потенціалу в ключових геополітичних регіонах.

Зазначимо 10 найкращих країн для іноземних студентів в контексті реалізації державами «м'якої сили» [6].

США залишаються найкращим напрямком для іноземних студентів завдяки своїм престижним університетам, різноманітним академічним програмам, можливостям дослідження та широкому спектру стипендій і варіантів фінансування. Це також центр інновацій, який пропонує чудові перспективи кар'єрного зростання.

Велика Британія відома своїми університетами світового рівня, історичними установами та передовими дослідницькими установами. Вона забезпечує багатий культурний досвід і пропонує низку курсів, у тому числі короткотривалих ступенів, що робить її привабливим варіантом для багатьох студентів.

Канада стає все більш популярною завдяки високоякісній освіті, безпечному середовищу, привітній імміграційній політиці та можливостям отримання дозволів на роботу після закінчення навчання, що робить її привабливим місцем для іноземних студентів.

Австралія пропонує високий рівень освіти, багатокультурне середовище та високу якість життя. ЇЇ університети відомі дослідженнями та інноваціями, а країна надає численні стипендії та можливості роботи для іноземних студентів.

Німеччина відома своїми інженерно-технічними програмами, пропонує безкоштовне або недороге навчання в державних університетах. Країна має сильний акцент на дослідженнях і розробках, що робить її привабливим варіантом для тих, хто цікавиться науковими сферами.

Нова Зеландія є популярним місцем для навчання за кордоном завдяки своїй високоякісній освіті та унікальному культурному досвіду. Країна відома своєю зосередженістю на питаннях сталого розвитку та охорони навколишнього середовища, і багато університетів пропонують програми та можливості для досліджень, пов'язані з цими темами.

Франція відома своїм мистецтвом, культурою та історією, також пропонує різноманітні високоякісні освітні програми. У країні є багато престижних університетів і дослідницьких установ, що приваблюють студентів, які цікавляться мистецтвом, гуманітарними та природничими науками.

Японія є привабливим місцем для студентів, які цікавляться технологіями, технікою та бізнесом. Країна пропонує унікальний культурний досвід і надає різні стипендії та гранти для іноземних студентів.

Ірландія, з її сильним акцентом на дослідженнях та формуванні практичних навичок, а також різноманітним спектром програм та гостинною культурою, приваблює багатьох іноземних студентів. Країна відома своєю високоякісною освітою, і багато університетів пропонують можливості для практичного досвіду та стажування.

Італія має багату культурну спадщину, прекрасні історичні міста та всесвітньо відому кухню, а також сильну систему освіти. Вартість життя в Італії є відносно низькою порівняно з іншими країнами Західної Європи, що робить її доступним варіантом. Крім того, центральне розташування країни в Європі дозволяє студентам легко подорожувати до інших частин континенту.

5. *Моральний авторитет.* Моральний авторитет держави можна визначити як сукупність уявлень міжнародної спільноти про її етичність, відповідальність і послідовність у дотриманні норм міжнародного права та загальнолюдських цінностей. Він формується через внутрішню політику держави, зокрема рівень дотримання прав людини, демократичність інститутів, верховенство права, а також через її зовнішньополітичну поведінку. Суттєву роль у формуванні морального авторитету відіграє участь держави у діяльності міжнародних організацій, зокрема Організація Об'єднаних Націй, а також підтримка міжнародно-правових норм і режимів. Як зазначає Марта Фіннемор, держави, які дотримуються міжнародних норм, не лише підвищують власну легітимність, але й сприяють їх інституціоналізації на глобальному рівні [7, p. 111].

Необхідно підкреслити, що водночас моральний авторитет не є статичним ресурсом. Його рівень може знижуватися у разі розбіжностей між де-

кларованими цінностями та реальною політикою держави. Як зазначає Роберт Кеохейн, довіра в міжнародних відносинах є вразливою і потребує постійного підтвердження через послідовну поведінку [8, p. 112]. Як приклад, історично США володіли великою м'якою силою не лише завдяки культурі, але й моральному авторитету – це була нація свободи, прав людини та демократії.

Кожна країна формує власну модель зовнішньополітичного впливу, спираючись на специфічні ресурси та стратегічні пріоритети. Сполучені Штати використовують глобальний культурний та інформаційний вплив, а також технологічне лідерство. ЕС робить акцент на поширенні нормативних стандартів і демократичних цінностей. Китай активно поєднує культурну дипломатію з економічними інвестиційними проєктами, що дозволяє йому розширювати політичний вплив у різних регіонах світу. Південна Корея демонструє ефективність культурної дипломатії через глобальну популярність національної попкультури. Національні ресурси та стратегічні пріоритети держав формують власні моделі «м'якої сили» держав, що зумовлює багатоваріантність підходів до її реалізації у сучасній світовій політиці.

Культурна дипломатія, глобальні медіа, освітні обміни та формування морального авторитету держави – це впливові інструменти реалізації «м'якої сили» держави. Стрімкий розвиток ІТ-технологій є причиною появи нових інструментів «м'якої сили». Цифрові технології та соціальні мережі істотно розширюють можливості держав щодо формування міжнародного іміджу та впливу на глобальну аудиторію. «М'яка сила» не втрачає своєї актуальності, а трансформується, інтегруючись із «жорсткою» силою в межах концепції «розумної сили».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Woods K. Understanding the Global Soft Power Index 2025. *BrandFinance.* February 20, 2025. URL: https://brandfinance.com/insights/understanding-the-global-soft-power-index-2025 (accessed date: 18.04.2026).

2. The Most Visited Countries in the World 1995–2025. *World Tourism Rankings*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=FaMAx2OiZAQ (accessed date: 18.04.2026).

3. Chung K. Y. Media as soft power: the role of the South Korean media in North Korea. *The Journal of International Communication.* 2019. Vol. 25, Issue 1. P. 137–157. DOI: https://doi.org/10.1080/13216597.2018.1533878

4. Ortiz-Ospina E. The rise of social media. *Our World in Data*. September 18, 2019. URL: https://ourworldindata.org/rise-of-social-media (accessed date: 18.04.2026).

5. Nweiran R. Education as Soft Power: Shaping Influence in a Divided World. *Institute for Global Security & Defense Affairs*. December 1, 2024. URL: https://igsda.org/education-as-soft-power/ (accessed date: 18.04.2026).

6. Top 10 Countries for International Students in 2023–24. URL: https://www.career2life.com/top-10-countries-for-international-students-in-2023-24/ (accessed date: 18.04.2026).

7. Finnemore M. National Interests in International Society. Ithaca: Cornell University Press, 1996. xi, 154 p.

8. Keohane R. O. After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy. Princeton : Princeton University Press, 1984. ix, 290 p.

Павленко С. Б.,
здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, IV курс,
ННІ міжнародних відносин,
Харківський національний економічний
університет імені С. Кузнеця

ВПЛИВ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА МІЖНАРОДНУ ПОЛІТИКУ

Сучасна система міжнародних відносин зазнає глибоких трансформацій, пов'язаних із розширенням кола акторів, що беруть участь у формуванні глобального порядку денного. Поряд із державами та міжурядовими організаціями дедалі помітнішу роль відіграють неурядові організації (НУО), які перетворилися на повноправних учасників міжнародного політичного процесу. Їхня здатність мобілізувати громадянське суспільство, акумулювати експертні знання та здійснювати тиск на урядові структури різних рівнів робить НУО феноменом, який неможливо ігнорувати в контексті вивчення сучасної світової політики.

НУО здійснюють свій вплив на національні уряди та корпорації, багатосторонні установи та корпорації чотирма способами: встановлення порядку денного, обговорення результатів, надання легітимності та впровадження рішень. Встановлення порядку денного відбувається шляхом використання інноваційних технологій та лобіювання серед політиків, щоб винести проблеми людей до пріоритетних списків політиків; обговорення легітимності відбувається шляхом надання інформації та аналізу широкій громадськості

та політичним діячам для впливу на процеси прийняття рішень; надання результатів здійснюється шляхом участі в процесі розробки багатосторонніх договорів; впровадження рішень відбувається шляхом звернення до недосяжного та виконання того, що уряди не можуть зробити, наприклад, надання соціальних послуг у районах, що постраждали від бідності [1, p. 76].

Після Другої світової війни вплив НУО на міжнародну політику був пов'язаний із інституціоналізованою «іноземною допомогою» зазвичай відомою як «офіційна допомога розвитку» (ОДР), що визначається як «передача державних ресурсів на пільгових умовах (щонайменше 25% її становлять гранти), важливою метою якої є покращення економічних, політичних та соціальних умов у будь-якій іноземній країні» [6, p. 93]. ОДР переважно реалізується як переказ коштів між урядами. Торгівля, експорт, субсидії, військова допомога та прямі іноземні інвестиції не входять до сфери ОДР. Існує два канали переказу цієї допомоги від розвиненої країни до країни, що розвивається: двосторонній – безпосередньо від уряду-донора до уряду-одержувача, та багатосторонній – через залучення третіх сторін, таких як Світовий банк, різні агентства Організації Об'єднаних Націй або інші банки та установи розвитку. Країни-донори також створили деякі організації для надання технічної підтримки країнам, що розвиваються, для ефективного використання допомоги. Іноземна допомога була розпочата як підтримка відбудови Європи в післявоєнний період. Після завершення проєкту відбудови донори почали зосереджуватися на країнах, що розвиваються, в Латинській Америці, Азії та Африці. Однак контекст допомоги в цих країнах був зовсім іншим. ОДР була зосереджена на соціальному, економічному та політичному розвитку новостворених держав. Іноземна допомога від розвинених країн спочатку була зосереджена на покращенні сільського господарства, інфраструктури, транспорту, зв'язку, іригації та виробництва гідроенергії [3, p. 105].

У 1960-х роках ОДР у формі великомасштабних позик для розвитку мегаінфраструктурних проєктів призвела до збільшення тягаря позик для країн, що розвиваються, що призвело до економічної нерівності та бідності у цих країнах. Виникла економічна еліта, яка безпосередньо сприяла нерівномірному розподілу ресурсів. Уряди-донори і уряди-одержувачі були відповідальними за цей нерівномірний розвиток. Розчарування результатами ОДР змусило країни-донори змінити свої стратегії для країн, що розвиваються. Переглянуті стратегії ОДР передбачають фінансову підтримку як ве-

ликомасштабних проєктів, що приносять користь всій країні, так і дрібномасштабних проєктів, спрямованих на соціально та економічно знедолені громади в суспільствах, що розвиваються.

У 1973 році Конгрес США запровадив нову стратегію надання соціальних послуг бідним людям у країнах, що розвиваються. Вона полягала в тому, щоб співпрацювати з неурядовими організаціями в цих країнах та реалізовувати такі проєкти, які можуть надавати соціальні послуги та пом'якшувати бідність у сільських та напівміських районах країн, що розвиваються. USAID та інші уряди ОЕСР розширили свої можливості фінансування для неурядових організацій [5, p. 112]. Допомога, що надається через неурядові організації, зросла з 1 мільярда доларів США у 1970 році до понад 7 мільярдів доларів США у 1990 році. 1980-ті роки можна легко назвати десятиліттям неурядових організацій [5, p. 94].

Деякі з неурядових організацій з часом заслужили більшу довіру громадськості. До них належать правозахисні групи, такі як Amnesty International. Понад мільйон членів у 162 країнах жертвують кошти на діяльність цієї неурядової організації. Amnesty International дуже часто згадується в міжнародних відносинах як неурядова організація, яка є експертом у сфері захисту прав людини [4]. Понад пів мільйона осіб з Європи, Канади, Сполучених Штатів та Японії, багато урядів розвинених країн та інші донори підтримують цю організацію в досягненні її цілей. Всесвітній союз охорони природи (МСОП) представляє унікальну гібридну модель у сфері діяльності неурядових організацій. МСОП пропонує членство як урядам, так і неурядовим організаціям. Міжнародна кризова група – ще одна унікальна неурядова організаціяи – має досвід у сфері управління кризами, особливо гуманітарними надзвичайними ситуаціями, завдяки участі в польовій роботі, політичному аналізі та стратегічній адвокації. Деякі неурядові організації навіть отримали Нобелівську премію миру, зокрема Інститут міжнародного права (1904), Рада друзів служби, Американський комітет друзів служби (1947), Amnesty International (1977) [4] та Médecins Sans Frontières (1999) [2]. НУО мають достатні фінансові ресурси. Фінансовий капітал НУО на світовому рівні перевищує 1 трильйон доларів (2006 доларів США) на рік. Це робить НУО восьмою за величиною економікою світу. Вона також додає, що доходи найбільших НУО в кілька разів перевищують доходи багатьох двосторонніх донорів. Ця фінансова сила НУО робить їх сильнішими в багатьох ситуаціях та зміцнює їхні можливості впливати на рішення. Наявність фі-

нансових ресурсів іноді створює конкуренцію за отримання більшої кількості коштів, що призводить до розколів між НУО та між НУО та урядами (у країнах, що розвиваються). Маючи стільки фінансових ресурсів, НУО менш підзвітні урядам своїх країн та бенефіціарам. Уряди багатьох країн, що розвиваються, особливо в Південній Азії, почали розробляти нові правила та положення, щоб зробити НУО підзвітними та контролювати їхню діяльність. НУО сприймають цей контроль як тактику урядів, спрямовану на обмеження їхньої свободи та автономії. НУО вважають, що їхня головна функція – забезпечення підзвітності урядів – буде серйозно порушена, якщо уряди почнуть впливати на їхні рішення та вибір проєктів [5, p. 121].

Неурядові організації також вважаються важливим постачальником послуг у країнах, що розвиваються. Загалом, там, де держави не мають достатніх ресурсів та можливостей для надання, зокрема, соціальних послуг своїм громадянам, неурядові організації відіграють значну роль. Кетрін Агг наводить приклад країн Африки на південь від Сахари, де програма структурної перебудови серйозно вплинула на можливості держав надавати соціальні послуги своїм громадянам. Неурядові організації вийшли вперед і почали надавати послуги охорони здоров'я та освіти переважній більшості населення країни. До середини 1990-х років неурядові організації надавали близько 35% медичних послуг та 50% освітніх послуг у Кенії. Аналогічно, протягом того ж періоду близько 40% медичних послуг у Гані та 30% у Малаві також надавались неурядовими організаціями. У регіонах Південної та Південно-Східної Азії неурядові організації активно надавали соціальні послуги великим масам населення. Протягом 2006 року BRAC у Бангладеш забезпечував робочими місцями безпосередньо 28 000 осіб та опосередковано 200 788 осіб через свої різні проекти розвитку. Проєкти BRAC містять банк, університет, надання інтернет-послуг та низку фінансових послуг. Аналізуючи ключові фактори успіху BRAC, підтримка з боку міжнародних спільнот розвитку видається значним фактором [5, p. 129]. У дебатах щодо розвитку протягом цього періоду неурядові організації зображуються як інноваційні та ціннісно орієнтовані порівняно з державами. Держави характеризуються як бюрократичні, неефективні та, можливо, корумповані. Неурядові організації представлені в громадянському суспільстві як відповідальна громадянська сила між державою та громадянами.

Отже, неурядові організації (НУО) стали ключовими суб'єктами міжнародної політики, фактично монополізувавши поняття «громадянське суспіль-

ство». Залежно від політичного контексту, вони є або стратегічними партнерами держав, або інструментами контролю та спротиву. Як провідники неоліберальних цінностей, НУО формують глобальну мережу взаємодії між Заходом та країнами, що розвиваються, забезпечуючи інклюзивність політичного процесу та пряму участь громадян у вирішенні глобальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Civil Society: Concepts, Challenges, Contexts: Essays in Honor of Helmut K. Anheier / Michael Hoelscher, Regina A. List, Alexander Ruser, Stefan Toepler (eds.). Cham: Springer, 2022. XXVI, 494 p.
2. International Activity Report 2023. Geneva: MSF, 2024. 76 p. Médecins Sans Frontières. URL: https://www.msf.org/international-activity-report-2023 (accessed date: 20.04.2026).
3. Keck M. E., Sikkink K. Activists Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics. Ithaca: Cornell University Press, 1998. xii, 228 p.
4. The State of the World's Human Rights. April 2024. London: Amnesty International, 2024. 418 p. *Amnesty International*. April 23, 2024. URL: https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/7200/2024/en/ (accessed date: 21.04.2026).
5. Willetts P. Non-Governmental Organizations in World Politics: The Construction of Global Governance. London: Routledge, 2011. 193 p.
6. Wong W. H. Internal Affairs: How the Structure of NGOs Transforms Human Rights. Ithaca: Cornell University Press, 2012. xiv, 251 p.

Науковий керівник**: кандидат політичних наук, доцент **Д. С. Коротков

Пастощук Д. О.,
здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського)
освітнього рівня, 2 курс,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

ЕВОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛГБТ-СПІЛЬНОТ: ВІД СТИГМАТИЗАЦІЇ ДО ФОРМУВАННЯ УНІВЕРСАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ

Хоча явище гомосексуальних відносин існувало завжди, і воно не є відхиленням від норми, багато століть вчені – біологи, психіатри, філософи –

намагались підтвердити його неприродність та загрозу виживанню людського виду. До ХХ століття загалом тема гомосексуальності майже не піднімалася, а самого терміну «ЛГБТ» не існувало. Одним з найперших, хто пропагував толерантний підхід до гомосексуальності, як не дивно, був засновник психоаналізу – Зигмунд Фрейд. Він не розглядав нетрадиційну сексуальну орієнтацію як щось ганебне чи порочне, а радше вважав її різновидом сексуальної функції [1].

Країною, з якої почалася боротьба за права ЛГБТ-спільнот, була не США, як прийнято вважати через її імідж держави вільних поглядів, а Німеччина. На початку ХХ століття відбувся перший масштабний рух за права ЛГБТ-спільноти, одним з його очільників якого був Магнус Гіршфельд – німецький лікар-сексолог. Він заснував Науково-гуманітарний комітет – першу організацію, яка боролась за права ЛГБТ, видавав власний журнал «Yearbook of Intermediate Sexual Types», а також написав багато наукових робіт і заснував перший у своєму роді Інститут сексуальних досліджень у Берліні [2].

У той же час американський психолог Ірвінг Бібер притримувався думки, що гомосексуальність є психічним розладом і піддається лікуванню. Він провів низку сумнівних досліджень, участь у яких брали пацієнти психлікарень, і дійшов висновку, що гомосексуали є психічно хворими людьми і потребують лікування. У 1952 році, через два роки після цього дослідження, Американська психіатрічна асоціація визнала гомосексуальність відхиленням та внесла її до Діагностичного та статистичного посібника з психічних розладів. З того часу лікарі по всьому світу почали розробляти «лікування» від цього недугу, після якого у людей з'являлись психічні розлади [3]. Показовою є історія англійського математика Алана Тьюрінга, який під час Другої світової війни зробив величезний внесок у перемогу, проте пішов з життя вчинивши самогубство після «гормональної терапії» [4].

Лише на початку 70-х років минулого століття у справах, пов'язаних з правами ЛГБТ-спільнот, почали відбуватися зрушення. Першим кроком став Стоунволльський бунт, який відбувся у Нью-Йорку у 1969 році. В той час у США гомосексексуальність вважалась психічним розладом, проте це не заважало молодим людям зустрічатися підпільно в барах. Саме тому поліція час від часу влаштовувала рейди. Один з таких рейдів і відбувся 28 червня 1969 року в барі «Стоунволл-інн». Люди відмовилися показувати свої посвідчення і влаштували бунт, який переріс у масові заворушення по всій країні [5].

Тенденція Стоунволльських бунтів поширювалась і за межі США, активісти влаштовували акції протесту на психологічних конфренціях, багато хто з фахівців підтримували ЛГБТ-рухи, зокрема Альфред Кінсі, Евелін Гукер [6]. Після актуалізації цієї теми Американська психіатрична асоціація пішла назустріч. У 1973 році у новій редакції посібника з психічних розладів гомосексуальність було виключено зі списку хвороб, а людей класифікували як хворих лише за умови неприйняття власної сексуальної орієнтації. На світовому рівні у 1990 році асамблея Всесвітньої організації охорони здоров'я виключає гомосексуальність з Міжнародної класифікації хвороб [7, с. 23].

Після Другої світової війни, із формуванням міжнародної системи захисту прав людини, було закладено підґрунтя для їх поширення на різні соціальні групи. Першим правовим актом, який заклав фундамент у формуванні рівності прав у суспільстві, стала Загальна декларація прав людини, яка була проголошена Генеральною асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у Парижі 10 грудня 1948 року. Насамперед варто пригадати статтю 1 декларації, яка проголошує свободу і рівність у своїх правах від народження і формує ідею універсальності застосування прав людини. Важливими для захисту прав ЛГБТ є Статті 3 та 12. Перша гарантує право на життя, свободу та особисту недоторканність, що є основою для захисту ЛГБТ-осіб від насильства та дискримінації, а друга право на приватне та сімейне життя [8]. Окремої уваги заслуговує Стаття 16, яка передбачає право на створення сім'ї, що традиційно трактувалось як шлюб між чоловіком і жінкою, але сучасні тенденції міжнародного права поступово розширюють межі своєї інтерпретації, тому зараз це може стосуватися і гомосексексуальних пар.

Незважаючи на важливий внесок у міжнародні стандарти та фундаментальне значення Загальної декларації прав людини, її положення мають рекомендаційний характер. У 1966 році вони були конкретизовані та закріпленні у низці міжнародно-правових актів, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права. Статті 2 і 26 затверджують заборону дискримінації за будь-якими ознаками. Ключовою в питанні захисту прав була стаття 17, яка захищає право на приватне та сімейне життя і забороняє свавільне втручання в особисте життя людини [9].

Ще одним важливим міжнародно-правовим актом у сфері захисту прав людини є Європейська конвенція з прав людини, що закріпила їх на регіональному рівні. Конвенція містить схожі з попередньо зазначеними доку-

ментами положення та може інтерпретуватися як правозахисний акт для ЛГБТ-спільнот [10].

Водночас важливу роль у розвитку законодавства та становленні стандартів захисту прав ЛГБТ відіграє практика міжнародних судових органів. У 1981 році справа «Даджен проти Сполученого Королівства» стала прецедентною у практиці Європейського суду з прав людини. Дж. Даджен був громадянином Великої Британії і проживав на території Північної Ірландії, де на той момент на рівні регіонального законодавства були заборонені одностатеві відносини між чоловіками. Дж. Даджен був активним учасником Асоціації за перегляд прав гомосексуалів, що і призвело до більшої уваги поліції, допитів та обшуків. Джеффрі вирішив подати позов до Європейського суду з прав людини, оперуючи порушеннями Статті 8 та 14 Європейської конвенція з прав людини. Розглянувши позов, Європейський суд постановив, що національне законодавство, дійсно, порушує право позивача на повагу його приватного життя, що має гарантувати Стаття 8 [11].

Наступною справою, яка стала прецедентною на світовому рівні, є справа Toonen v. Australia у 1994 році. Ніколас Тунен був громадянином Австралії та брав активну участь у боротьбі за права геїв та проблемі ВІЛ / СНІД серед гей-працівників у Тасманії. Кримінальний кодекс Тасманії, зокрема Статті 122 та 123, надавали право поліції розслідувати інтимні аспекти приватного життя та проводити затримання. Н. Тунен стверджував, що криміналізація гомосексуальності може негативно вплинути на його працевлаштування, а законодавство створило умови для дискримінації у сфері зайнятості. Ніколас звернувся до Комітету ООН з прав людини, щоб оскаржити вищезгаданні статті, адже, за його думкою, вони порушують Статті 2, 17 та 26 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [9]. Після розгляду справи Комітет ООН з прав людини встановив порушення прав Н. Тунена за Статтями 2 та 17 Міжнародного пакту та зазначив, що жертва порушення має право на засіб правового захисту, а саме скасування Статтей 122 та 123 Кримінального кодексу Тасманії.

Суспільство почало активно цікавитись цією темою та проблематикою правозахисної діяльності, що спричинило появу перших офіційних регулюючих документів. Одними з таких стали Джок'якартські принципи, сформовані у 2006 році незалежними експертами у сфері прав людини. Метою створення була систематизація існуючих міжнародних стандартів та їх інтерпретація крізь призму актуальності теми гомосексуальності. У документі

зазначаються усі базові права людини, проте з акцентом їх використання у питаннях сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності [12]. Також у 2017 році були опубліковані Джок'якартські принципи +10, які містили додаткові статті [13].

На регіональному рівні права ЛГБТ-спільнот були захищенні Радою Європи, яка у 2010 році опублікувала Рекомендацію CM/REC(2010) 5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про заходи боротьби проти дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності. Організація офіційно визнала існування дискримінації та різних форм нетерпимості щодо ЛГБТ протягом століть, а також зазначила, що сексуальна орієнтація не є причиною для дискримінації, криміналізації або насилля. Документ доручив країнам-учасницям переглянути законодавство з метою зміни положень, які суперечать ідеї боротьби з дискримінацією за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, а також аналізувати інформацію задля відслідковування та виправлення прямої або непрямої дискримінації. Крім того, держава мала забезпечити обізнанність громадян з їхніми правами та правозахисною системою у питанні дискримінації, а також у ситуаціях, які цього потребують, ввести покарання кривдників та відповідну компенсацію жертвам [14].

Світового значення набула перша Резолюція ООН 17/19 Права людини, сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність у 2011 році, яка також офіційно визнала факт існування насилля і дискримінації стосовно людей нетрадиційної орієнтації та іншої гендерної ідентичності. Її пункти закликали країни забезпечити захист прав ЛГБТ та боротися з насиллям та дискримінацією. Резолюція стала основою для подальшого розвитку міжнародних механізмів захисту, зокрема застосувавши метод моніторингу ситуації у країнах [15].

Якщо узагальнити сучасну нормативно-правову базу захисту прав ЛГБТ, можна сказати, що вона характеризується універсальністю і поєднанням рекомендаційних та обов'язкових норм, які формуються у більшості випадків міжнародними організаціями. Така система забезпечує глобальний захист прав ЛГБТ, що є необхідним для формування міжнародних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фрейд З. Лист про гомосексуалізм (1935). *Психічне здоров'я.* 18.05.2017. URL: https://psychoanalyze.kiev.ua/statyi/frejd-z-pismo-o-gomoseksualizme-1935/ (дата звернення: 21.04.2026).

2. Magnus Hirschfeld. *Britannica.* URL: https://www.britannica.com/biography/Magnus-Hirschfeld (accessed date: 21.04.2026).

3. Пивоваров С., Спірін С. 33 роки тому гомосексуальність виключили зі списку хвороб. До цього майже двісті років гомосексуалів саджали в тюрми, вважали психічно хворими та «лікували» струмом і лоботомією. *Бабель*. 17.05.2023. URL: https://babel.ua/texts/93970–33-roki-tomu-gomoseksualnist-viklyuchili-zi-spisku-hvorob-do-cogo-mayzhe-dvisti-rokiv-gomoseksualiv-sadzhali-v-tyurmi-vvazhali-psihichno-hvorimi-ta-likuvali-strumom-i-lobotomiyeyu (дата звернення: 21.04.2026).

4. Історія Алана Тюрінга, перед яким вибачилася англійська королева. Із запізненням у півстоліття. *Social.* URL: https://social.org.ua/8343-istoriya-alana-tyuringa-pered-yakim-vibachilasya-angliyska-koroleva-iz-zapiznennyam-u-pivstolittya.html (дата звернення: 21.04.2026).

5. Stonewall Riots. *History*. May 31, 2017. URL: https://www.history.com/articles/the-stonewall-riots (accessed date: 21.04.2026).

6. Потяг прямує до станції «Рівність». Права ЛГБТК+ людей в Україні: підземка заборон та змін. URL: https://subway.sebto.media/tse-ne-khvoroba/ (дата звернення: 21.04.2026).

7. Традиційна орієнтація. Міфи та факти щодо ЛГБТ. Київ : Центр «Наш світ», 2017. 78 с.

8. Universal Declaration of Human Rights. *United Nations*. URL: https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights (accessed date: 21.04.2026).

9. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 21.04.2026).

10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 21.04.2026).

11. Case of Dudgeon v United Kingdom (Application no. 7525/76). Strasbourg. 22 October 1981. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B»itemid»:[«001–57473»]%7D (accessed date: 21.04.2026).

12. The Yogyakarta Principles. The Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity. 2006. URL: https://yogyakartaprinciples.org/principles-en/ (accessed date: 21.04.2026).

13. Yogyakarta Principles plus 10. The Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity. 2017. URL: https://yogyakartaprinciples.org/principles-en/yp10/ (accessed date: 21.04.2026).

14. CM/Rec(2010)5 – Recommendation of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity (Adopted by the Committee of Ministers on 31

March 2010 at the 1081st meeting of the Ministers' Deputies) URL: https://search.coe.int/cm?i=0912594880205515 (accessed date: 21.04.2026).

15. Human rights, sexual orientation and gender identity. Resolution adopted by the Human Rights Council (A/HRC/RES/17/19). *United Nations. Human Rights Council*. URL: https://docs.un.org/en/a/hrc/res/17/19 (accessed date: 21.04.2026).

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент ***Д. С. Коротков***

Чабан Я. В.,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти
навчально-наукового інституту
міжнародних відносин,
Харківський національний економічний
університет імені С. Кузнеця

РОЛЬ G7 ТА G20 У ФОРМУВАННІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШІ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У сучасному світі штучний інтелект і цифрові технології стали не просто інструментами розвитку, а повноцінними факторами, що визначають характер міжнародних відносин. Якщо раніше держави змагалися за території, ресурси чи військову перевагу, то сьогодні дедалі більшого значення набувають дані, цифрова інфраструктура та контроль над технологіями [1]. У науковій літературі підкреслюється, що дані поступово трансформуються у стратегічний ресурс, який впливає на економічну конкурентоспроможність і політичний вплив держав.

За таких умов ключову роль відіграють міжнародні платформи, зокрема G7 та G20, які формують підходи до регулювання штучного інтелекту та цифровізації на глобальному рівні. Важливо, що усі країни G7 також входять до G20, що створює можливість трансляції напрацьованих ними підходів на ширший міжнародний рівень, хоча цей процес не є автоматичним і передбачає адаптацію до інтересів інших учасників [5, p. 3–6].

У цьому сенсі штучний інтелект є не лише технологією, а й інструментом міжнародної політики. Через його використання держави встановлюють

стандарти, впливають на правила глобальної взаємодії та формують коаліції у сфері технологічного розвитку [5, p. 8–10]. Показовим прикладом є започаткований у 2023 році Hiroshima AI Process, який спрямований на вироблення спільних підходів до регулювання генеративного ШІ [2]. У його межах були розроблені керівні принципи та міжнародний кодекс поведінки для компаній, що створюють передові системи штучного інтелекту. Згідно з відповідними документами, передбачається оцінка ризиків, забезпечення прозорості алгоритмів і підвищення відповідальності розробників, а також запровадження добровільних зобов'язань щодо тестування систем і інформування користувачів [4, p. 20].

Таким чином, діяльність G7 можна розглядати як інструмент нормативного впливу в міжнародних відносинах. Через формування стандартів ці країни задають рамки, які поступово інтегруються у глобальну практику, хоча ступінь їх імплементації залежить від позицій інших держав [5, p. 11–13]. Це відповідає концепції «м'якої сили», коли вплив здійснюється не через примус, а через правила, стандарти та привабливість моделей розвитку.

Водночас підхід G20 відображає іншу сторону міжнародних відносин – необхідність компромісу між різними економічними та політичними системами. У 2019 році країни G20 підтримали принципи штучного інтелекту, розроблені OECD, які закріплюють ідею людиноцентрованого ШІ [6]. Ці принципи підкреслюють важливість інклюзивного розвитку, прозорості та підзвітності, що дозволяє сформувати спільну основу для співпраці навіть між країнами з різними підходами до регулювання технологій [7].

Особливо помітною є роль G20 у просуванні цифрової публічної інфраструктури. У документах G20 підкреслюється, що цифровізація державних послуг, систем ідентифікації та електронних платежів, є ключовим фактором економічного розвитку та соціальної інтеграції. У цьому процесі штучний інтелект стає інструментом підвищення ефективності управління та доступності послуг [4, p. 30–35]. Водночас це створює нові залежності між країнами, оскільки технології часто розробляються обмеженою кількістю держав або транснаціональних корпорацій.

Разом із цим, питання контролю над даними стає одним із центральних у міжнародних відносинах. Дані дедалі частіше розглядаються як стратегічний ресурс, що впливає на економічну та політичну силу держав. З огляду на зростання ролі даних, концепція Data Free Flow with Trust, запропонована в межах G7, передбачає вільний обіг даних за умови дотримання високих

стандартів безпеки та довіри [3]. Водночас низка країн G20 підтримує політику локалізації даних, що відображає прагнення до цифрового суверенітету [5, p. 6–8]. Це свідчить про те, що навіть у цифровій сфері міжнародні відносини залишаються простором конкуренції інтересів і моделей розвитку.

З метою систематизації підходів до регулювання даних та їх значення для міжнародних відносин доцільно представити узагальнену класифікацію (табл. 1), яка має аналітичний характер і ґрунтується на узагальненні сучасних досліджень [3; 5].

Таблиця 1

Підходи до регулювання даних та їх значення для міжнародних відносин

Підхід	Значення для міжнародних відносин
Вільний обіг даних	сприяння глобальній інтеграції та економічній взаємозалежності
Локалізація даних	посилення державного контролю та цифрового суверенітету
Мінімізація даних	зниження ризиків зловживання даними та підвищення безпеки
Технології захисту	формування довіри у міжнародному цифровому середовищі

Джерело: складено автором на основі [3; 5].

Зазначені процеси сприяють формуванню нових напрямів міжнародної політики. Зокрема, виникає технологічна дипломатія, у межах якої держави змагаються за встановлення глобальних стандартів у сфері цифрових технологій. Крім того, зростає значення інформаційної безпеки, оскільки штучний інтелект може використовуватися для дезінформації та кіберзагроз [1]. Це, у свою чергу, стимулює держави до активнішої координації політики та розвитку міжнародного співробітництва.

У розвитку зазначених процесів взаємодія між G7 і G20 відіграє ключову роль. Вона демонструє механізм формування глобальних норм: спочатку в межах G7 як групи країн зі спільними цінностями та високим рівнем технологічного розвитку, а згодом – у межах G20, де ці підходи адаптуються до ширшого кола держав із різними інтересами та рівнем розвитку [5, p. 6–7].

Для наочного порівняння ролей цих двох платформ у формуванні глобальної цифрової політики доцільно звернутися до таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняльна роль G7 та G20 у формуванні глобальної цифрової політики

Критерій	G7	G20
Роль	формування стандартів норм	узгодження інтересів і підходів
Тип впливу	переважно нормативний	багатосторонній та компромісний
Пріоритет	безпека, цінності та регулювання	розвиток, доступ і інклюзивність
Дані	відкритість за умов довіри	поєднання відкритості та контролю

Джерело: складено автором на основі [3; 5].

Наслідком зазначених процесів може стати як посилення глобальної співпраці, так і фрагментація цифрового простору. У науковій літературі це явище часто описується як «Splinternet» – поділ світу на окремі цифрові екосистеми з різними правилами та стандартами регулювання [1].

Для України ці процеси мають стратегічне значення. Орієнтація на стандарти G7 та Європейського Союзу сприяє інтеграції у глобальний цифровий простір, залученню інвестицій, розвитку інновацій та зміцненню кібербезпеки в умовах сучасних викликів.

Отже, діяльність G7 та G20 підтверджує, що штучний інтелект і цифровізація стали ключовими інструментами сучасних міжнародних відносин. Вони впливають на баланс сил, формують нові механізми співпраці та визначають напрям трансформації глобальної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Artificial Intelligence Index Report 2024. *Stanford University*. URL: https://hai.stanford.edu/ai-index/2024-ai-index-report (accessed date: 15.04.2026).

2. Commission welcomes G7 leaders' agreement on Guiding Principles and a Code of Conduct on Artificial Intelligence. *European Commission.* URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_5379 (accessed date: 15.04.2026).

3. Digital Agency of Japan. Data Free Flow with Trust (DFFT) and international relations. URL: https://www.digital.go.jp/en/policies/dfft/international-relations (accessed date: 15.04.2026).

4. G 7 Toolkit for Artificial Intelligence in the Public Sector. Paris: OECD Publishing, 2024. 92 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/10/g7-toolkit-for-artificial-intelligence-in-the-public-sector_f93fb9fb/421c1244-en.pdf (accessed date: 15.04.2026).

5. Khasru S. M., Gillwald A., Sesan 'G., Zondi S. International AI governance: theimportanceof G7 – G20 synergy. 2025. 11 p. URL: https://www.cigionline.org/static/documents/TF1_Khasru_et_al_rev.pdf (accessed date: 15.04.2026).

6. Recommendation of the Councilon Artificial Intelligence. *OECD*. 2019. URL: https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD–LEGAL-0449 (accessed date: 22.04.2026).

7. UNESCO Welcomes G20 Digital Economy Working Group's Focus on Artificial Intelligence for Inclusive Sustainable Development and Inequalities Reduction. *UNESC*16 *O*. September 16, 2024. URL: https://www.unesco.org/en/articles/unesco-welcomes-g20-digital-economy-working-groups-focus-artificial-intelligence-inclusive (accessed date: 15.04.2026).

Науковий керівник**:* кандидат політичних наук, доцент ***Д. С. Коротков

ЗМІСТ

Секція: Психологічні науки

Калюжна Є. М., Дорошок Л. В.

Психологічні предиктори стресостійкості студентської молоді в умовах воєнного стану. 3

Коршак В. С., Хомяк К. М.

Стрес як чинник впливу на адаптацію студентів до освітнього середовища 5

Секція: Філософські науки

Требін М. П.

Когнітивна війна в цифрову епоху. 8

Секція: Культурологія

Алфьорова З. І.

Механізми видимості в цифровій культурі метамодерну і мистецтво.. 16

Секція: Юридичні науки

Гонтар А. В.

Міжнародно-правове регулювання застосування штучного інтелекту в умовах гібридної війни: виклики для міжнародного гуманітарного права 20

Янович К. Б.

Значення судово-медичної танатології для встановлення причини та давності смерті в кримінальному процесі 24

Секція: Педагогічні науки

Заєць У. В.

Штучний інтелект у цифровій модерності як чинник педагогічних ризиків і трансформації творчого потенціалу особистості. 28

Кравчук Т. О.

Ризики та раціональності цифровізації іншомовної підготовки майбутніх учителів STEM-напряму. 32

Красюк І. О.

Штучний інтелект у мистецькій освіті: ризики втрати «живого» діалогу та емоційного інтелекту майбутнього вчителя. 37

Панфілов О. Ю., Корольов С. С.
Роль освітнього лідерства в цифровізації освіти.. 41
Прокопенко Є. Є.
Методика викладання портретного жанру в умовах диджиталізації мистецтва та освіти 44
Сараєва О. В.
Феномен «подвійної реальності» у вищій школі: латентне використання ШІ та криза академічної довіри..... 47
Цибулько А. О.
Ризики впровадження ШІ-технологій у корекційно-розвиткову роботу з дітьми з порушеннями мовлення..... 52

Секція: Національна безпека

Разуваєва А. Г.
Особливості військового лідерства в умовах гібридної війни..... 56

Секція: Державне управління

Жук Б. А.
Деякі аспекти використання штучного інтелекту в державному управлінні 59
Швидюк С. М.
Проблема тіньового використання штучного інтелекту в публічному управлінні в Україні.. 61

Секція: Політичні науки

Лесняк В. Ю.
Суспільно-комунікаційні особливості формування масового тоталітарного комуністичного суспільства..... 66

Секція: Соціальні комунікації

Павлюх М. В.
Перші польські видання для жінок у Львові. «Wanda» – альманах для «прекрасної статі» 70

Секція: Мистецтвознавство

Зінченко В. О.
Структурні закономірності ритмічної організації фіт української монодії..... 73

Секція: Міжнародні відносини

Дика П. Я.
Think tank як інструмент протидії інформаційним загрозам в Україні. 75
Кислова К. О.
Еволюція дипломатії: від традиційних практик до цифрових форм комунікацій 79
Корнейко А. М.
Анатомія загроз: приховані ризики сучасних міграційних хвиль 83
Коротков Д. С.
М'яка сила як ресурс впливу: інструменти, показники та сучасні практики 95
Павленко С. Б.
Вплив неурядових організацій на міжнародну політику. 100
Пастощук Д. О.
Еволюція міжнародного захисту прав ЛГБТ-спільнот: від стигматизації до формування універсальних стандартів.. 104
Чабан Я. В.
Роль G7 та G20 у формуванні міжнародних відносин в умовах розвитку ШІ та цифровізації.. 110

Наукове видання

ЦИФРОВА МОДЕРНІСТЬ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: НОВІ РИЗИКИ, НОВІ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 30 квітня 2026 р.)

Редактор *Т. О. Чернишова*

Підписано до друку 04.05.2026. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 6,9. Обл.-вид. арк. 6. Тираж 100 пр. Зам. № 662

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20
Вебсайт: https://pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт Плюс»,
вул. Весніна, 12, м. Харків, 61023, Україна,
тел. (097) 445-07-79
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8388 від 16.07.2025